

POHJOISSAAMEN ALKEISKURSSI

versio 1.2.

Oulu, syksy 2005

Ante Aikio

tekstikappaleet 1–4 ja 6–10:

Helmi Länsman

JOHDANTO

1. Yleistä

Saame (aiemmin myös ‘lappi’, ‘lapin kieli’) ei ole yksi kieli, vaan joukko keskenään lähisukuisia kieliä, jotka muodostavat yhden suomalais-ugrilaisen kielikunnan haaroista. Saamen kieliä on tapana erottaa kymmenen: eteläsaame, uumajansaame, piitimensaame, luulajansaame, pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame, akkalansaame, kildininsaame (kiltinän-) ja turjansaame. Kielet muodostavat ketjumaisen jatkumon, joka yltyä lounaassa Keski-Skandinaviaan ja idässä Kuolan Niemimaan kärkeen. Aiemmin saamen kieliä kutsuttiin yleensä “murteiksi”. Tämä on kuitenkin harhaanjohtavaa, sillä saamen muotojen väliset erot ovat enimmäkseen niin suuria, että kommunikaatio kielirajojen yli on vaikeaa ja osin mahdotontakin. Saamen kielten eriytymisen astetta voi verrata esim. suomalaiskieliin (suomi vs. viro) tai romaanisiin kieliin (italia vs. espanja vs. portugali).

Sosiolingvivistisesti saamen kielet voidaan jakaa uhanalaisiin (pohjoissaame), erittäin uhanalaisiin (etelä-, luulajan-, inarin-, koltan- ja kildininsaame), katoaviin (uumajan-, piitimen- ja turjansaame), ja kadonneisiin (akkalansaame). Eri kielten arvioidut puhujamäärät ovat:

eteläsaame	300–500
uumajansaame	korkeintaan muutama kymmen
piitimensaame	korkeintaan muutama kymmen
luulajansaame	1000–2000
pohjoissaame	30000
inarinsaame	400
koltansaame	300
akkalansaame	0
kildininsaame	600
turjansaame	muutamia

Kuudella suurimmalla saamen kielellä on oma kirjakielensä. Kildininsaamen kirjoitustapa perustuu kyrilliseen aakkostoon, muut taas länsimaiseen. Pohjoissaamen kirjakieli on melko laajassa käytössä, ja sillä julkaistaan mm. oppikirjoja, lastenkirjallisuutta, lehtiä ja jonkun verran kaunokirjallisuutta. Pohjoissaamea käytetään myös laajalti radiolähetyksissä ja arkipäivisin näytettävissä televisiouutisissa.

Pohjoisaamessa on kolme päämurreryhmää: sisämaan murteet, tornionsaame ja merisaame. Sisämaan murreryhmä jakautuu edelleen itä- ja länsimurteisiin. Saamalla ei ole normitettua yleiskielistä ääntämystä, vaan kaikki ääntävät kieltä oman murteensa mukaisesti. Tämän opetusmonisteen ääntöohjeet noudattavat itämurteisiin kuuluvaa Keski-Tenon ja Utsjoen murretta.

Saame kuuluu suomalais-ugrilaiseen (uralilaiseen) kielikuntaan ja on sukua mm. suomelle. Saame ja suomi ovat siis olleet tuhansia vuosia sitten sama kieli, mutta saamen ja suomen sukulaisuus on kuitenkin paljon etäisempää kuin esim. suomen ja viron. Silti saame muistuttaa suomea monessa suhteessa:

- nomineilla on useita sijamuotoja, ja niihin voidaan liittää myös omistusliitteitä
- verbejä taivutetaan eri persoonissa, luvuissa, aikamuodoissa ja moduksissa; kieltomuodot muodostetaan erityisen kieltoverbin avulla
- saamessa käytetään paljon enemmän postpositioita kuin prepositioita
- saamessa ei ole kieliopillista sukua
- saamessa on runsaasti sanoja, jotka muistuttavat suomen (lähes) samamerkityksisiä sanoja; tämä johtuu osittain myös siitä, että suomesta on myöhemmin lainattu saameen paljon sanastoa
- saamen lauseoppi on hyvin samanlaista kuin suomen
- saamessa esiintyy ns. astevaihtelu (esim. *goah̄ti* 'kota' : *goađ̄is* 'kodassa', vrt. suom. *kota* : *kodassa*)

Sukulaisuuden etäisyyden vuoksi kaikkia yhteisiä elementtejä sanastossa ja kieliopissa ei kuitenkaan voi aina tunnistaa ilman kielihistoriallista tutkimusta. Lisäksi saamen ja suomen peruskieliopissa on myös muutamia selviä eroja, esimerkiksi:

- saamessa pronomineilla ja verbeillä on omat erilliset kaksikkomuotonsa: esim. *mun manan* 'minä menen', *moai manne* 'me (kaksi) menemme', *mii mannat* 'me (useammat kuin kaksi) menemme'
- saamessa on paljon vähemmän sijamuotoja (6) kuin suomessa (15)
- saamen sanataivutuksessa esiintyy melko mutkikkaita äännevaihteluita: esim. *doadjit* 'taittaa' : *dojii* '(hän) taittoi'; *nieida* 'tyttö' : *niidii* 'tytölle'
- saamen astevaihtelu on mutkikkaampi kuin suomen ja koskee lähes kaikkia konsonantteja: vrt. esim. *namma* 'nimi' : *namas* 'nimessä'
- saamen äännejärjestelmä on monimutkaisempi kuin suomen

Mutkikkaiden äännevaihteluiden vuoksi saamen oppiminen voi aluksi tuntua vaikealta, koska sanojen taivutusmuotoja ei voi muodostaa ottamatta huomioon astevaihtelua ja eräitä muita äänteellisiä muunnoksia. Näiden vaihteluiden oppiminen onkin saamen kieliopin haastavin osa. Vaihtelut ovat kuitenkin säännönmukaisia, ja epäsäännöllisesti taipuvia sanoja esiintyy erittäin vähän. Epäsäännöllisiä muotoja ei siis tarvitse juurikaan opetella ulkoa; kun vaihtelut on kerran omaksunut, muuttuu uusien sanojen taivuttaminen helpoksi.

2. Ortografia ja ääntäminen

Pohjoisaamen ortografiassa käytetään seuraavia kirjaimia:

a, á, b, c, č, d, đ, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, ŋ, o, p, r, s, š, t, ʈ, u, v, y, z, ž

Kirjaimet *c*, *č*, *z* ja *ž* ovat ns. affrikaattoja, eli ne äännetään *t*:n ja sitä seuraavan suhuäänteen (*s*, *š*) yhtymänä. Kirjaimet *c* ja (yleensä) *z* ääntyvät samoin kuin esim. saksan *z*- (esim. *Zimmer*), kun taas *č* ja (yleensä myös) *ž* muisuttavat läheisesti englannin *ch*, *tch* -äännettä (esim. *chin*, *catch*). Kirjain *đ* on soinnillinen dentaalispirantti (kuten englannin sanassa *this*), *t* taas vastaava soinniton äänne (vrt. englannin *thin*), *ŋ* on velaarinasaaali ("äng-äänne"), *š* ääntyy kuten englannin *sh* tai saksan *sch*. Vokaali *y* esiintyy vain uusissa kansainvälisissä lainasanoissa (esim. *fysihkka* 'fysiikka').

2.1. Konsonantit

Itämurteiden konsonanttiaänteet ovat seuraavat:

soinnittomat klusiilit	p	t	tʃ	k
soinnilliset klusiilit	b	d	dʃ	g
aspiroidut klusiilit	pʰ	tʰ		kʰ
soinnittomat affrikaatat		c	č	
soinnilliset affrikaatat		z	ž	
sibilantit		s	š	
soinnilliset nasaalit	m	n	nʲ	ŋ
soinnittomat nasaalit	(M)	(N)		
soinnill. spirantit / puolivokaalit	v	ð	j	
soinnittomat spirantit	f	θ	(J)	h
soinnilliset lateraalit		l	lʲ	
soinniton lateraali		(L)		
soinnillinen tremulantti		r		
soinniton tremulantti		(R)		

Sulkeissa olevat äänteet ovat marginaalisia, eli ne esiintyvät vain hyvin harvoissa sanoissa. Aspiroidut äänteet esiintyvät vain sanan alussa, ja lähinnä uusissa skandinaavisissa lainasanoissa kuten esim. *boasta* /pʰöästa/ 'posti' ja *kánske* /kʰänske/ 'ehkä'. Niitä ei käytetä kaikissa murteissa, eikä niitä myöskään merkitä systemaattisesti pohjoisaamen kirjakielessä.

Saamen kirjoitustavan ja ääntämisen suhde on säännönmukainen, mutta periaatteiltaan hieman erilainen kuin suomessa. Seuraavat ääntämisen perussäännöt on hyvä painaa mieleen:

Saamen kirjoitustavan tärkein suomesta poikkeava piirre on, että kirjaimia *b*, *d*, *g*, *z*, ja *ž* ei lähes koskaan äännetä soinnillisina — ne merkitsevät soinnittomia äännteitä. Tähän sääntöön on vain muutama poikkeus, jotka selitetään alempana. Toinen tähän liittyvä sääntö on, että kun kirjain *p*, *t*, *k*, *c*, tai *č* esiintyy toisen konsonantin jäljessä, sen edellä kuuluu h-äänne, jota ei erikseen kirjoiteta. Ks. seuraavia esimerkkejä:

<i>bargu</i> /pârkuu/	‘työ’
<i>bárku</i> /par ^h kuu/	‘(puun) kuori’
<i>durdi</i> /turtii/	‘lika’
<i>bárti</i> /pär ^h tii/	‘onnettomuus’
<i>galgá</i> /kâlkää/	‘(hänen) täytyy’
<i>galká</i> /kâ ^h kää/	‘(se) kimpoaa’
<i>gárži</i> /kärčii/	‘kapea, ahdas’
<i>njárčá</i> /n ^j är ^h čää/	‘jänne, kalvo (lihassa)’
<i>bázán</i> /päáčään/	‘(minä) jään’
<i>bážán</i> /päáčään/	‘(minä) ammun’

h-äännettä ei kuitenkaan kuulu, jos edellinen äänne on *k*, *t*, *s* tai *š*:

<i>luokta</i> /lüëkta/	‘lahti’
<i>mátki</i> /mätkii/	‘matka’
<i>astu</i> /âstuu/	‘joutoaika’
<i>ruški</i> /ruškii/	‘ruska’

Saamessa *i*-kirjainta käytetään sekä vokaalin että konsonantin merkkinä. Kun *i* esiintyy toisen vokaalin perässä, se merkitsee äännettä /j/:

<i>láibi</i> /läjpii/	‘leipä’
<i>láibái</i> /läjpäj/	‘leipään’
<i>nieida</i> /nĳĳta/	‘tyttö’
<i>niidii</i> /nijtij/	‘tytölle’

h-äännettä koskeva sääntö toimii myös “konsonanttisen” *i*:n jäljessä:

<i>áidi</i> /äjti/	‘aita’
<i>áiti</i> /äj ^h tii/	‘aitta’
<i>áigu</i> /ajkuu/	‘(hän) aikoo’
<i>áika</i> /aj ^h ka/	‘ikihonka’

Kun *b*, *d*, *g*, *z* or *ž* esiintyy geminaattana (kaksoiskonsonanttina) vokaalien välissä, se äännetään osittain soinnillisena. Tämä on poikkeus yllä mainittuun “soinnittomuussääntöön”. Kirjainyhtymä *-ddj-* on osittain soinnillinen liudentunut klusiili.

<i>soabbi</i> /söäbpii/	‘sauva’
<i>haddi</i> /hâdtii/	‘hintaa’
<i>áddjá</i> /äd ^t ĳää/	‘isoisä’
<i>vuogga</i> /vüëgka/	‘onki’
<i>gazza</i> /kâzca/	‘kynsi’
<i>gužža</i> /kužča/	‘kusi’

Vokaalien välissä *b* ääntyy /v/ ja *g* ääntyy joko /j/ tai se ei äänny lainkaan. /j/ esiintyy silloin, kun seuraava vokaali on *á*, *e* tai *i*; muutoin *g* jää kokonaan ääntymättä.

<i>lobi</i> /loovii/	‘luvan’
<i>agi</i> /ââjii/	‘iän’
<i>viegan</i> /vie.aan/	‘juoksen’
<i>dagu</i> /tââ.uu/	‘teon’

Liudentuneet konsonantit kirjoitetaan lisäämällä *j* vastaavan liudentumattoman konsonantin perään.

<i>njuolla</i> /n ^j uolla/	‘nuoli’
<i>mannji</i> /mâân ^j n ^j ii/	‘miniä’
<i>vuodjit</i> /vuot ^j iih(t)/	‘ajaa’
<i>viellja</i> /viël ^j ia/	‘veli’

Sananloppuinen *-t* ääntyy /h/. Tauon edellä myös ääntämys /ht/ on mahdollinen, muttei koskaan keskellä lausetta:

Olbmot mannet vuojadit geassit.
 /olmoh mââ'nneh vuojaðih kiässiih(t)/
 ‘Ihmiset menevät kesällä uimaan.’

2.2. Vokaalit

Pohjoissaamen vokaalijärjestelmä on melko mutkikas ja sisältää eräitä kielitypologisesti harvinaisia piirteitä. Eri murteiden vokaalijärjestelmät poikkeavat myös melko paljon toisistaan, erityisesti vokaalien keston ja diftongien ääntämisen suhteen. Vokaalien pituutta ei merkitä kirjakielessä. Tässä kurssimonisteessa käytetyt ääntöohjeet noudattavat itämurteisiin kuuluvaa Keski-Tenon ja Utsjoen murretta.

Perusvokaaleja on seitsemän, joista jokainen esiintyy kolmessa (!) erilaisessa kestoasteessa:

lyhyt			pitkä			loppupainollinen		
i	u		ii	uu		ii'	uu'	
e	o		ee	oo		ee'	oo'	
ä	a	â	ää	aa	ââ	ää'	aa'	ââ'

Vokaali /â/ ääntyy hieman /a/:ta takaisempana, ja siihen liittyy hyvin kevyt huulien pyöristys.

Myös diftongit esiintyvät kolmessa eri kestoasteessa:

lyhyet			pitkät			loppupainollinen		
ïë	ũë		ie	uo		ie'	ue'	
ëä	õä	õä	iä	uä	ua	eä'	oä'	oa'

Loppupainollisissa diftongeissa on lyhyt alkuosa ja pitkä ja painollinen loppuosa. Ne muistuttavat melko paljon eräitä espanjan kielessä esiintyviä diftongeja (esim. *bueno*, *puerto*, *ciudad*).

Tässä vaiheessa ei ole tarpeen oppia kaikkia vokaalien ääntämiseen liittyviä sääntöjä; seuraavat perussäännöt riittävät:

Sanan ensi tavussa kirjain *a* ääntyy /â/, toisessa tavussa taas /a/.

<i>dat</i> /tâh(t)/	‘se’
<i>mana</i> /mââ'na/	‘mene!’
<i>salla</i> /sââlla/	‘syli’

Ensi tavussa *á* ääntyy /a/:na, jos toisessa tavussa on vokaali *a*, *o* tai *u*, mutta muulloin /ä/:nä.

<i>mánnu</i> /maannuu/	‘kuu’
<i>njárga</i> /n'arka/	‘niemi’
<i>dákkó</i> /taa'kko/	‘tätä kautta’
<i>márfi</i> /märfii/	‘makkara’
<i>mánná</i> /mäännää/	‘lapsi’
<i>dál</i> /tääl/	‘nyt’

Toisessa tavussa *á* ääntyy aina /ä/.

<i>mánná</i> /mäännää/	‘lapsi’
<i>bassá</i> /pââssää/	‘pesee’

2.3. Ääntöharjoitus

Kun olet oppinut saamen ääntämisen perusteet, voit harjoitella hankalimpia äännteitä seuraavalla lorulla. Lue seuraava lause ääneen:

Čieža čáppa čáhpes cizáža čohkkájit ja čuhket čázi čáda čoddaga čovjái čoliide.

/čieča čaappa čáhpes ciicääča čohkkääjeh ja čuu'hkeh čääcii čââda čodta.a čöavjáj čoolijde/

‘Seitsemän kaunista mustaa pikkulintua istuu ja latkii vettä läpi kurkun vatsaan suolistoon.’

3. Joitakin lähteitä

Bartens, Hans-Hermann 1989. *Lehrbuch der saamischen (Lappischen) Sprache*. — Saksankielinen saamen kielen alkeiskurssi, soveltuu myös itsenäiseen opiskeluun.

Nickel, Klaus Peter 1990. *Samisk grammatikk*. — Pohjoissaamen kattava kielioppi, norjaksi.

Nielsen, Konrad 1979 [1926–1929]. *Lærebok i lappisk (samisk) I–III*. (I – Grammatikk; II – Tekster; III – Glossar). 2. opplag. — Laaja kielioppi ja tekstikokoelma, joka ei noudata nykyisen kirjakielen ortografiaa.

Nielsen, Konrad 1979 [1932–1962]. *Lappisk (samisk) ordbok – Lapp dictionary*. — Hyvin laaja sanakirja, mutta ei noudata nykyistä ortografiaa.

Sammallahti, Pekka 1989. *Sámi-suoma sátnegirji – Saamelais-suomalainen sanakirja*. — Kattava sanakirja modernista pohjoissaamen kirjakielestä.

Sammallahti, Pekka 1993. *Sámi-suoma-sámi sátnegirji – Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*. — Kaksisuuntainen sanakirja, hieman edellistä suppeampi.

Sammallahti, Pekka 1998. *The Saami Languages: an Introduction*. — Perusteellinen kielitieteellinen johdatus saamen kielten tutkimukseen.

Ääntämisharjoituksia.

Harjoittele suomelle vieraita äännteitä seuraavien sanojen avulla.

/â/

dat	/tâh(t)/	'se'
dasa	/tâsa/	'siihen'
namma	/nââmma/	'nimi'
dalán	/tââlään/	'heti'
virt. gálgat	/kalkah(t)/	'irrottaa'
galgat	/kâlkah(t)/	'täytyä'
virt. golgat	/kolkah(t)/	'valua'

/š/

šaldi	/šâltii/	'silta'
duš'ši	/tuššii/	'turha'
šušmi	/šušmii/	'kantapää'
šlahti	/šlâhtii/	'rântä'

/c/, /č/

cuoppu	/cuoppuu/	'sammakko'
čoalli	/čuällii/	'suoli'
bázán	/pääcään/	'jään'
bážán	/pääčcään/	'ammun'
čieža	/čieča/	'7'
čakča	/čâkča/	'syksy'
čáhci	/čâähcii/	'vesi'
čieža čáppa čáhpes cizáža		/čieča čaappa čähpes ciicääča/

/n^j, l^j, t^j/

njuolla	/n ^j uolla/	'nuoli'
mannji	/mâân ^j n ^j ii/	'miniä'
skurdnji	/skurn ^j ii/	'vätys, heittiö'
viellja	/v ^j ie ^j l ^j ja/	'veli'
njeallje	/n ^j ie ^j äl ^j je/	'4'
idja	/iit ^j ja/	'yö'

/ð, θ/

ođas	/oodaas/	'uusi'
oaddit	/uäððiih(t)/	'nukkuu'
čoadgi	/čöäðkii/	'telkkä'
muottá	/muoθθää/	'tāti'
Ruotta	/ruoθθa/	'Ruotsi'

/ŋ/		
mánŋa	/maŋka/	'monta'
maŋŋá	/mâŋŋää/	'jälkeen'
maŋis	/mââŋiis/	'perässä'
goargŋut	/kõärŋuuh(t)/	'kiivetä'
vuoigŋa	/vũějŋa/	'henki'
algŋa	/âlŋa/	'ien'
vuodŋjit	/vũěđŋiit(t)/	'vaania'

/bp, dt, gk, zc, žč, dʲtʲ/

obban	/obpan/	'kokonaan'
luodda	/lũědta/	'tie'
figgat	/figkah(t)/	'pyrkiä'
gazza	/kâzca/	'kynsi'
viežžat	/viěžčah(t)/	'hakea'
áddjá	/ädʲtʲää/	'isoisä'

/pm, tn, tnʲ, kŋ/

Suopma	/suopma/	'Suomi'
vatnat	/vâatnaah(t)/	'venyä'
botnjat	/pootnʲaah(t)/	'vääntää'
jiiekŋa	/jiiekŋa/	'jää'

/pʲ, tʲ, kʲ/

poasta	/pʲõästa/	'posti'
diibmu	/tʲijmuu/	'kello; tunti'
girku	/kʲirʰkuu/	'kirikko'

/h/ konsonanttien välissä:

áiti	/äjʰtii/	'aitta'
ávki	/ävʰkii/	'hyöty'
bárti	/pärʰtii/	'onnettomuus'
álki	/älʰkii/	'helppo'
stoalpu	/stõälʰpuu/	'tolppa'
gumpe	/kumʰpe/	'susi'
lunta	/lunʰta/	'poika'
bánku	/paŋʰkuu/	'pankki'
roanci	/rõaŋʰcii/	'vänkyrä'
áicat	/ajʰcah(t)/	'havaita'
njárčá	/nʲärʰčää/	'jänne, kalvo (lihassa)'
harcet	/hârʰceh(t)/	'hirttää'

Kirjoitustapa.

1. Merkitse konsonantit sanojen ääntöohjeisiin.

árpu	/a____uu/	'lanka'
álgit	/ä____ii_/	'alkaa'
bálká	/__ä____ää/	'palkka'
rámbi	/__ä____ii/	'rampa'
bardit	/__â____ii_/	'pinota'
dámpa	/__a____a/	'laiva'
logi	/__oo__ii/	'10'
lobi	/__oo__ii/	'luvan'
čiega	/__ie__a/	'kulman'
raban	/__ââ__aa_/	'avaan'
agi	/ââ__ii/	'iän'
juogu	/__uo__uu/	'jaon'
soaban	/__ua__aa_/	'sovin'
beatnaga	/__ia__a__a/	'koiran'

2. Merkitse ääntöohjeisiin oikeat "a-äänteet". Pitkälle viivalle tulee pitkä vokaali, lyhyelle lyhyt.

mánná	/m____nn____/	'lapsi'
manná	/m____nn____/	'menee'
láhttu	/l__htuu/	'latu'
lahttu	/l__htuu/	'jäsen'
áhčči	/__hčii/	'isä'
dása	/t____sa/	'tähän'
šattu	/š____ttuu/	'kasvin'
dasa	/t__sa/	'siihen'
dás	/t____s/	'tässä'
das	/t__s/	'siinä'
sáttu	/s____ttuu/	'hiekkä'
fáhtet	/f____hteh(t)/	'tavoittaa'

KAPPALE 1

Teksti A: Máhtte ja Biret-Ingá

Dá lea nieida. Son lea Biret-Ingá. Ja dá lea bárdni. Su namma lea Máhtte. Máhtte lea hui guhkki. Biret-Ingá fas lea oalle un'ni. Biret-Ingá manná Máhte lusa.

- Buorre beaivi.
- Ipmel atti.
- Bures.
- Bures, bures.
- Mun lean Biret-Ingá. Gii don leat?
- Mu namma lea Máhtte, Máhte Máhtte.
- Já, du áhči namma lea maddái Máhtte?
- Na lea. Áhčči lea Uhca-Máhtte.
- Giibat du eadni lea?
- Eadni lea Heandarát Sire.
- Mun lean Vulleš Biret-Ingá. Vulleš lea mu soga namma.
- Mun diedán. Dat lea hui stuorra sohka.
- Mana dearvan!
- Báze dearvan!

Sanontoja

Tervehdyksiä

– Buorre idit.	/pue'rre iidi(h)t/	– Ipmel atti.	/iipmel âättii/	'hyvää huomenta'
– Buorre beaivi.	/pue'rre pějvii/	– Ipmel atti.		'hyvää päivää'
– Buorre eahket.	/pue'rre eä'hkeh(t)/	– Ipmel atti.		'hyvää iltaa'
– Buorre idja.	/pue'rre iit'á/	– Buorre idja.		'hyvää yötä'

Jopa läheiset ystävät kättelevät, kun eivät ole tavanneet vähään aikaan. Kätellessä sanotaan:

– Bures.	/puu'res/	– Bures. / Bures, bures.

Esittäytyminen

– Mun lean Máhtte.	/muun liän mähte/	'Minä olen Matti'
– Mii du namma lea?	/mij tuu nââmma liä/	'Mikä sinun nimesi on?'
– Mu namma lea Biret-Ingá.	/muu nââmma liä pii'reh-inkää/	'Minä olen Biret-Ingá'
– Gii don leat?	/kij toon liäh(t)/	'Kuka sinä olet?'

Eroaminen

– Oaidnaleapmái!	/öäjnaleä'pmaj/	'Näkemiin!'
– Mana dearvan.	/mââ'na tējrvan/	'Mene terveenä''
– Báze dearvan.	/pää'ce tējrvan/	'Jää terveenä''
– Eale dearvan.	/eä'le tējrvan/	'Elä terveenä''

Perhe ja suku

eadni – eatni	/ěätnii – iätnii/	äiti
áhčči – áhči	/áhčii – äähčii/	isä
gánda – gándda	/kanta – kaantta/	poika
bárdni – bártni	/pärnii – päärtanii/	poika
nieida – nieidda	/niějta – niejtta/	tyttö
viellja – vielja	/viěļļa – vieļļa/	veli
oabbá – oappá	/õäbpää – uäppää/	sisar
áddjá – ádjá	/äd'č'ää – äät'č'ää/	isoisä
áhkku – áhku	/ahkuu – aahkuu/	isoäiti
vilbealle – vilbeale	/vii'lpeä'lle – vii'lpeä'le/	miesserkku
oarpmealle – oarpmeale	/oä'rpmeä'lle – oä'rpmeä'le/	naisserkku
čeahci – čeazi	/čičähcii – čičäcii/	setä (isää nuorempi)
eahki – eagi	/iähkii – iäjii/	setä (isää vanhempi)
eanu – edno	/iänuu – etno/	eno
muottá – muotá	/muoθθää – muoθää/	täti (äidin nuorempi sisar)
goaski – goaskki	/kõaşkii – kuäskii/	täti (äidin vanhempi sisar)
siessá – siesá	/siessää – siesää/	täti (isän sisar)
isit – isida	/iisih(t) – iisiiða/	aviomies
eamit – eamida	/iämiih(t) – iämiiða/	vaimo
irgi – irggi	/irkii – iirkkii/	poikaystävä; sulhanen
moarsi – moarsi	/mõarsii – mõarsii/	tyttöystävä; morsian
guoibmi – guoimmi	/kũejmii – kuojmmii/	puoliso; avopuoliso; kumppani

Muuta sanastoa

Máhtte – Máhte	/mähte – määhte/	miehen nimi (Matti)
Biret–Inǵá – Biret-Inǵǵá	/pii'reh-inǵkää – -iinǵkää/	naisen nimi
dá	/tää/	tässä
leat – lean	/liäh(t) – liän/	olla
lea	/liä/	(hän/se) on (yks3p)
nieida – nieidda	/niějta – niejtta/	tyttö
son – su	/soon – suu/	hän
ja	/ja/	ja
bárdni – bártni	/pärnii – päärtanii/	poika, nuori mies
namma – nama	/nâamma – nââma/	nimi
hui	/huu'j/	hyvin, erittäin, varsin
guhkki	/kuhkii/	pitkä
fas	/fâs/	taas; puolestaan
oalle	/oä'lle/	melko, sangen
un'ni	/unnii/	pieni
mannat – manan	/mâânaah(t) – mâânaan/	mennä
lusa	/luu'sa/ ~ /lusa/	luokse

já	/jää/	jaa, vai niin
maiddái	/mââjttäj/	myös
mun – mu	/muun – muu/	minä
uhca	/uu'hca/	pieni
-bat	/-pâh/	-kos, -kös (kysyvä liitepartikkeli)
Heandarát	/hěántarah(t)/	miehen nimi (Henrikki)
Sire	/sii're/	naisen nimi (Siiri)
Vulleš	/vuu'lleš/	(suvun nimi)
sohka – soga	/soohka – soo.a/	suku
diehtit – dieđán	/tiehtiih(t) – tieđään/	tietää
stuorra	/stue'rra/	suuri
gii – gean	/kij – kiän/	kuka
iđit – iđida	/iidiih(t) – iidiida/	aamu
beaivi – beaivvi	/pěäjvii – piäjvvii/	päivä; aurinko
eahket – eahkeda	/eä'hkeh(t) – eä'hkeda/	ilta
idja – ija	/iit'ja – iija/	yö
mii – man	/mij – mâân/	mikä
báhcit – bázán	/päähciih(t) – pääcään/	jääda

Teksti B: Biret-Ingá oaidná fas Máhte

Biret-Ingá oaidná Máhte kafeas ja manná su lusa.

- Buorre beaivi.
- Ipmel atti.
- Mo manná?
- Bures dat manná. Na, mo don ealát?
- Mun ealán dearvan.
- Mun áiggun fállat dutnje. Válldátgo don gáfe vai deaja?
- Mun válldán deaja. Leago dáppe láibi?
- De lea. Makkár láibbi áiggut borrat?
- Na, mun boran suovasbiergoláibbi.
- Ja mun fas jugan gáfe ja boran maiddái suovasbiergoláibbi.

Máhtte viežžá deaja, gáfe ja guokte suovasbiergoláibbi.

- Leago dus telefodna?
- De lea. Mu nummir lea 386 594.
- Leago dáppe bean'na? Mun áiggun čállit du nummira.
- De lea, dá, válde dán beanna.
- Giitu.
- Leage buorre.
- Mii leage du telefonnummir?
- Mu nummir lea 386 594. Naba mii lea du nummir?
- Mu nummir lea 412 789. Ádagassii, muhto dál mun vuolggán.
- Oaidnaleapmai! Mana dearvan.
- Oaidnaleapmai, báze dearvan!

Sanontoja

Kolme tapaa kysyä 'kuinka voit?' ja vastata 'kiitos, hyvin'.

– Mo manná?	/moo mâännää/	Miten menee?
– Bures (dat) manná.	/puu'res (tâh) mâännää/	Hyvin ("se") menee.
– Mo don ealát?	/moo toon iälääh(t)/	"Miten elät?"
– Mun ealán dearvan.	/muun iälään tээрvan/	"Elän terveenä"
– Mii gullo?	/mij kullo/	Mitä kuuluu?
– Giitu, buorre.	/kij ^h tuu, pue'rre/	Kiitos, hyvää.

Kohteliaita ilmauksia:

– Ándagassii.	/anta.ââ'ssij/	Anteeksi.
– Giitu.	/kij ^h tuu/	Kiitos.
– Leage buorre.	/leä'je pue'rre/	Ole hyvä.

Ravintolassa:

– Maid don válddát?	/mâáj toon väälttääh(t)/	Mitä ottaisit ("otat")?
– Mun válddán gáfe ja gáhku.	/muun väälttään k'ääfe ja kaahkuu/	Otan kahvia ja kakkua.
– Maid don jugat?	/mâáj toon juu.aah(t)/	Mitä joisit ("juot")?
– Mun jugan mielkki.	/muun juu.aan mielhkii/	Juon maitoa.
– Maid don borat?	/mâáj toon pooraah(t)/	Mitä söisit ("syöt")?
– Mun boran guollemáli.	/muun pooraan kue'llemäälii/.	"Syön kalakeittoa."
– Leago vilgesviidni?	/leä'.o vilkesvijinii/	Onko [teillä] valkoviiniä?
– De lea. / – Ii leat.	/te liä – ij liäh(t)/	Kyllä on. / Ei ole.

Sanasto

oaidnit – oainnán	/õajniih(t) – uäjnnään/	nähdä
kafea	/kafee.a/	kahvila
kafeas	/kafee.as/	kahvilassa
mo	/moo/	miten, kuinka
eallit – ealán	/iälliih(t) – iälään/	elää
áigut – áiggun	/ajkuuh(t) – aajkkuun/	aikoa
fállat – fálan	/faallaah(t) – faalaan/	tarjota
dutnje	/tutn ^{je} /	sinulle
váldit – válddán	/vältiih(t) – väälttään/	ottaa
gáffe – gáfe	/k'ääfe – k'ääfe/	kahvi
deadja – deaja	/t'iat't'a – t'iaja/	tee
-go	/-ko/ ~ (after vowels) /-o/	-ko, -kö (kysyvä liitepartikkeli)
dáppe	/tää'ppe/	täällä
láibi – láibbi	/lájpii – lääjjpii/	leipä
de	/te/	kyllä (vahvistava myönt. partikkeli)
makkár	/mâkkäär/	millainen
borrat – boran	/poorraah(t) – pooraan/	syödä

biergu – bierggu	/p̥iērkuu – pierkkuu/	liha
suovasbiergu	/sue'vasp̥iērkuu/	savuliha
suovasbiergoláibi	/sue'vasp̥iērkolájpii/	savulihavoileipä
juhkat – jugan	/juuhkaah(t) – juu.aan/	juoda
viežžat – vieččan	/viěžžah(t) – vieččaan/	hakea
guokte	/küēkte/	kaksi
dus	/tuus/	sinulla
telefovdna – telefovnna	/t'elefovna – t'elefoovna/	puhelin
nummir – nummira	/nuummiir – nummiira/	numero
bean'na – beanna	/p'ěänna – p'ianna/	kynä
čállit – čálán	/čäälliih(t) – čäälään/	kirjoittaa
dá	/tää/	tässä
dát – dán	/tääh/	tämä
giitu	/kijhtuu/	kiitos
telefonnummir	/t'elefonnummiir/	puhelinnumero
naba	/nâpa/	entä, entäpä
muhto	/muhto/	mutta
dál	/tää/	nyt
vuolgit – vuolggán	/vüēlkiih(t) – vuolkkään/	lähteä, mennä

Kielioppia

A. Astevaihtelu

A.1. Pääperiaatteet

Astevaihtelulla tarkoitetaan painollisen ja painottoman tavun (yleensä sanan ensimmäisen ja toisen tavun) välisten konsonanttien vaihtelua. Saamen kielessä lähes kaikki konsonantit ja konsonanttiyhtymät kuuluvat astevaihtelun piiriin. Kustakin konsonantista ja yhtymästä on olemassa vahva aste, joka esiintyy tietyissä taivutusmuodoissa, ja vastaava heikko aste, joka esiintyy muissa muodoissa. Saamessa esiintyy mm. seuraavanlaisia astevaihtelutapauksia:

– vahvassa asteessa on kaksoiskonsonantti, heikossa asteessa yksi konsonantti, esim.:

guolli ‘kala’ : *guoli* (yGen)

mánnu ‘kuu’ : *mánu* (yGen)

– vahvassa asteessa konsonanttiyhtymä, heikossa asteessa yksi konsonantti, esim.:

vuotna ‘vuono’ : *vuona* (yGen)

giehta ‘käsi’ : *gieda* (yGen)

– vahvassa asteessa ”pitkä” ja heikossa asteessa ”lyhyt” kaksoiskonsonantti, esim.:

guos'si ‘vieras’ : *guossi* (yGen)¹

¹ ”Pitkän” ja ”lyhyen” kaksoiskonsonantin eroa ei merkitä pohjoissaamen kirjakielissä. Tässä opetusmonisteessa käytetään merkkiä ' (kuten sanassa *guos'si*) ”pitkän” kaksoiskonsonantin merkinä. Huomaa, että tavallisessa kirjoituksessa tällaisten sanojen yNom ja yGen kirjoitetaan samalla tavoin, vaikka ääntämisessä onkin ero!

– molemmissa asteissa konsonanttiyhtymä, esim.:

áhčči ‘isä’ : *áhči* (yGen)

biergu ‘liha’ : *bierggu* (yGen)

haddi ‘hintä’ : *hatti* (yGen)

luokta ‘lahti’ : *luovtta* (yGen)

Astevaihtelu on alun perin ollut automaattinen ilmiö, joka on riippunut seuraavan tavun rakenteesta: heikko aste esiintyi kun seuraava tavu oli suljettu (eli päättyi konsonanttiin), ja vahva aste taas esiintyi avotavun (eli vokaaliin päättyvän tavun) edellä. Suomen kielen astevaihtelu noudattaa yhäkin samaa periaatetta lähes säännönmukaisesti, mutta saamessa myöhemmät kielen muutokset ovat hämmentäneet astevaihtelun alkuperäiset ehdot kokonaan. Siksi et voi oppia arvaamaan, kumpaa astetta missäkin sanamuodossa pitäisi käyttää, vaan sinun on opeteltava se ulkoa kunkin taivutusmuodon osalta. (Tämä ei itse asiassa ole niin vaikeaa kuin miltä kuulostaa.)

Saamessa on yhteensä ainakin 175 erilaista astevaihtelutapausta. Luku voi kuulostaa tyrmistyttävältä, mutta ei kannata vaipua epätoivoon. Kaikki vaihtelutapaukset voidaan jakaa muutamana helposti tunnistettavaan ryhmään, joten jokaista yksittäistä vaihtelusuhdetta ei tarvitse oppia erikseen.

Ensimmäiseksi sinun on opittava, että jokainen astevaihtelun alainen konsonanti tai yhtymä kuuluu yhteen kolmesta kestoasteesta, joita kutseutaan ensimmäiseksi, toiseksi ja kolmanneksi asteeksi — esimerkiksi seuraavasti:

<u>Kestoaste III</u>	<u>Kestoaste II</u>	<u>Kestoaste I</u>	
Má <u>h</u> tte	Má <u>h</u> te		‘Matti’ (yNom ja yGen)
	gie <u>h</u> ta	gie <u>d</u> a	‘käsi’ (yNom ja yGen)
guos' <u>s</u> i	guos <u>s</u> i		‘vieras’ (yNom ja yGen)
	geas <u>s</u> i	geas <u>i</u>	‘kesä’ (yNom ja yGen)

Kestoaste I on aina yksittäinen konsonantti, kun asteet II ja III ovat aina joko kaksoiskonsonantteja tai konsonanttiyhtymiä. Jokaisessa astevaihtelullisessa sanassa vaihtelu toteutuu kahden kestoasteen välillä. Tavalliset tapaukset jakautuvat kahteen ryhmään:

- 1) vahva aste = kestoaste II, heikko aste = kestoaste I (esim. *giehta*, *geassi*)
- 2) vahva aste = kestoaste III, heikko aste = kestoaste II (esim. *Máhtte*, *guos'si*)

Näiden lisäksi on kaksi joukkoa nomineja, joilla on poikkeksellinen kestoasteiden III ja I välinen astevaihtelu — ns. supistuvat *is*-nominin ja muuntovartaloiset *u*-nominin. Nämä tapaukset opit vasta myöhemmin.

Ääntämyksessä astevaihtelu vaikuttaa myös edeltävän vokaalin kestoon. Ennen III kestoastetta kaikki vokaalit (diftongit mukaan luettuna) ääntyvät lyhyinä. Kestoasteiden II ja I edellä vokaalit taas ääntyvät pitkänä tai loppupainollisina. (Tähän sääntöön on vain muutamia poikkeuksia, lähinnä pronomineissa, partikkeleissa, jne.) Niinpä yllä olevan taulukon esimerkkisanat ääntyvät seuraavasti:

Kestoaste III	Kestoaste II	Kestoaste I
/mähte/	/määhte/	
	/kiehta/	/kieða/
/küëssii/	/kuossii/	
	/kiässii/	/kiäsii/

Tämä vokaalien kestovaihtelu koskee vain pohjoissaamen itämurteita; muissa murteissa astevaihtelun vaikutukset vokaalien pituuteen ovat osin erilaiset.

A.2. Muutamia tavallisimpia astevaihtelutyyppisiä

A.2.1. Kaksoiskonsonantin ja yhden konsonantin vaihtelu (KA II – KA I)

đđ	đ	oaddit – oadán	/uäđđiih(t) – uädään/	nukkua
ff	f	geaffi – geafi	/kiäffii – kiäfii/	köyhä
ll	l	giella – giela	/kiella – kiela/	kieli (language)
mm	m	namma – nama	/nâamma – nâama/	nimi
nn	n	mánná – máná	/mäännää – määnää/	lapsi
nnj	nj	mannji – manji	/mâân ⁿ ji – mâân ^j ii/	miniä
ŋŋ	ŋ	maŋŋi – maŋi	/mââŋŋii – maŋii/	taka-, perä-
rr	r	muorra – muora	/muorra – muora/	puu
ss	s	gussa – gusa	/kuussa – kuusa/	lehmä
šš	š	vašši – vaši	/vââššii – vââšii/	viha
tt	t	Ruotta – Ruota	/ruoθθa – ruoθa/	Ruotsi
vv	v	suovva – suova	/suovva – suova/	savu

A.2.2. ”Pitkän” ja ”lyhyen” kaksoiskonsonantin vaihtelu (KA III – KA II)

ff	ff	jáffu – jáffu	/jaffuu – jaaffuu/	jauhot
l'l	ll	steal'li – stealli	/stěällii – stiällii/	tasanne
llj	lj	viellja – vielja	/viēl'lj'a – viel'lj'a/	veli
m'm	mm	cum'má – cummá	/cummää – cuummää/	suudelma
n'n	nn	bean'na – beanna	/p'ěänna – p'iänna/	kynä (kuulakärki- tms.)
ŋ'ŋ	ŋŋ	haŋ'ŋá – haŋŋá	/hâŋŋää – hâŋŋää/	alli
r'r	rr	skear'ru – skearru	/skěärruu – skiärruu/	kiekko
s's	ss	bus'sá – bussá	/puussää – puussää/	kissa
š's	šš	vuos'sat – vuosšan	/vüěššah(t) – vuosšaan/	keittää
v'v	vv	neav'vu – neavvu	/něävvuu – niävvu/	neuvo; väline

A.2.3. Preaspiraatio vahvassa asteessa, yksi konsonantti heikossa asteessa (KA II – KA I)

hp	b	lohpi – lobi	/loohpii – loovii/	lupa
ht	đ	giehta – gieda	/kiehta – kieda/	käsi
hk	g	johka – joga	/joohka – joo.a/	joki
		ahki – agi	/ââhki – ââjii/	ikä
hc	z	beahci – beazi	/piähcii – piäcii/	mänty
hč	ž	geahči – geaži	/kiähčii – kiäčii/	pää (ei 'head'), kärki

A.2.4. Preaspiraatio molemmissa asteissa (KA III – KA II)

hpp	hp	vuohppa – vuohpa	/vüëhpa – vuohpa/	appi
htt	ht	Máhtte – Máhte	/mähte – määhte/	Matti
hkk	hk	lohkka – lohka	/lohka – loohka/	lukko
hcc	hc	fáhcca – fáhca	/fahca – faahca/	lapanen
hčč	hč	áhčči – áhči	/ähčii – äähčii/	isä

B. Nominien vartalotyypit

Saamen nominit (substantiivit, adjektiivit, lukusanat ja pronominit) jakautuvat neljään eri vartalotyyppiin, jotka käyttäytyvät hieman eri tavoin sanoja taivutettaessa:

- 1) vokaalivartaloiset nominit. Sanan vartalo on kaksi- tai (harvoin) nelitavuinen ja päättyy vokaaliin.
- 2) konsonanttivartaloiset nominit. Sanan vartalo on kaksi- tai (harvoin) nelitavuinen ja päättyy konsonanttiin.
- 3) supistuvat *is*-nominit. Sanan perusmuoto (yksikön nominatiivi) päättyy *-is*, mutta sanaa taivutettaessa konsonantti *-s* katoaa (eli vartalo ”supistuu”). Esimerkiksi: *čáppis* ’kaunis’ : *čábbá* ’kauniin’. Huom! Kaikki *-is*-loppuiset sanat eivät kuulu tähän taivutustyyppiin; osa niistä on konsonanttivartaloisia, joissa *-s* ei taivutuksessa katoa.
- 4) muuntovartaloiset *u*-nominit. Sanan perusmuoto (yksikön nominatiivi) päättyy *u*-vokaaliin, mutta sanaa taivutettaessa sen vartalo muuntuu melko mutkikkaalla tavalla. Huom! Kaikki *u*-loppuiset nominit eivät kuuluu tähän tyyppiin, vaan suurin osa niistä on vokaalivartaloisia.

Huomaa, että saamessa substantiivit, adjektiivit tai lukusanat eivät koskaan ole yksitavuisia; vartalossa on aina vähintään kaksi tavua. Lähes kaikki substantiivit ja adjektiivit myös taipuvat säännöllisesti. Epäsäännöllistä taivutusta esiintyy vain hyvin harvoilla substantiiveilla, joista tärkeimmät tärkeimmät ovat *olmmoš* ’ihminen’ ja *almmái* ’mies’ (nämä opit myöhemmin). Sen sijaan eräät pronominit ovat yksitavuisia ja taipuvat aivan epäsäännöllisesti.

Ensimmäisenä opit vokaalivartaloisten nominien taivutuksen.

C. Nominatiivi ja genetiivi

Yksikön nominatiivilla ei ole sijapäätettä, kuten ei suomessakaan. Vokaalivartaloisilla nomineilla on yksikön nominatiivissa vahva aste. Nominatiivia käytetään:

- a) subjektin sijana

Máhtte vuolgá. ’Matti lähtee.’

Máhtte váldá gáfe. ’Matti ottaa kahvia.’

- b) predikatiivin sijana

Máhtte lea bárdni. ’Matti on poika.’

Máhtte lea guhkki. ’Matti on pitkä.’

Vokaalivartaloisten nominien yksikön genetiivilläkään ei ole sijapäätettä. Sitä erottaa nominatiivista heikko aste: esim. yNom *mánná* 'lapsi' : yGen *máná* 'lapsen'. Lisää esimerkkejä löydät kohdan A taulukoista yllä. Muutamat vokaalivartalaiset nominatit eivät osallistu astevaihteluun, esim. *goahcci* 'neulainen (puussa)', *hárdtu* 'hartia', *hildu* 'hyilly', ja *oar'ri* 'orava'; näiden sanojen yNom ja yGen ovat identtisiä. Useimmat sanat kuitenkin osallistuvat astevaihteluun.

Genetiivillä on kaksi päätehtävää.

a) Se ilmaisee ”omistusta”:

áhčči dállu 'isän talo' (vrt. yNom *áhčči*)

Máhte oabbá 'Matin sisar' (vrt. yNom *Máhte*)

bussá namma 'kissan nimi' (vrt. yNom *bus'sá*)

b) Se toimii objektin sijana:

Mun jagan deaja. 'Minä juon teetä.' (vrt. yNom *deadja*)

Son oaidná Máhte. 'Hän näkee Matin.' (vrt. yNom *Máhte*)

Vuoššatgo gáffe? 'Keittäisitkö kahvia?' (vrt. yNom *gáffe*)

Koska genetiivi toimii objektin sijana, sitä kutsutaan saamen kieliopeissa yleensä ”genetiivi-akkusatiiviksi”. Tässä opetusmonisteessa käytetään lyhyempää termiä genetiivi.

D. Yksikön persoonapronominat.

Useiden pronomien sijataivutus ovat epäsäännöllistä, ja niiden eri muodot on siksi opeteltava ulkoa. Alla ovat yksikön persoonapronominien nominatiivi- ja genetiivimuodot:

<u>Nom</u>	<u>Gen</u>	
<i>mun</i>	<i>mu</i>	minä
<i>don</i>	<i>du</i>	sinä
<i>son</i>	<i>su</i>	hän
<i>dat</i>	<i>dan</i>	se; (puhekielessä) hän

Demonstratiivipronominia *dat* käytetään yleisesti myös henkilöistä, aivan samoin kuin suomen vastaavaa *se*-pronominia.

E. Verbien vartalotyypit

Saamen verbit jakautuvat kolmeen eri taivutustyyppiin. Verbin taivutustyyppi on helppo tunnistaa sen perusmuodosta eli infinitiivistä. Saamessa verbien infinitiivimuodon tunnus on *-t*. Eri verbityypit ovat seuraavat:

- 1) astevaihteluberbit. Verbin infinitiivissä on parillinen määrä tavuja (yleensä kaksi, harvoin neljä) ja se päättyy *-at*, *-it* tai *-ut*, esimerkiksi *mannat* 'mennä', *vuolgit* 'lähteä', *áigut* 'aikoa', *oahpahallat* 'opetella'. Tämän verbityypin taivutuksessa esiintyy astevaihtelua.
- 2) kolmitavuiset verbit. Verbin infinitiivissä on kolme tavua tavua, ja se päättyy aina *-it*, esimerkiksi *čájehit* 'näyttää', *muitalit* 'kertoa'. Tämä verbityyppi ei osallistu astevaihteluun.

- 3) kaksivartaloiset verbit. Verbin infinitiivi on kaksitavuinen (tai harvoin nelitavuinen) ja päättyy *-át*, *-et* tai *-ot*, esimerkiksi *čohkkát* 'istua', *áddet* 'ymmärtää', *dingot* 'tilata'. Näilläkin verbeillä ei ole astevaihtelua. Tämän tyyppin verbeillä on kaksi vartaloa, vokaalivartalo (saadaan poistamalla infinitiivin tunnus *-t*: esim. *čohkká-*, *ádde-*, *dingo-*) ja ns. *j*-vartalo, jossa vokaalivartalon perään on lisätty konsonantti *-j-* (*čohkkáj-*, *áddej-*, *dingoj-*). Näiden verbien useimmissa taivutusmuodoissa käytetään vokaalivartaloa, mutta eräät muodot taas perustuvat pitempään *j*-vartaloon.

Lisäksi saamessa on kaksi yksitavuista verbiä, *leat* 'olla' sekä kieltoverbi. Jälkimmäisellä ei ole varsinaista perusmuotoa, vaan ainoastaan eri persoonamuodot (*in* 'en', *it* 'et', *ii* 'ei' jne.). Näiden kahden verbin taivutus on osittain epäsäännöllistä, ja se on siksi opetettava ulkoa. Kaikki muut saamen verbit ovat vähintään kaksitavuisia ja taipuvat säännöllisesti.

Ensimmäisenä opit astevaihteluverbien taivutuksen. Vaikka nämä ovat hieman vaikeampia taiuvuttaa kuin kaksi jälkimmäistä tyyppiä, ne on hyvä oppia ensimmäisenä, koska saamen johtamattomista perusverbeistä enemmistö kuuluu astevaihteluverbeihin.

F. Astevaihteluverbien yksikkötaivutus preesensissä.

Astevaihteluverbit voidaan jakaa edelleen kolmeen eri alatyypin sen mukaan, päättyykö vartalo vokaaliin *a*, *i* vai *u*. Verbin vartalon saat poistamalla infinitiivimuodosta tunnuksen *-t*. Eri alatyypit käyttäytyvät hieman eri tavoin taivutettaessa:

-at	<i>gullat</i> 'kuulla'			
	<i>mun</i>	<i>gulan</i>	heikko aste + päätte <i>-n</i>	kuulen
	<i>don</i>	<i>gulat</i>	heikko aste + päätte <i>-t</i>	kuulet
	<i>son / dat</i>	<i>gullá</i>	vahva aste + <i>a > á</i> (ei päätettä)	kuulee
-it	<i>boahtit</i> 'tulla'			
	<i>mun</i>	<i>boadán</i>	heikko aste + <i>i > á</i> + päätte <i>-n</i>	tulen
	<i>don</i>	<i>boadát</i>	heikko aste + <i>i > á</i> + päätte <i>-t</i>	tulet
	<i>son / dat</i>	<i>boahotá</i>	vahva aste + <i>i > á</i> (ei päätettä)	tulee
-ut	<i>orrut</i> 'asua'			
	<i>mun</i>	<i>orun</i>	heikko aste + päätte <i>-n</i>	asun
	<i>don</i>	<i>orut</i>	heikko aste + päätte <i>-t</i>	asut
	<i>son / dat</i>	<i>orru</i>	vahva aste (ei päätettä)	asuu

Kieltolauseet muodostetaan kieltoverbillä kuten suomessakin. Kieltoverbin yksikön muodot ovat *in* 'en', *it* 'et' ja *ii* 'ei'. Pääverbi esiintyy kieltoverbin yhteydessä erityisessä kieltomuodossa:

<i>in / it / ii</i>	<i>gula</i>	heikko aste (ei päätettä)	<i>en / et / ei</i> kuule
<i>in / it / ii</i>	<i>boade</i>	heikko aste + <i>i > e</i> (ei päätettä)	<i>en / et / ei</i> tule
<i>in / it / ii</i>	<i>oro</i>	heikko aste + <i>u > o</i> (ei päätettä)	<i>en / et / ei</i> asu

Kuten suomessakin, kieltomuoto on homonyyminen 2yks imperatiivin kanssa:

<i>gula!</i>	kuule!
<i>boade!</i>	tule!
<i>oro!</i>	asu!

Verbi *leat* on poikkeuksellisesti yksitavuinen. Huomaa, että sen kieltomuodossa on epäsäännöllinen päätte *-t*:

<i>mun lean</i>	olen
<i>don leat</i>	olet
<i>son / dat lea</i>	on
<i>in / it / ii leat</i>	en / et / ei ole

G. Kysymykset ja vastaukset

Kysymyksiä muodostetaan saamessa samoin kuin suomessa, eli käyttämällä erityistä kysyvää pronominia (interrogatiivipronominia) tai kysyvää liitepartikkelia:

<i>Mii dat lea?</i>	Mikä se on?
<i>Gii don leat?</i>	Kuka sinä olet?

Tavallisin kysyvä liitepartikkeli on *-go* (ääntyy */-ko/* konsonanttien ja */-o/* vokaalien jäljessä):

<i>Leago Máhtte dáppe?</i>	Onko Matti täällä?
<i>Máhttego dáppe lea?</i>	Mattiko täällä on?
<i>Dáppego Máhtte lea?</i>	Täälläkö Matti on?

Kyllä/ei-kysymyksiin vastataan yleensä toistamalla kysymyslauseen predikaatti. Lisäksi myöntävässä vastauksessa voidaan käyttää esim. painottavaa myöntöpartikkelia *de*:

– <i>Leago dot bus'se?</i>	Onko tuo bussi?
– <i>Juo, de lea. / De lea.</i>	On.
– <i>Ii leat.</i>	Ei ole.
– <i>Boahtágo Máhtte?</i>	Tuleeko Matti?
– <i>Juo, de boahtá. / De boahtá.</i>	Tulee.
– <i>Ii boade.</i>	Ei tule.

H. Lukusanat

nolla	/nolla/	nolla
okta	/okta/	yksi
guokte	/küëkte/	kaksi
golbma	/kolma/	kolme
njeallje	/n'ěä'l'je/	neljä
vihtta	/vihta/	viisi
guhhta	/kuhta/	kuusi
čieža	/čieča/	seitsemän
gávcci	/käävhcii/	kahdeksan
ovcci	/oovhcii/	yhdeksän
logi	/loojii/	kymmenen
-nuppelohkái	/nuu'ppeloohkáj/	-toista
oktanuppelohkái		yksitoista
guoktenuppelohkái		kaksitoista
vihttanuppelohkái		viisitoista
guoktelogi		kaksikymmentä
guoktelogiokta		kaksikymmentäyksi
guoktelogičieža		kaksikymmentäseitsemän
golbmalogi		kolmekymmentä
čuođi	/čuođii/	sata
čuođiokta		satayksi
čuođioktanuppelohkái		satayksitoista
čuođiguoktelogiguokte		satakaksikymmentäkaksi
duhát	/tuuhääh(t)/	tuhat
guokteduhát		kaksituhatta
guokteduhátvihtta		kaksituhattaviisi
duhátovccičuođigávccilogiguhtta		1986

Huomautus ääntämisestä: *-nuppelohkái* redusoituu usein asuun /-numlohkaj/, /-numloh/ ja jopa /-mlloh/: esim. /oktanumlohkaj/ ~ /oktanuppeloh/ ~ /oktanumloh/ ~ /oktamloh/ '11'. Myös *-logi(-)* voi lyhetä asuun /-loh/ ~ /-lo.e-/ ~ /-lij-/: esim. /küëkteloh/ '20', /küëktelo.eokta/ ~ /küëktelijokta/ '21'.

Harjoituksia.

1. Vastaa kysymyksiin saameksi. Käytä kokonaisia lauseita.

- Mo manná?
- Mii du namma lea?
- Mii du áhči namma lea?
- Mii du eatni namma lea?
- Jugatgo don deaja?
- Naba gáfe?

2. Lue seuraavat luvut mielessäsi ääneen saameksi. Jatka tätä kunnes muistat lukusanat, eikä sinun enää tarvitse tarkistaa niitä.

6 4 17 12 8 9 5 12 20 40 31 35 93 57 3 11 70 85 52 26 7 52 100 34 102 115 145 97

3. Taivuta seuraavia verbejä yksikön preesensissä (myös kieltomuodoissa). Ennestään tuntemattomat verbit opit tulevissa kappaleissa; sinun ei tarvitse välttämättä opetella muistamaan niitä nyt.

<i>bassat</i> ‘pestä’	<i>fállat</i> ‘tarjota’	<i>oahppat</i> ‘oppia’
<i>čierrut</i> ‘itkeä’	<i>goarrut</i> ‘ommella’	<i>rahpat</i> ‘avata’
<i>dahkat</i> ‘tehdä’	<i>hállat</i> ‘puhua’	<i>smiehttat</i> ‘miettiä, pohtia’
<i>dáhttut</i> ‘tahtoa’	<i>máhttit</i> ‘osata’	
<i>diehtit</i> ‘tietää’	<i>njoarrat</i> ‘kaataa (nestettä)’	

4. Työskennelkää pareittain. Tervehdi pariasi (muistakaa kätellä!), esittele itsesi, ja kysy hänen nimeään. Kysykää kuulumisia, ja lopettakaa keskustelu sopivalla fraasilla. Käykää sama keskustelu läpi toisin päin.

5. Toistakaa harjoituksessa käymänne keskustelut, mutta kysykää lisäksi toistenne puhelinnumeroa. Kirjoittakaa numerot muistiin.

6. Tapaat sattumalta ystäväsi kahvilassa. Tervehtikää ja vaihtakaa kuulumisia. Päätät tarjota hänelle jotain; kysy, mitä hän haluaisi syödä ja juoda. Voit käyttää apunasi seuraavia sanoja:

<i>gáffe</i> – <i>gáfe</i>	kahvi	<i>márfeláibi</i> – <i>-láibbi</i>	makkaravoileipä
<i>deadja</i> – <i>deaja</i>	tee	<i>vuostáláibi</i>	juustovoileipä
<i>čáhci</i> – <i>čázi</i>	vesi	<i>luossaláibi</i>	lohivoileipä
<i>limonáda</i> – <i>limonáda</i>	limsa	<i>nisoláibi</i>	pulla
<i>mielki</i> – <i>mielkki</i>	maito	<i>gáhku</i> – <i>gáhku</i>	kakku
<i>vuolla</i> – <i>vuola</i>	olut	<i>šokoládagáhku</i>	suklaakakku
<i>viidni</i> – <i>viinni</i>	viini	<i>gohtá</i> – <i>gohtá</i>	viineri
		<i>donitsa</i>	munkki, donitsi

KAPPALE 2

Teksti A: Máhtte ja Biret-Ingá hállaba telefovnnas.

Máhtte riñge Biret-Ingái. Soai hállaba telefovnnas.

- Biret-Ingá telefovnnas.
- Buorre beaivi. Dáppe lea Máhtte.
- Ipmel atti.
- Na mo manná?
- Manná bures. Mo don ealát?
- Dearvan mun ealán.
- Boađátgo don dál deike mu lusa?
- In dál vuos boađe, muhto sáhtángo boahit eahkedis?
- Dieđusge sáhtát. Boađe fal eahkedis.
- Na maid don barggat?
- Mun lean čál'li, mun barggan Ohcejoga gielddas. Gos don barggat?
- Mu bargobáiki lea meahcis, mun lean boazoalmmái. Mun in astta boahit dál danin go mun áiggun váldit hearggi gitta. Mun vuolggán vuodjit.
- Man boaris don leat?
- Mun lean guoktelogiguhtta jagi boaris. Naba don?
- Mun lean guokteloginjeallje jagi boaris.
- Gos don orut?
- Mun orun ruovttus. Mun lean eret Ohcejogas.
- Ándagassii, mun in gula maidege. Maid don dadjet?
- Mun dadjen, ahte lean eret Ohcejogas ja maiddái orun dáppe. Gos don leat eret?
- Mun lean eret Anáris. Mu mielas Ohcejohka lea čappa báiki.
- Na eale dearvan!
- Eale dearvan!

Biret-Ingá deaivá Elle kafeas. El'le lea Biret-Ingá ustit.

- Buorre beaivi.
- Ipmel atti.
- Maid don válddát?
- Mun válddán deaja ja vuodjaláibbi, vuordde... vuostáláibbi.
- Vuordde, mun buvttán dutnje. (...) Dáppe ii leat šat vuostáláibi, muhto luossaláibi gal lea. Dá, leage buorre.
- Giitu. Mu lusa boahá odne eahkedis Máhtte. Son lea boazoalmmái ja guoktelogiguhtta jagi boaris. Mu mielas son ii leat áibbas dábálaš bárdni. Mun vuorddán su garrasit.
- Gos son lea eret?
- Son lea eret Anáris. Oalle somás bárdni. Dál son lea meahcis. Gosbat du irgi, Piera, lea dál?
- Son lea várra boasttas dahje gávppis. Son doalvu reivve ja oastá vuoja ja márffi gávppis.

Sanasto

hállat – hálan	/haallaah(t) – haalaan/	puhua
hállaba	/haallapa/	he (kaksi) puhuvat
riŋget – riŋgen	/riŋkeh(t) – riŋken/	soittaa (puhelimella)
Biret-Ingái	/pii'rehiŋkäj/	Biret-Ingalle
soai	/soä'j/	he (kaksi)
dáppe	/tää'ppe/	täällä
dál	/tääl/	nyt
deike	/tejhke/	tänne
vuos	/vue's/	ensin
odne	/otne/	tänään
eahkedis	/eä'hkeðis/	illalla
diedusge	/tieðuuske/	tietysti, tietenkin
fal	/fâl/	vain (ei 'only')
maid	/mâáj/	myös
bargat – barggan	/pârkah(t)/	työskennellä, tehdä (työtä tms.)
čál'li – čál'li	/čällii/	sihteeri
Ohcejohka – Ohcejoga	/oohcijooška – oohcijoo.a/	Utsjoki
gieldda – gieldda	/kiělta – kielttä/	kunta
gos	/koos/	missä, mistä
bargu – barggu	/pârkuu – pâárkuu/	työ
báiki – báikki	/pâj ^h kii – pâájhkii/	paikka
bargobáiki	/pârkopâj ^h kii/	työpaikka
meahcci – meahci	/mëähcii – miähcii/	asumaton alue, erämaa, ”metsä”
boazu – bohcco	/puacuu – pohco/	poro
almmái – albmá	/ââlmmäj – âlmää/	mies
boazoalmmái	/poa'coââlmmäj/	poromies
astat – asttan	/âstah(t) – âstaan/	ehtiä, joutaa
danin go	/tâniŋko/	siksi että, siksi koska
váldit – válddán	/vältiit(t) – väälttään/	ottaa
heargi – hearggi	/hëärkii – hiärkkii/	porohärkä
gitta	/kiitta/	kiinni
vuodjit – vuoján	/vuot ^t iit(t) – vuojään/	ajaa
man	/mâân/	minkä (yGen sanasta <i>mii</i> 'mikä')
boaris, #boares	/puáriis – poä'res/	vanha
jahki – jagi	/jââhkii – jââjii/	vuosi
ruoktu – ruovttu	/rűëktuu – ruovhtuu/	koti
gullat – gulan	/kuullaah(t) – kuulaan/	kuulla
maidege	/mâjteje/	[ei] mitään
dadjat – dajan	/tâât ^t eah(t) – tââjaan/	sanoa
dadjet	/tâât ^t eh(t)/	[sinä] sanoit
ahte	/âhte/	että
doppe	/too'ppe/	siellä

Anár – Anára	/âânäär – âânäära/	Inari
čáppa, #čáppa	/čaappa/	kaunis
deaivat – deaivvan	/tëäjvah(t) – tiäjvvaan/	osua; tavata, kohdata
ustit – ustiba	/ustiih(t) – ustiipa/	ystävä
vuodja – vuoja	/vuot ^t ja – vuoja/	voi; (ei-kiinteä) rasva
vuordit – vuorddán	/vüerti(h)t – vuorttään/	odottaa
vuostá – vuosttá	/vüěstää – vuostää/	juusto
buktit – buvttán	/puktii(h)t – puuvhtään/	tuoda
šat	/šâh(t)/	enää
luossa – luosa	/luossa – luosa/	lohi
gal	/kâl/	kyllä (vahvistava myönt. partikkeli)
áibbas	/aa'jppâs/	aivan
dábálaš, #dábálaš	/tääväälâš/	tavallinen
garrasit	/kâârrasih(t)/	kovasti, kovaa
oalle	/oâlle/	varsin, sangen
somá, #somás	/soomää, soomâs/	mukava, hauska
irgi – irggi	/irkii – iirkkii/	poikaystävä; sulhanen
várra	/vaarra/	kai, varmaankin
boasta – boastta	/p'öästa – p'uasta/	posti
doalvut – doalvvun	/töälvuuh(t) – tualvvuun/	viedä
dohko	/tohko/	sinne
reive – reivve	/rejve – reejvve/	kirje
márffi – márfii	/mârfii – määrfii/	makkara
gávpi – gávppi	/kävhpîi – käävhpîi/	kauppa

Teksti B: Máhtte boahdá gal'lestallat Biret-Ingá.

Biret-Ingá ássá unna dálus. Su dálle lea čáppa sajis. Dál son vuordá guossi. Uksabiel'lu čuodjá. Dat lea várra Máhtte. Biret-Ingá rahpá uvssa. Máhttehan dat leage. Biret-Ingá sihtá Máhte gievkkani. Doppe leat beavddi alde guokte gáffegohpa ja beavddi birra njeallje stuolu. Biret-Ingá njoarrá Máhtti gáfe ja fállá nisoláibbi.

– Leago dus mielki?

– Ii leat, eaige leat sohkkaratge, muhto nisoláibbit gal leat. Leage buorre.

Biret-Ingá addá Máhtti lihti. Máhtte váldá nisoláibbi.

– Giitu. Dát leage albma njálgga láibi.

– Mun láibbun dávjá.

– Mun in máhte láibut, muhto biergomáli gal vuoššan.

– Galhan meahcis galgáge várra máhttit vuoššat biepmu, muđui nealgu.

– Dat lea duohta! Ja gal mun dagan bierggus earáge.

– Na, dallehan don it váldde guoimmi.

– De válddán! Mun in máhte láibut, inge goarrut.

– Manin it máhte láibut?

- Já-á, mun in gal dieđe. Muhto gal mun sáhtán oahpahallat. Muđui, lávetgo don dávjá čuoigat?
- De láven. Naba máhtátgo don juoigat?
- Galhan máhtán juoigat nugo juohke sápmelaš.
- Dat ii leat duohta, mun in gal máhte juoigat, vaikko lean sápmelaš.
- Gal don velá oahpat. Giitu gáfes.
- Leage buorre.

Sanontoja

Kotipaikan tiedustelu ja kertominen:

– Gos don orut?	/koos toon ooruuh(t)/	Missä asut?
– Mun orun Sámis.	/muun ooruun säämiis/	Asun Lapissa.
– Gos don leat eret?	/koos toon liäh eereh(t)/	Mistä olet kotoisin?
– Mun lean eret Anáris.	/muun liän eereh(t) áânääris/	Olen kotoisin Inarista.

Iän kysyminen ja kertominen:

– Man boaris don leat?	/mâân puáriis toon liäh(t)/	Kuinka vanha olet?
– Mun lean 27 jagi boaris.	/muun liän kűękteloojiičieča jáájii puáriis/	Olen 27.
– Naba don?	/nâpa toon?/	Entä sinä?

Sanasto

gal'lestallat – gal'lestalan	/kálllestállah(t) – kálllestálan/	vierailta, käydä kylässä (+ objekti!)
ássat – ásan	/aassaah(t) – aasaan/	asua
un'ni, #unna	/unnii – uunna/	pieni
sadji – saji	/sâât't'ii – sââjii/	paikka
guos'si – guossi	/kűęssii – kuossii/	vieras
uksa – uvssa	/uksa – uuvssa/	ovi
biel'lu – biellu	/piělluu – pielluu/	(soiva) kello
čuođjat – *čuođan	/čuođ't'aah(t) – čuođaan/	soida
rahpat – raban	/rââhpaah(t) – rââvaan/	avata
sihtat – siđan	/siihtaah(t) – siiđaan/	pyytää
gievkkana – gievkkana	/k'ievhkaan – k'ievhkana/	keittiö
gievkkanii	/k'ievhkanij/	keittiöön
beavdi – beavddi	/pěávttii – piávttii/	pöytä
alde	/âlte/	päällä, päältä
gohppa – gohpa	/k'ohpa – k'oohpa/	kuppi
birra	/piirra/	ympäri, -llä, -ltä
stuollu – stuolu	/stuolluu – stuoluu/	tuoli
njoarrat – njoaran	/n'uarraah(t) – n'uaaraan/	kaataa (nestettä)
Máhttii	/máhttij/	Matille
nisoláibi – nisoláibbi	/nii'solájpai – nii'soláájppii/	pulla
sohkar – sohkkara	/sohkaar – sohkkara/	sokeri
sohkkarat	/sohkarah(t)/	sokeri (mNom)
lihti – lihti	/lihtii – liihtii/	astia

albma	/âlma/	oikea, aito, kunnon
njálgga, #njálgga	/n'aaalkka/	hyvänmakuinen
dávjá	/távjáá/	usein
máhttit – máhtán	/mähtti(t) – mähttään/	osata
vuoš'sat – vuoš'san	/vüěš'sah(t) – vuoš'saan/	keittää
galgat – galggan	/kâlkah(t) – kââlkkaan/	täytyä
muđui	/muđuj/	muuten
nealgut – nealggun	/nēâlkuuh(t) – niâlkkuun/	nähdä nälkää, tulla (hyvin) nälkäiseksi
duohta, #duohta	/tuohta/	tosi
dahkat – dagan	/tââhkaah(t) – tââ.aan/	tehdä
eará	/iärää/	muu
dalle	/tââ'lle/	silloin
láibut – láibbun	/lajpuuh(t) – laajppuun/	leipoa
goarrut – goarun	/kuarruuh(t) – kuaruun/	ommella
sáhttit – sáhtán	/sáhtti(t) – säähttään/	voida
oahpahallat – oahpahalan	/uahpahtâllah(t) – uahpahtâlan/	opetella
lávet – láven	/lääveh(t) – lääven/	olla tapana, ”ruukata”
čuoigat – čuoiggan	/čüějkah(t) – čuojkkaan/	hiihtää
juoigat – juoiggan	/jüějkah(t) – juojkkaan/	joikata
nugo	/nuu'.o/	niin kuin, kuten
juohke	/jue'hke/	joka
sápmelaš – sápmelačča	/sääpmelaš – sääpmelâčča/	saamelainen
vaikko	/vââ'jhko/	vaikka
velá	/velää/	vielä
oahppat – oahpan	/öâhpah(t) – uahpaan/	oppia

Kielioppia

A. Lokatiivi, omistusrakenteet

Lokatiivi on sija, joka ilmaisee jossakin olemista ja jostakin tulemista tai poistumista. Lokatiivimuodossa on heikko aste ja pääte *-s*. Toisin sanoen voit muodostaa lokatiivin lisäämällä yksikön genetiivimuotoon päätteeseen *-s*. Katso esimerkkejä:

<i>boasta</i> ‘posti’	> <i>boasttas</i> ‘postissa, -sta’
<i>ruoktu</i> ‘koti’	> <i>ruovttus</i> ‘kotona, kotoa’
<i>bargu</i> ‘työ’	> <i>barggus</i> ‘töissä, töistä’
<i>sadji</i> ‘paikka’	> <i>sajis</i> ‘paikalla, -lta’

Seuraavat esimerkit kuvaavat lokatiivin käyttöä:

<i>Máhtte lea boasttas.</i>	Matti on postissa.
<i>Máhtte boahdá boasttas.</i>	Matti tulee postista.
<i>El'le lea ruovttus.</i>	Elle on kotona.
<i>Gáffe lea gohpas.</i>	Kahvi on kupissa.
<i>Lihtis lea sohkar.</i>	Astiassa on sokeria.
<i>Piera dállu lea čáppa sajis.</i>	Pieran talo on kauniilla paikalla.

Lokatiivia käytetään myös omistusrakenteissa. Saamen omistusrakenteet ovat siis saman tyyppisiä kuin suomessa (*minulla on...*) tai esim. venäjässä (*u menja jest'...*):

<i>Máhtes lea beana.</i>	Matilla on koira.
<i>Elles lea čáppa ruoktu.</i>	Ellellä on kaunis koti.
<i>Mus lea nisoláibi.</i>	Minulla on pullaa.
<i>Leago Jovnnas moarsi?</i>	Onko Jounilla tyttöystävää?
<i>Pieras ii leat bargu.</i>	Pieralla ei ole työtä.

B. Apuverbit.

Saamessa ei ole erityistä apuverbien luokkaa, kuten ei suomessakaan. Useita verbejä käytetään apuverbin omaisesti: ”apuverbi” taipuu, ja pääverbi on sen perässä perusmuodossa (infinitiivissä):

<i>Biret máhtttá juoigat.</i>	Inka <u>osaa</u> joikata.
<i>El'le láve čuoigat.</i>	Ellellä <u>on tapana</u> hiihtää. (vrt. suom. <i>ruukata</i>)
<i>Mun in sáhte boahhtit eahkedis.</i>	En <u>voi</u> tulla illalla.
<i>Áiggun oahpahallat sámegeiela.</i>	<u>Aion</u> opetella saamea.
<i>Dál don galggat vuolgit.</i>	Sinun <u>täytyy</u> mennä nyt. (”sinä täydyt”)
<i>Mun in astta vuoššat gáfe.</i>	En <u>jouda</u> keittämään kahvia. (”jouda keittää”)
<i>Máhtte vuolgá vuodjit.</i>	Matti <u>lähtee</u> ajamaan. (”lähtee ajaa”)

C. Hieman lisää pronomineista

Alla olevassa taulukossa ovat muutamien tärkeimpien pronomien yksikön nominatiivi-, genetiivi- ja lokatiivimuodot:

	minä	sinä	hän	se	tämä	kuka	mikä
yNom	<i>mun</i>	<i>don</i>	<i>son</i>	<i>dat</i>	<i>dát</i>	<i>gii</i>	<i>mii</i>
yGen	<i>mu</i>	<i>du</i>	<i>su</i>	<i>dan</i>	<i>dán</i>	<i>gean</i>	<i>man (& maid)</i>
yLok	<i>mus</i>	<i>dus</i>	<i>sus</i>	<i>das</i>	<i>dás</i>	<i>geas</i>	<i>mas</i>

Huomaa, että pronomilla *mii* on poikkeuksellisesti kaksi mahdollista objektimuotoa, määräinen *man* ja epämääräinen *maid*. Määräinen muoto edellyttää rajattua, tiettyä mahdollisuuksien joukkoa, epämääräinen taas ei. Vertaa esimerkkejä:

<i>Maid don válddát?</i>	Mitä otat?
<i>Man don válddát?</i>	Minkä otat?

D. Yhdyssanat

Substantiiveista voidaan muodostaa yhdyssanoja melko vapaasti:

<i>vuodja</i> ‘voi’ + <i>láibi</i> ‘leipä’	> <i>vuodjaláibi</i> ‘voileipä’
<i>lákca</i> ‘kerma’ + <i>jiekŋa</i> ‘jää’	> <i>lákcajiekŋa</i> ‘jäätelö’
<i>spábba</i> ‘pallo’ + <i>čiekčan</i> ‘potkiminen’	> <i>spábbačiekčan</i> ‘jalkapallo’

Jos yhdyssanan ensimmäinen komponentti on vokaalivartaloinen sana, joka loppuu vokaaliin *i* tai *u*, tapahtuu yhdyssanassa vokaalimuutos *i* > *e* tai *u* > *o*.

<i>bargu</i> ‘työ’ + <i>báiki</i> ‘paikka’	>	<i>bargobáiki</i> ‘työpaikka’
<i>biergu</i> ‘liha’ + <i>málli</i> ‘keitto’	>	<i>biergomálli</i> ‘lihakeitto’
<i>boazu</i> ‘poro’ + <i>almmái</i> ‘mies’	>	<i>boazoalmmái</i> ‘poromies’
<i>márfi</i> ‘makkara’ + <i>láibi</i> ‘leipä’	>	<i>márfeláibi</i> ‘makkaravoileipä’

E. Adjektiivien predikaatti- ja attribuuttimuodot

Monista saamen adjektiiveista käytetään eri muotoja sen mukaan, esiintyvätkö ne predikaatiivina (eli itsenäisenä verbin *leat* ‘olla’ jälkeen) vai attribuuttina (eli määrittämässä pääsanaa). Vertaa seuraavia esimerkkejä:

<i>Máhtte lea guhkki.</i>	Matti on pitkä.
<i>Máhtte lea guhkes bárdni.</i>	Matti on pitkä poika.

Adjektiivin predikaatiivimuoto on ”perusmuoto”, jota voidaan taivuttaa, kun taas attribuuttimuoto on aina taipumaton. Tämän vuoksi adjektiivi ei taivu pääsanansa mukaan kuten suomessa: vrt. *stuorra dállu* ’suuri talo’, *stuorra dálu* ’suuren talon’, *stuorra dálus* ’suuressa talossa’.

Attribuuttimuotojen muodostus on mutkikasta ja osittain epäsäännöllistä, ja siksi tässä vaiheessa on helpompaa opetella attribuuttimuodot ulkoa. Attribuuttimuodot on merkitty sanastoihin symbolilla “#”. Tähän asti oppimiesi adjektiivien attribuuttimuodot ovat alla:

<i>un’ni</i> , # <i>unna</i> ‘pieni’	<i>Biret-Inggá lea oalle un’ni.</i>	B-I. on melko pieni.
	<i>Biret-Inggá lea unna nieida.</i>	B-I. on pieni tyttö.
<i>boaris</i> , # <i>boares</i> ‘vanha’	<i>Áddjá lea hui boaris.</i>	Isoisä on hyvin vanha.
	<i>Son lea mu boares ustít.</i>	Hän on vanha ystäväni.
<i>somá</i> , # <i>somás</i> ‘mukava’	<i>Dát lea somá.</i>	Tämä on mukavaa.
	<i>Dus lea somás dállu.</i>	Sinulla on mukava talo.
<i>stuoris</i> , # <i>stuorra</i>	<i>Máhte dállu lea stuoris.</i>	Matin talo on suuri.
	<i>Máhtes lea stuorra dállu.</i>	Matilla on suuri talo.
<i>čáppis</i> , # <i>čáppa</i>	<i>Inggá dállu lea čáppis.</i>	Inkan ralo on kaunis.
	<i>Inggás lea čáppa dállu.</i>	Inkalla on kaunis talo.
<i>njálggis</i> , # <i>njálgga</i>	<i>Dát láibi lea njálggis.</i>	Tämä leipä on hyvää.
	<i>Dát lea njálgga láibi.</i>	Tämä on hyvää leipää.

Oppimallasi adjektiivilla *dábálaš* ‘tavallinen’ taas ei ole erillistä attribuuttimuotoa.

F. Lukusanojen käyttö

Yhtä suurempien lukusanojen jäljessä nomini on yksikön genetiivissä (vrt. suomeen, jossa samassa asemassa käytetään yksikön partitiivia):

<i>Máhtes leat guokte oappá.</i>	Matilla on kaksi sisarta. (vrt. yNom <i>oabbá</i>)
<i>Beavddi birra leat njeallje stuolu.</i>	Pöydän ympärillä on neljä tuolia. (vrt. yNom <i>stuollu</i>)
<i>Mus leat čuođi ruvanno.</i>	Minulla on sata kruunua. (vrt. yNom <i>ruvno</i>)

Kvanttoreita *mánga* ‘monta’, *moadde* ‘pari, muutama’ ja *gal’le* ‘montako?’ käytetään samoin kuin lukusanoja:

<i>Inggás leat mánga vilbeale ja oarpmeale.</i>	Inkalla on monta serkkua.
<i>Orrunlanjas leat moadde stuolu.</i>	Olohuoneessa on pari tuolia.
<i>Gal’le ruvnnu dus leat?</i>	Montako kruunua sinulla on?

Lukusanan *okta* ‘yksi’ kanssa kuitenkin käytetään yksikön nominatiivia, kuten suomessakin:

<i>Mus lea okta oabbá.</i>	Minulla on yksi sisar.

Huomaa, että sanat *moadde* ja *mánga* voidaan yhdistää yhdysosiin *-logi* ja *-nuppelohkáí*:

<i>moaddenuppelohkáí</i>	(n. 12–14)	”paritoista”
<i>mánganuppelohkáí</i>	(n. 14–18)	”montatoista”
<i>moaddelogi</i>	(n. 20–40)	’parikymmentä’
<i>mángalogi</i>	(n. 40–80)	’montakymmentä’

G. Uusia astevaihtelutapauksia

G.1. Osittain soinnilliset kaksoiskonsonantit (KA III – KA II):

bb	pp	<i>oabbá – oappá</i>	/õąbpää – uąppää/	sisar
dd	tt	<i>haddi – hatti</i>	/hâdtii – hâättii/	hinta
gg	kk	<i>biegga – biekká</i>	/pięgka – piekka/	tuuli
ddj	dj	<i>áddjá – ádjá</i>	/ăđt’ää – äät’t’ää/	isoisä
zz	cc	<i>gazza – gacca</i>	/kâzca – kâacca/	kynsi
žž	čč	<i>viežžat – vieččan</i>	/viěžčah(t) – vieččaan/	hakea

G.2. Sonorantin ja toisen konsonantin yhtymät (KA III – KA II)

đb	đbb	<i>beađbi – beađbbi</i>	/pěăđpii – piăđppii/	lapaluu
đg	đgg	<i>geađgi – geađggi</i>	/kěăđkii – kiăđkkii/	kivi
đv	đvv	<i>báđva – báđvva</i>	/pađva – paađvva/	visa, kova puu
ib	ibb	<i>láibi – láibbi</i>	/lájpii – lääjppii/	leipä
id	idd	<i>nieida – nieidda</i>	/niějta – niejtta/	tyttö, tytär
if	iff	<i>riifu – riiffu</i>	/rijfuu – riijffuu/	etana
ig	igg	<i>čuoigat – čuoiggan</i>	/čüějkah(t) – čuojkkaan/	hiihtää
ihl	ihll	<i>máihli – máihlli</i>	/májLii – määjLLii/	mahla
ihm	ihmm	<i>duihmi – duihmmi</i>	/tujMii – tuujMMii/	tyhmä
ihn	ihnn	<i>čáihni – čáihnni</i>	/čájNii – čääjNNii/	tikka
il	ill	<i>biila – biilla</i>	/pijla – pijjlla/	auto
ir	irr	<i>láiri – láirri</i>	/lájrii – lääjrrii/	savi
is	iss	<i>gáisá – gáissá</i>	/kâjsää – kâájssää/	lumihuippuinen vuori
iv	ivv	<i>deaivat – deaivvan</i>	/těájvah(t) – tiájvvaan/	osua; tavata
lb	lbb	<i>silba – silbba</i>	/silpa – siilppa/	hopea
ld	ldd	<i>guoldu – guolddu</i>	/küěltuu – kuolttuu/	kova lumituisku
lf	lff	<i>skuolfi – skuolffi</i>	/sküělfii – skuolffii/	pöllö

lg	lgg	vuolgit – vuolggán	/vüelkiih(t) – vuolkkään/	lähteä
ls	lss	goalsi – goalssi	/kõalsii – kuälssii/	koskelo
lš	lšš	álša – álšša	/alša – aalšša/	kunto, voimat
lv	lvv	balva – balvva	/pâlva – pââlvva/	pilvi
mb	mbb	bumbá – bumbbá	/pumpää – puumppää/	arkku
nd	ndd	gánda – gándda	/kanta – kaantta/	poika
nž	nžž	stánži – stánžži	/stänčii – stäänččii/	loka
ŋg	ŋgg	mánġa – mánġga	/maŋka – maanġka/	moni
rb	rbb	árbi – árbbi	/árpii – äärppii/	perintö
rd	rdd	čearda – čeardda	/ččárta – ččärtta/	heimo
rf	rff	márfi – márffi	/márfii – määrfii/	makkara
rg	rgg	biergu – bierggu	/pīerkuu – pierkkuu/	liha
rj	rjj	muorji – muorjji	/müerjii – muorjiii/	marja
rs	rss	bursa – burssa	/pursa – puurssa/	kukkaro
rš	ršš	morša – moršša	/morša – mooršša/	mursu
rv	rvv	arvi – arvvi	/ârvii – âârvvii/	sade
rž	ržž	gárži – gáržži	/kärčii – käärchčii/	ahdas, kapea
vd	vdd	ravda – ravdda	/râvta – rââvta/	reuna
vg	vgg	čuovga – čuovgga	/čüëvka – čuovkka/	valo
vhl	vhll	skávhli – skávhlli	/skävLii – skäävLLii/	lokki
vj	vjj	čoavji – čoavjji	/čöavjii – čüävjjii/	vatsa
vl	vll	lávlut – lávllun	/lavluuh(t) – laavlluun/	laulaa
vr	vrr	jávri – jávrri	/jävrii – jäävrrii/	järvi
vz	vzz	sávza – sávzza	/savca – saavcca/	lammas
vž	vžž	guovža – guovžža	/küëvča – kuovčča/	karhu

G.3. Sonoranti + h + klusiili (KA III – KA II)

ic	icc	gáica – gáicca	/kaj ^h ca – kaajhca/	vuohi
ik	ikk	čuoika – čuoikka	/čüë ^h ka – čuojhka/	sääski
ip	ipp	biipu – biippu	/pij ^h puu – piijhpuu/	piippu
it	itt	áiti – áitti	/äj ^h tii – ääjhtii/	aitta
lk	lkk	mielki – mielkki	/miël ^h ki – mielhkii/	maito
lp	lpp	stoalpu – stoalppu	/stõäl ^h puu – stualhpuu/	tolppa
lt	ltt	sálti – sáltti	/säl ^h tii – säälhtii/	suola
mp	mpp	gumpe – gumppe	/kum ^h pe – kuumhpe/	susi
ŋk	ŋkk	bánġu – bánġku	/paŋ ^h kuu – paaŋhkuu/	pankki
rc	rcc	bircu – birccu	/pir ^h cuu – piirhcuu/	noppa
rč	rčč	skurču – skurčču	/skur ^h čuu – skuurhčuu/	rotko, kuru
rk	rkk	mearka – mearkka	/mëär ^h ka – miärhka/	merkki
rp	rpp	árpu – árppu	/ar ^h puu – aarhpuu/	(ohut) lanka
rt	rtt	bárti – bártti	/pär ^h tii – päärhtii/	onnettomuus
vk	vkk	lávka – lávġka	/lav ^h ka – laavhka/	laukka
vp	vpp	gávpi – gávppi	/käv ^h pii – käävhpii/	kauppa

Harjoituksia.

1. Harjoittele lokatiivin muodostusta ja käyttöä. Kuinka sanot saameksi...

Matti on kaupassa.

Isä tulee Oulusta.

Lähden illalla Utsjoelta.

Ruoka on pöydässä.

Elle odottaa kahvilassa.

Matin voileivällä on makkaraa ja savulihaa.

Minulla on kahvia ja pullaa.

Minun sisarellani on kissa (*bus'sá*).

Minulla ei ole koiraa (*beana*).

2. Harjoittele kysymysten muodostamista. Kuinka kysyt saameksi...

Mikä sinun nimesi on?

Kuinka vanha sinä olet?

Asutko Oulussa?

Oletko kotoisin Lapista?

Mikä sinun äitisi nimi on?

Missä sinun isäsi työskentelee?

Mistä sinun puoliso on kotoisin?

Osaatko saksaa?

Opetteletko saamen kieltä?

Aiotko leipoa leipää?

Ehditkö keittää kahvia?

Onko täällä puhelinta?

Voitko kirjoittaa puhelinnumerosi?

Onko sinun puhelinnumerosi 1472015?

3. Vastaa kääntämiisi kysymyksiin saameksi.

4. Keskustelkaa pareittain. Kyselkää toisiltanne erilaisia kysymyksiä, esimerkiksi mistä toinen on kotoisin, minkä ikäinen hän on, missä päin Oulua hän asuu, mitä kieliä hän osaa, minkä nimisiä hänen vanhempansa ovat, ja missä he asuvat. Voitte myös keksiä muita kysymyksiä, esimerkiksi edellisen tehtävän lauseiden pohjalta. Alla on muutamia kielten nimiä, joita voit hyödyntää.

dárogiella	norja	italiagiella	italia
duiskkagiella	saksa	ruoššagiella	venäjä
eangalasiagiella	englanti	ruotagiella	ruotsi
esttegiella	viro	spánskkagiella	espanja
fránskkagiella	ranska	suomagiella	suomi
greikkagiella	kreikka	uŋgárgiella	unkari

5. Tee kuvitteellinen ajankäyttösuunnitelma huomiseksi päiväksi. Kirjoita taulukkoon kuhunkin kohtaan, mitä aiot siihen aikaan tehdä. Käytä annettuja verbejä.

borrat, juhkat, gal'lestallat, fitnat, oadđit, oahpahallat, oastit, vuoš'šat

9:00	_____	17:00	_____
11:00	_____	19:00	_____
13:00	_____	21:00	_____
15:00	_____	23:00	_____

6. Keskustelkaa pareittain. Kyselkää toisiltanne, mitä aiotte tehdä mihinkin aikaan päivästä. Voit käyttää esim. kysymysmallia *Maid don áiggut dahkat diibmu...* ('Mitä aiot tehdä kello...')

7. Soita ystävällesi ja kyselkää kuulumisia. Pyydä ystävääsi kylään tai kysy voitko käydä hänen luonaan kylässä. Sopikaa ajankohta. Käytä apuna alla olevaa sanastoa ja fraaseja.

tulla	<i>boahtit : boadán</i>
käydä kylässä	<i>gal'lestallat : gal'lestalan (+ obj.)</i>
luokse	<i>lusa</i>
ehtiä	<i>astat : asttan</i>
voida	<i>sáhttit : sáhtán</i>

nyt	<i>dál</i>
kohta	<i>farga</i>
vielä	<i>vuos tai vel ~ velá</i>
tänään	<i>otne</i>
huomenna	<i>ihttin</i>
aamulla	<i>iđ'des</i>
iltapäivällä	<i>eahketbeaivve</i>
illalla	<i>eahkedis</i>

Esimerkkejä:

<i>Boadátgo gallestal'lat mu?</i>	Tuletko käymään kylässä luonani?
<i>Boadátgo deike mu lusa?</i>	Tuletko tänne luokseni?
<i>Sáhtángo boahtit du lusa?</i>	Voinko tulla luoksesi?
<i>Sáhtángo gallestal'lat du otne?</i>	Voinko käydä kylässä luonasi tänään?

<i>Mun in dál sáhte.</i>	Minä en nyt voi.
<i>Mun in otne astta.</i>	Minä en tänään ehdi.
<i>Muhto sáhtángo boahtit ihttin?</i>	Mutta voinko tulla huomenna?
<i>Dál it sáhte, muhto sáhtátgo boahtit eahkedis?</i>	Nyt et voi, mutta voitko tulla illalla?
<i>Sáhtán gal.</i>	Voin kyllä.
<i>Moai oaidnaletne dalle!</i>	Tapaamme silloin!

KAPPALE 3

Teksti: Biret-Ingga dálle

Biret-Ingga dálus leat mánga lanja. Doppe leat gievkkan, orrunlatnja, guokte gámmira, hivsset, feaskkir ja sávdni. Biret-Ingga čájeha dálle Máhtti. Soai guovlaba oadđinlatnjii. Doppe leat seanga, skáhpe, beaŋka ja unna beavdi.

Soai mannaba orrunlatnjii. Doppe leat Biret-Inggás televišuvdna, stereot, vilges girjehildu gos leat ollu girjjit ja unna činát. Beavddi vuolde lea rukses láhtterátnu ja lása guoras náhkkesoffá. Soai čuožžuba ja hállaba.

- Vulgego moai lávvardaga Ohcejohkii?
- Ean moai viša dohko gal vuolgit. Vulge baicce jávregáddái dolastallat.
- Na vulge dohko dalle. Vuššego gáfe doppe? Buvttángo gáffebáhka fárus?
- Ale buvttet. Mus leat gáfet.

Dalle čuodjá telefodna. Án'ne riŋge ja jearrá:

- Já doai leahppi gal dieppe. Vuolgibeahttigo doai fitnat Ohcejogas?
- Ean moai vuolgge!
- Manin eahppi vuolgge? Maid doai dieppe dahkabeahtti guovttá?
- Ean moai veaje. Moai letne váiban.

Soai eaba vuolgge ja Án'ne duhtá dasa.

Soai smiehttaba vel guhká maid váldiba mielde. Áigi gollá. Eahket boahtá. Máhtte vuolgá ruoktot.

Viikonpäivät

vuossárga – vuossárgga	/vue'ssarka – vue'ssaarkka/	maanantai
maŋnebárga – maŋnebárgga	/mââŋŋeparka – mââŋŋepaarkka/	tiistai
gaskavahkku – gaskavahku	/kâskavâhkuu – kâskavâhkuu/	keskiviikko
duorastat – duorastaga	/tue'rastah(t) – tue'rastâ.a/	torstai
bearjadat – bearjadaga	/pěärjađah(t) – pěärjađâ.a/	perjantai
lávvardat – lávvardaga	/laavvartah(t) – laavvartâ.a/	lauantai
sotnabeaivi – sotnabeaivve	/sootnapěájvii – sootnapeä'jvve/	sunnuntai

Ajan ilmauksissa viikonpäivän nimi on genetiivissä.

Máhtte ii leat barggus lávvardaga.

Matti ei ole töissä lauantaina.

Mun áiggun lohkat sámejiela vuossárgga.

Aion lukea saamea maanantaina.

Länsimurteissa on eri sanat maanantaille ja tiistaille kuin itämurteissa:

mánnodat – mánnodaga	/maannođah(t) – maannođâ.a/	maanantai
disttat – disttaga	/tii'stah(t) – tii'stâ.a/	tiistai

Sanasto

dállu – dálu	/taalluu – taaluu/	talo
mán̄ga	/maŋka/	monta
latnja – lanja	/lââtn̄'a – lâân̄'a/	huone
orrunlatnja	/oorruunlââtn̄'a/	olohuone
gámmir – gámmira	/käämmiir – käämmiira/	makuuhuone
hivsset – hivssega	/hiivsseh(t) – hiivsse.a/	vessa
feaskkir – feaskára	/fiäskiir – fěäskäära/	eteinen
sávdni – sávnni	/sävnni – säävnnii/	sauna
čájehit – čájehan	/čääjehtih(t) – čääjehtan/	näyttää (kolmitavuinen verbi!)
čájeha	/čääjehta/	yks3p verbistä <i>čájehit</i>
guovlat – guovllan	/küēvlah(t) – kuovllaan/	kurkata, kurkistaa
oaddit – oadán	/uäððiih(t) – uäðään/	nukkua
oaddinlatnja	/uäððiinlââtn̄'a/	makuuhuone
sean̄ga – sean̄gga	/sěän̄ka – siän̄kka/	sänky
skáhpe – skáhpe	/skähpe – skäähpe/	kaappi
bean̄ka – bean̄kka	/p'ěän̄ ^h ka – p'ian̄hka/	penkki
televišuvdna – televišuvna /televišuvna – televišuuvna/		televisio
stereot	/stere.oh(t)/	stereot
vielgat, #vilges	/viēlkah(t) – vilkes/	valkoinen
girji – girjji	/kirjii – kiirjji/	kirja
girjjit	/kiirjjiih(t)/	mNom sanasta <i>girji</i>
hildu – hildu	/hiltuu/	hylly
gos	/koos/	missä, -stä
ollu	/oolluu/	paljon (+ mNom!)
čikŋa – čiŋa	/čiiŋa – čiŋa/	koriste, koriste-esine
čiŋat	/čiŋaah(t)/	mNom sanasta <i>čikŋa</i>
vuolde	/vüēlte/	alla, alta
ruoksat, #rukset	/rűēksah(t) – rukset/	punainen
láhtti – láhtti	/láhtii/	lattia (ei astevaihtelua!)
rátnu – ránu	/raatnuu – raanuu/	raanu
láhtterátnu	/láhteraatnuu/	matto
lássa – lása	/laassa – laasa/	lasi; ikkuna
guoras	/kuoraas/	vieressä, -stä, ääressä, -stä
náhkki – náhki	/nähkii – näähkii/	nahka
soffá – soffá	/soffää – sooffää/	sohva
čuožžut – čuoččun	/čüēžčuuh(t) – čuoččuun/	seistä
viššat – višan	/viiššaah(t) – viišsaan/	viitsiä
baicce	/pââ'jhce/	sen sijaan
jávri – jávrri	/jävrii – jäävrrii/	järvi
gáddi – gátti	/kädtii – käättii/	ranta
dolastallat – dolastalan	/toolastállah(t) – toolastálan/	pitää nuotiota
dalle	/tälle/	silloin

báhkka – báhka	/p'ahka – p'aahka/	paketti
fárus	/faaruus/	mukana
ale	/âle/	älä (kieltoverbin yks2p imperatiivi)
jearrat – jearan	/jiärraah(t) – jiäraan/	kysyä
dieppe	/tieppe/	siellä (missä sinä olet)
fitnat	/fiitnaah(t) – fiinaan/	käydä
manin	/mâniin/	miksi
guovttá	/kuovhtää/	kahden, kahdestaan
veadjit – veaján	/viät't'iih(t) – viäjään/	jaksaa; voida (hyvin, huonosti, tms.)
váiban, #váiban	/vajpan/	väsynyt
duhtat – duđan	/tuuhtaah(t) – tuuđaan/	tyytyä
smiehttat – smiehtan	/smiěhtah(t) – smiehtaan/	mieltiä
vel	/veel/	vielä (= <i>velá</i>)
guhká	/kuuhkää/	kauan
mielde	/miělte/	mukana, mukaan
áigi – áiggi	/äjki – äjkkii/	aika
gollat – *golan	/koollaah(t) – koolaan/	kulua (ajasta, rahasta, yms.)
ruoktot	/rűektoh(t)/	kotiin

Kielioppia

A. Kaksikon persoonapronominit

Yksikön ja monikon lisäksi saamessa on myös duaali eli kaksikko. Kun puhutaan kahdesta henkilöstä, käytetään erityisiä kaksikon persoonapronomineja:

<i>moai</i>	/moä'j/	'me kaksi'
<i>doai</i>	/toä'j/	'te kaksi'
<i>soai</i>	/soä'j/	'he kaksi'

Kaksikkoa käytetään vain henkilöistä; sitä ei voi käyttää elottomista esineistä. Eläimistä puhutaan kaksikossa vain, jos ne personifioidaan eli mielletään henkilöiksi (esim. sadussa). Muista, että kahdesta henkilöstä puhuttaessa kaksikon käyttö on pakollista.

B. Diftongin oikeneminen

Diftongien oikeneminen on yksi saamen sanataivutuksen keskeisimmistä vokaalivaihteluista. Tietyissä taivutusmuodoissa diftongit ”oikenevat” tavallisiksi vokaaleiksi:

ie > i	<i>čierrut</i> 'itkeä'	<i>moai čirro</i> 'me (kaksi) itkemme'
ea > e	<i>eallit</i> 'elää'	<i>moai elle</i> 'me (kaksi) elämme'
uo > u	<i>vuolgit</i> 'lähteä'	<i>moai vulge</i> 'me (kaksi) lähdemme'
oa > o	<i>goarrut</i> 'ommella'	<i>moai gorro</i> 'me (kaksi) ompelemme'

Diftongin oikenemisella on helppo perussääntö: jos sanamuodon toisessa tavussa on *e*, *o* tai *ii*, ensi tavun diftongi oikenee. Sääntöön on kuitenkin muutama poikkeus. Jos toisen tavun *e* tai *o* on syntynyt yhdyssanan alkuosassa tapahtuvan vokaalimuutoksen kautta (ks. kappale 2, kielioppia, D),

diftongi ei oikene — siksi esim. *biergu* 'liha' + *málli* 'keitto' > *biergomálli* 'lihakeitto' (eikä **biergomálli*). Poikkeuksen muodostavat myös verbien kieltomuodot. Vaikka niissä olisikin *e* tai *o* toisessa tavussa, diftongi ei oikene: vrt. *diehtit* 'tietää' > *in dieđe* 'en tiedä' (eikä **in dide*), jne.

C. Kaksikon verbimuodot

Verbeillä on myös omat kaksikkomuotonsa. Astevaihteluverbien kaksikkomuodot muodostetaan seuraavasti:

kaks1p (*moai*): diftongin oikeneminen + vahva aste + vokaalinmuutos: *a > e, i > e, u > o*

kaks2p (*doai*): vahva aste + päätte *-beahhti*

kaks3p (*soai*): vahva aste + päätte *-ba*

	-at: <i>vuoš'sat</i> 'keittää'	-it: <i>vuolgit</i> 'lähteä'	-ut: <i>doalvut</i> 'viedä'
<i>moai</i>	<i>vuš'se</i>	<i>vulge</i>	<i>dolvu</i>
<i>doai</i>	<i>vuoš'sabeahhti</i>	<i>vuolgibeahhti</i>	<i>doalvubeahhti</i>
<i>soai</i>	<i>vuoš'saba</i>	<i>vuolgiba</i>	<i>doalvuba</i>

Leat-verbin ja kieltoverbin kaksikkomuodot ovat osittain epäsäännölliset:

<i>moai...</i>	<i>letne</i>	<i>ean</i>
<i>doai...</i>	<i>leahppi</i>	<i>eahppi</i>
<i>soai...</i>	<i>leaba</i>	<i>eaba</i>

D. Illatiivi

Illatiivilla on kaksi perustehtävää: se ilmaisee liikkeen kohdetta (jonnekin menemistä, lähtemistä, tulemista, siirtymistä, osumista, jne.) ja vastaanottajaa. Se siis vastaa kysymyksiin ”minne?”, ”mihin?” ja ”kenelle?”. Katso esimerkkejä:

<i>Án'ne manná gávpái.</i>	Anne menee kauppaan.
<i>Máhtte vuolgá bargui.</i>	Matti lähtee töihin.
<i>Ingá njoarrá gáfe Máhttii.</i>	Inka kaataa kahvia Matille.
<i>Atte girjji Ingái!</i>	Anna kirja Inkalle!

Illatiivin päätte on *-i*. Illatiivimuodoissa on vahva aste. Vartalonloppuinen vokaali voi muuttua illatiivimuodoissa. Vrt. esimerkkejä:

-á: ei muutosta	<i>Ingá</i>	> <i>Ingái</i> 'Inkalle'
-u: ei muutosta	<i>dállu</i> 'talo'	> <i>dállui</i> 'taloon'
-a > -i-	<i>biila</i> 'auto'	> <i>biilii</i> 'autoon'
-i > -á-	<i>gávpí</i> 'kauppa'	> <i>gávpái</i> 'kauppaan'
-e > -i-	<i>skáhpe</i> 'kaappi'	> <i>skáhpii</i> 'kaappiin'
-o > -u-	<i>ruvdno</i> 'kruunu (raha)'	> <i>ruvdnui</i> 'kruunuun'

Jos illatiivimuodossa on toisessa tavussa *-ii*, tästä seuraa diftongin oikeneminen (ks. kohta B). Lisäksi illatiivia koskee poikkeuksellinen diftongin oikenemisen lisäsääntö: myös toisen tavun *-ui* aiheuttaa oikenemisen. Tämä sääntö ei päde muissa sanamuodoissa. Vrt. esimerkkejä:

<i>giehta</i> ‘käsi’	>	<i>gihtii</i> ‘käteen’
<i>vuodja</i> ‘voi’	>	<i>vudjii</i> ‘voihin’
<i>nieida</i> ‘tyttö’	>	<i>niidii</i> ‘tytölle’
<i>biel’lu</i> ‘kello, tiuku’	>	<i>bil’lui</i> ‘kelloon’
<i>biergu</i> ‘liha’	>	<i>birgui</i> ‘lihaan’

Eräät uudet lainasanat (esim. henkilönnimet) eivät osallistu vokaalinmuutokseen *a > i*:

<i>Piera</i>	>	<i>Pierai</i>	(ei * <i>Pirii</i>)
<i>Jovnna</i>	>	<i>Jovnnai</i>	(myös muoto <i>Jovnnii</i> on mahdollinen)
<i>kafea</i> ‘cafeteria’	>	<i>kafeai</i>	(ei * <i>kafeii</i>)

E. Demonstratiivipronominit

Saamessa on viisi demonstratiivipronominia:

		(viittaa johonkin joka...)
<i>dat</i>	‘se’	... ei ole läsnä tai näkyvissä
<i>dát</i>	‘tämä’	... on lähellä puhujaa tai hänen hallussaan
<i>diet</i>	‘tuo, se (sinulla)’	... on lähellä puhuteltavaa tai hänen hallussaan
<i>duot</i>	‘tuo (tuossa)’	... on lähellä, muttei kummankaan välittömässä läheisyydessä
<i>dot</i>	‘tuo (tuolla)’	... näkyy etäällä

Demonstratiivipronominien sijamuodot ovat seuraavat:

yNom	<i>dat</i>	<i>dát</i>	<i>diet</i>	<i>duot</i>	<i>dot</i>
yGen	<i>dan</i>	<i>dán</i>	<i>dien</i>	<i>duon</i>	<i>don</i>
yLok	<i>das</i>	<i>dás</i>	<i>dies</i>	<i>duos</i>	<i>dos</i>
yIll	<i>dasa</i>	<i>dása</i>	<i>diesa</i>	<i>duosa</i>	<i>dosa</i>

Sijainnin ilmaisemiseen käytetään seuraavia muotoja, jotka eivät kuulu säännöllisen sijataivutuksen piiriin:

jossakin, -stakin	<i>doppe</i>	<i>dáppe</i>	<i>dieppe</i>	<i>duoppe</i>	<i>doppe</i>
(täsmälleen) jossakin, -stakin	<i>dakko</i>	<i>dákko</i>	<i>diekko</i>	<i>duokko</i>	—
jonnekin	<i>dohko</i>	<i>deike</i>	<i>diehko</i>	<i>duohko</i>	<i>dohko</i>

Huomaa ero ääntämyksessä: *doppe* /*too'ppe*/ ’siellä’ vs. *doppe* /*tooppe*/ ’tuolla (kaukana)’
dohko /*tohko*/ ’sinne’ vs. *dohko* /*toohko*/ ’tuonne (kauas)’

F. Uusia astevaihtelutapauksia

F.1. Konsonanttiyhtymät, joiden ensijäsen on *s*, *š* tai *t* (KA III – KA II)

sk	skk	goaski – goaskki	/kõaşkii – kuåskii/	täti (äitiä vanhempi)
sm	smm	bisma – bismma	/pisma – piisma/	piispa
st	stt	astat – asttan	/âstah(t) – ââstaan/	joutaa, ehtiä

šk	škk	reaškit – reaškkán	/reäškit – riäškkään/	räkättää
šm	šmm	šušmi – šušmmi	/šušmii – šuušmii/	kantapää
šp	špp	rušpi – rušppi	/rušpi – ruušpii/	porkkana
tk	tkk	mátki – mátkki	/mätkii – määtkii/	matka
tm	tmm	fátmi – fátmmi	/fätmii – fäätmii/	syli

F.2. Tyypin *v/j/l* + nasaali konsonanttiyhtymät (KA III – KA II)

ibm	imm	áibmu – áimmu	/ajmuu – aajmmuu/	ilma
idn	inn	suoidni – suoidni	/süejnii – suojnnii/	heinä, ruoho
ign	inj	vuoiḡḡa – vuoiḡḡa	/vüějḡa – vuojḡḡa/	henki ('spirit' ja 'breath')
lbm	lmm	čalbmi – čalmmi	/čálmii – čáálmii/	silmä
ldn	lnn	suoldni – suolnni	/süělnii – suolnnii/	kaste
lgn	lḡḡ	algḡa – alḡḡa	/áḡḡa – ááḡḡa/	ien
vdn	vnn	sávdni – sávnni	/sävnnii – säävnnii/	sauna
vdnj	vnnj	lavdnji – lavnnji	/lávn ^j ii – láávn ^j ii/	turve

F.3. Tyypin *r* + nasaali konsonanttiyhtymät (KA III – KA II)

rbm	rpm	čorbma – čorpma	/čorma – čoorpma/	nyrkki
rdn	rtn	bárdni – bártni	/pärnii – päärttii/	poika
rdnj	rtnj	skurdnji – skurtnji	/skurn ^j ii – skuurt ^j ii/	vätys, heittiö
rgḡ	rḡḡ	goarḡḡut – goarkḡḡun	/kõärḡḡuuh(t) – kuarkḡḡun/	mennä ylämäkeen t. vastavirtaan

F.4. Konsonanttiyhtymät, joiden ensijäsen on *k* (KA III – KA II)

kc	vcc	gakcut – gavccun	/kâkcuuh(t) – kââvhcuun/	kiivetä
kč	včč	čakča – čavčča	/čâkča – čââvhča/	syksy
ks	vss	uksa – uvssa	/uksa – uuvssa/	ovi
kst	vstt	teaksta – teavstta	/t'ěäksta – t'ïävstta/	teksti
kt	vtt	okta – ovtta	/okta – oovhta/	yksi

F.5. Kolmen konsonantin yhtymät (KA III – KA II)

isk	iskk	Duiska – Duiskka	/t'ujska – t'uujkska/	saksa
ist	istt	máistit – máisttán	/mäjstiih(t) – määjstään/	maistaa
mšk	mškk	limški – limškki	/limškii – liimškii/	rääsy
nst	nstt	goansta – goanstta	/k'õänsta – k'uansta/	konsti, keino
rst	rstt	Girste – Girstte	/k'irste – k'iirste/	Kirsti
stm	stmmástmá	ástmmá	/ástmää – äástmää/	astma
vsk	vskk	hávski – hávskki	/hävskii – häävskii/	hauska
vst	vstt	návstu – návsttu	/navstuu – naavstuu/	vaja

F.6. Liudentunut kaksoiskonsonantti /t^jt^j/ (KA II – KA I)

dj	j	vuodjit – vuoján	/vuot ^j t ^j iih(t) – vuojään/	ajaa

Harjoituksia.

1. Taivuta seuraavia verbejä kaksikon preesensissä (myös kieltomuodoissa):

<i>buktit</i> ‘tuoda’	<i>dolastallat</i> ‘pitää nuotiota’	<i>rahpat</i> ‘avata’
<i>čuožžut</i> ‘seistä’	<i>guovlat</i> ‘kurkkia’	<i>smiehttat</i> ‘miettiä’
<i>dadjat</i> ‘sanoa’	<i>jearrat</i> ‘kysyä’	<i>veadjit</i> ‘jaksaa’
<i>diehtit</i> ‘tietää’	<i>njoarrat</i> ‘kaataa nestettä’	<i>vuodjit</i> ‘ajaa’
<i>doaivut</i> ‘toivoa’	<i>oahppat</i> ‘oppia’	<i>vuordit</i> ‘odottaa’

2. Ystäväsi, joka asuu toisella paikkakunnalla, tulee lauantaksi vierailulle luoksesi Ouluun. Kirjoita alla olevaan ohjelmaan kokonaisin lausein, mitä teette mihinkin aikaan päivästä:

10:00	_____
12:00	_____
14:00	_____
17:00	_____
20:00	_____
22:00	_____

3. Työskennelkää pareittain. Kerro toiselle ystävällesi launataipäivän suunnitelmistanne. Käyttäkää kysellessänne ja kertoessanne kaksikkomuotoja.

4. Muodosta illatiivit seuraavista sanoista:

<i>El'le</i>	<i>gohppa</i>	<i>sean̄ga</i>	<i>sávdni</i>
<i>Sápmi</i>	<i>oabbá</i>	<i>soffá</i>	<i>hildu</i>
<i>skáhpe</i>	<i>stuollu</i>	<i>latnja</i>	<i>láhti</i>

5. Käännä lauseet saameksi:

- Mennäänkö illalla saunaan? (me kaksi)
- Lähdetäänkö Lappiin? (me kaksi)
- Laita kirja hyllyyn!
- Kaada kahvia kuppiin!
- Älä kaada teetä lattialle!
- Tuo sisarelle leipää kaupasta!
- Vie kirja Ellemme!
- Mene nukkumaan sänkyyn!
- Mennään olohuoneeseen juomaan kahvia. (me kaksi)
- Lähdetäänkö nyt ajamaan Ouluun?

(Sanoja: *bidjat* – *bijan* ‘laittaa, panna’; *ale!* ‘älä!’)

6. Kirjoita lyhyt kirjoitelma, jossa kerrot omasta asunnostasi. Käytä apunasi kappaleessa olleita sanoja; alla on muutama hyödyllinen sana lisää.

<i>dállu</i>	(omakoti)talo
<i>visti</i>	asunto
<i>seal'lavisti</i>	soluasunto
<i>ovttalanjat visti</i>	yksiö
<i>guovttelanjat visti</i>	kaksio
<i>golmmalanjat visti</i>	kolmio
<i>ráidodállu</i>	rivitalo
<i>geardedállu</i>	kerrostalo

Ivnnit. Värit.

<i>čáhppat, #čáhppes</i>	musta
<i>vielgat, #vilges</i>	valkoinen
<i>ruškat, #ruškes</i>	ruskea
<i>ránis, #ránes</i>	harmaa
<i>ruoksat, #rukses</i>	punainen
<i>alit, # =</i>	sininen
<i>ruoná # =</i>	vihreä
<i>fiskat, #fiskes</i>	keltainen
<i>oránša, # =</i>	oranssi
<i>fiioleahhta, # =</i>	violetti
<i>girjjat, #girjás</i>	kirjava
<i>ivdnái, #ivdnás</i>	värikäs; jonkin värinen

Man ivdnás X dus lea? Minkä värinen X sinulla on?

Man ivdnái du X lea? Minkä värinen sinun X:si on?

KAPPALE 4

Teksti: Biret-Ingga váhnemat

Šillju vuodjá alit biila. Dat leat Biret-Ingga áhčči, eadni ja viellja. Vieljas lea vel bus'sá fárus. Uksabiel'lu čuodjá ja sii bohtet sisa. Máhtte lea vuot Biret-Ingga luhte. Biret-Ingga váhnemat eaba dovdda Máhte ja sii dearvvahallet.

– Buorre beaivi! Bures, bures!

– Dá lea Máhtte. Dá leaba mu váhnemat Sire ja Ovlá. Ja dá lea mu viellja Biera ja su bus'sá Bibi.

Biera bus'sá njávgu. Dat lea čáhppes bus'sá. Biera viehká bussáin stoahkat. Máhtte hállá Biret-Inggáin, su áhčiin ja etniin.

– Mun lean ollu áhčiin meahcis ealu luhte. Mu eanu ja guokte čeazi leat maiddái seamma siiddas. Mus eai leat vieljat, muhto mus leat golbma oappá. Mun lean áidna bárdni.

– Goarrugo du eadni? Sire jearrá.

– De goarru. Eadni goarru dálge unna oabbái El'lii ođđa gávtti. Son lea čeahppi goarrunmášiinnain goarrut earáge go sámeduoji.

Biret-Ingga áhčči fas jearrá meahcceságaid.

– Mus lea ođđa mohtorgielká, ii goittotge Lynx. “Lynx”, dadjá boazoolmmoš go vázzila, diihan diehtibehtet.

Áhčči čaibmá. Eadni maiddái mojjohallá. Biret-Inggás lea somá. Soai etniin vuoššaba lasi gáfe. Soai eaba astta gal láibut, muhto Biret-Inggás leat vel nisoláibbit. Sii borret daid.

Biera ii leat šat siste. Go bussáin stoahká, ii astta eará.

– Manin Liissá ja Máret eaba leat dáppe? jearrá Biret-Ingga.

– Soai leaba gávppis. Liissá áigu oastit ođđa vilges busira ja fiskes jáhka. Máret fas ođđa ruškes gápmagiid ja liikebiktasiid. Soaihan mannaba skuvlii.

Eadni ja áhčči eaba astta leat guhká. Soai čuorvuba Bierage fárrui ja dalle sii vulget. Biera seavvá vel go manná.

Sanasto

šillju – šilju	/ši'ʃʷuu – ši'i'ʃʷuu/	piha
alit, #alit	/ââliih(t)/	sininen
bus'sá – bussá	/pussää – puussää/	kissa
sisa	/siisa/	sisään, sisälle
vuot	/vue'h(t)/	taas
luhte	/luhte/	luona, luota
váhnemat	/vääNemat/	vanhemmat (mNom)
dovdat – dovddat	/tovtah(t) – toovttaan/	tuntea
dearvvahallat – dearvvahalan	/tiärvvahtâllah(t) – tiärvvahtâlan/	tervehtiä (toisiaan)
njávgut – *njávvgun	/n'javkuuh(t) – n'javkkuun/	naukua
čáhppat, #čáhppes	/čahpah(t) – čähpes/	musta

viehkát – viegan	/viehkaah(t) – vie.aan/	juosta (kaksijalkaisista)
stoahkat – stoagan	/stuahkaah(t) – stua.aan/	leikkiä
eallu – ealu	/iälluu – iäluu/	(poro)elo
seamma	/sea'mma/	sama
siida – siidda	/sijta – siijtta/	siita, porokylä
áidna	/ajna/	ainoa
dál	/tääl/	nyt
-ge	/-ke/ ~ (vokaalien jäljessä) /-je/	-kin
ođas, #ođđa	/oodaas – oodđa/	uusi
gákti – gávtti	/käktii – käävhtii/	lapintakki
čeahppi, #čeahpes	/ččeahpii – čeä'hpes/	taitava
mašiidna – mašiinna	/mašijna – mašiinna/	kone
goarrunmašiidna	/kuarrunmašijna/	ompelukone
eará	/iärää/	muu
go	/ko/	kuin
sápmi – sámi	/sääpmii – säämii/	saame(lainen), saame-
Sápmi – Sámi		Lappi
duodji – duoji	/tuot'čii – tuojii/	käsityö
sáhka – sága	/saahka – saa.a/	juttu, puhe, puheenaihe, kerrottava
mohtor – mohtora	/mohtor – mohtora/	moottori
gíelká – gíelkká	/kiel ^h kää – kielhkää/	kelkka
ii goittotge	/koo'jhtohke/	ei kuitenkaan
olmmoš – olbmo	/oolmmoš – olmo/	ihminen (epäsäännöllinen taivutus!)
boazoolmmoš	/poa'co.oolmmoš/	poronhoitaja
vázzit – váccán	/väzciih(t) – vääccään/	kävellä
vázzilit – vázzilit	/väzciilih(t) – väzciilan/	lähteä kävelemään
vázzila	/väzciila/	y3p verbistä <i>vázzilit</i>
-han	/-han/	-han, -hän
diehtit – dieđán	/tiehtiih(t) – tieđään/	tietää
čaipmat – čaimman	/čâjmah(t) – čâjmmaan/	nauraa
mojohallat – mojohalan	/moojohtállah(t) – moojohtâlan/	hymyillä
lasi	/lââsii/	lisää
siste	/siste/	sisällä, -ltä
oastit – oasttán	/oästiih(t) – uästään/	ostaa
busir – busira	/puusiir – puusiira/	pusero
fiskat, #fiskes	/fiskah(t) – fiskes/	keltainen
jáhka – jáhka	/jahka – jaahka/	takki
ruškat, #ruškes	/ruškah(t) – ruškes/	ruskea
gáma – gápmaga	/kaama – kaapma.a/	kenkä
gápmagiid	/kaapma.ij/	mGen sanasta <i>gáma</i>
liiki – liikki	/lij ^h kii – liijhkii/	iho
bivttas – biktasa	/piivhtaas – piktasa/	vaate
liikebiktasat (pl.)	/lij ^h kepiktasah(t)/	alusvaatteet

skuvla – skuvlla	/skuvla – skuuvlla/	koulu
čuoŕvut – čuoŕvvun	/čüŕvuuh(t) – čuoŕvvuun/	huutaa
seavvit – seaván	/siäviih(t) – siävään/	vilkuttaa

Kielioppia

A. Monikon nominatiivi ja genetiivi

Monikon nominatiivi on helppo muodostaa seuraavalla kaavalla:

heikko aste + pääte *-t*

Monikon genetiivin muodostus on lähes yhtä helppoa:

heikko aste + pääte *-id*

Huomaa, että monikon genetiivin päätteessä kirjainta *d* ei äännetä.

Monikon genetiivin muodostuksessa täytyy kuitenkin ottaa huomioon diftongin oikenemisen mahdollisuus. Lisäksi *e-* ja *o-*loppuisissa nominivartaloissa (jotka eivät ole erityisen tavallisia) tapahtuu monikon genetiivissä vokaalimuutos *e > i* tai *o > u*. Katso esimerkkejä:

yNom	mNom	mGen	
<i>mánná</i>	<i>mánát</i>	<i>mánáid</i>	lapsi
<i>biila</i>	<i>biillat</i>	<i>biillaid</i>	auto
<i>dállu</i>	<i>dálut</i>	<i>dáluid</i>	talo
<i>reive</i>	<i>reivvet</i>	<i>reivviid</i>	kirje
<i>ruvdno</i>	<i>ruvnnot</i>	<i>ruvnnuid</i>	kruunu (raha)
<i>guos'si</i>	<i>guossit</i>	<i>gussiid</i>	vieras

Kysyvien pronominiin *mii* 'mikä' ja *gii* 'kuka' yhteydessä nomini on monikon genetiivissä. Katso seuraavia esimerkkejä:

- <i>Mii mašiinnáid dát lea?</i>	- Mikä kone tämä on?
- <i>Dat lea goarrunmašiidna.</i>	- Se on ompelukone.
- <i>Mii láibbiid dát lea?</i>	- Mikä [voi]leipä tämä on?
- <i>Dat lea suovasbiergoláibi.</i>	- Se on savulihavoileipä.
- <i>Ingá boahdá gal'lestallat eahkes.</i>	- Inka tulee kylään illalla.
- <i>Gii Inggáid?</i>	- Kuka Inka?

B. Komitatiivi

Muodostus. Yksikön komitatiivi muodostetaan seuraavasti:

heikko aste + pääte *-in*

Vartalonloppuiset *e* ja *o* muuttuvat *i*:ksi ja *u*:ksi, kuten myös yksikön illatiivissa ja monikon genetiivissä. Huomaa, että komitatiivimuodon toisessa tavussa voi esiintyä *-ii-*, jolloin diftongi säännönmukaisesti oikenee. Esimerkkejä:

<i>biila</i> ‘auto’	> <i>biillain</i>
<i>mánná</i> ‘lapsi’	> <i>mánáin</i>
<i>guos’si</i> ‘vieras’	> <i>gussiin</i>
<i>Máhtte</i> ‘Matti’	> <i>Máhtiin</i>
<i>ruvdno</i> ‘kruunu’	> <i>ruvnnuin</i>
<i>biergu</i> ‘liha’	> <i>biergguin</i>

Käyttö. Komitatiivilla on kaksi päätehtävää.

a) Se ilmaisee välinettä tai keinoa:

<i>Inga goarru gávtti goarrunmašiinnain.</i>	Inka ompelee lapintakin ompelukoneella.
<i>Mun doalvvun du skuvlii biillain.</i>	Vien sinut kouluun autolla.
<i>Čálátgo reivve beannain?</i>	Kirjoitatko kirjeen kynällä?
<i>Máhtte vuodjá mohtorgielkkáin.</i>	Matti ajaa moottorikelkalla.
<i>Olmmoš ii eale dušše biergomáliin.</i>	Ihminen ei elä pelkällä lihakeitolla.
<i>Oastán bierggu čuđiin ruvnnuin.</i>	Ostan lihaa sadalla kruunulla.

b) Se ilmaisee osallistujaa tai seuralaista:

<i>El’le hállá gussiin.</i>	Elle puhuu vieraan kanssa.
<i>Biera stoahká bussáin.</i>	Piera leikkii kissan kanssa.
<i>Mun manan bostii Máhtiin.</i>	Menen postiin Matin kanssa.

Komitatiivia voidaan käyttää myös yhdessä kaksikon pronomien *moai* ja *doai* kanssa, kun on tarpeen määrittää toinen henkilöistä.

<i>Boahtibeahttigo doai Inggáin fárrui?</i>	Tuletteko sinä ja Inka mukaan?
<i>Moai Máhtiin vulge gávpái.</i>	Minä ja Matti lähdemme kauppaan.
(~ <i>Moai vulge gávpái Máhtiin.</i>)	

Huomaa, että nämä ilmaukset eivät voi koskaan viitata kolmeen henkilöön (siis ”me kaksi Matin kanssa”, jne.).

Kun on tarpeen määrittää kaksi henkilöä kolmannessa persoonassa, käytetään seuraavanlaista rakennetta: Henkilö₁ (yGen) + *guovttos* + Henkilö₂ (yKom). (Rakenteessa esiintyvä sana *guovttos* on johdos sanasta *guokte* ‘kaksi’.)

Áhči guovttos Máhtiin vuolgiba meahccái. Isä ja Matti lähtevät erämaahan (”metsään”).

Henkilöön₂ viittaava sana voidaan myös jättää pois. Tällöin asiayhteys ratkaisee, kuinka rakenne tulkitaan; mahdollisuuksia on kolme:

<i>Máhte guovttos</i>	1. ‘Matti ja hänen vaimonsa/tyttöystävänsä’
	2. ‘Matti ja joku muu (joka mainittiin jo aiemmin)’
	3. ‘kaksi Mattia’
<i>čál’li guovttos</i>	1. ‘sihteeri ja hänen puolisonsa’
	2. ‘sihteeri ja joku muu (joka mainittiin jo aiemmin)’
	3. ‘kaksi sihteeriä’

Huomaa myös:

gánda guovttos ‘pojat (kaksi)’
duot guovttos ‘nuo kaksi (henkilöä)’ (Huom. *duot* nominatiivissa!)

C. Pronominien sijamuodot

Seuraavista taulukoista näet tähän mennessä oppimiesi pronominien (ja muutaman uudenkin) ne sijamuodot, jotka on käsitelty:

<u>Nom</u>	<u>Gen</u>	<u>Lok</u>	<u>Ill</u>	<u>Kom</u>
<i>mun</i>	<i>mu</i>	<i>mus</i>	<i>munnje</i>	<i>muinna</i>
<i>don</i>	<i>du</i>	<i>dus</i>	<i>dutnje</i>	<i>duinna</i>
<i>son</i>	<i>su</i>	<i>sus</i>	<i>sutnje</i>	<i>suinna</i>
<i>moai</i>	<i>mun'no</i>	<i>mun'nos</i>	<i>mun'nuide</i>	<i>mun'nuin</i>
<i>doai</i>	<i>dudno</i>	<i>dudnos</i>	<i>dudnuide</i>	<i>dudnuin</i>
<i>soai</i>	<i>sudno</i>	<i>sudnos</i>	<i>sudnuide</i>	<i>sudnuin</i>
<i>mii</i>	<i>min</i>	<i>mis</i>	<i>midjiide</i>	<i>minguin</i>
<i>dii</i>	<i>din</i>	<i>dis</i>	<i>idjiide</i>	<i>dinguin</i>
<i>sii</i>	<i>sin</i>	<i>sis</i>	<i>sidjiide</i>	<i>singuin</i>

Pronominit *mii*, *dii* ja *sii* ovat monikon persoonapronomineja. Niitä käytetään kun puhutaan kahta useammasta henkilöstä.

<u>yNom</u>	<u>yGen</u>	<u>yLok</u>	<u>yIll</u>	<u>yKom</u>	<u>mNom</u>	<u>mGen</u>
<i>dat</i>	<i>dan</i>	<i>das</i>	<i>dasa</i>	<i>dainna</i>	<i>dat</i>	<i>daid</i>
<i>dát</i>	<i>dán</i>	<i>dás</i>	<i>dása</i>	<i>dáinna</i>	<i>dát</i>	<i>dáid</i>
<i>diet</i>	<i>dien</i>	<i>dies</i>	<i>diesa</i>	<i>dieinna</i>	<i>diet</i>	<i>dieid</i>
<i>duot</i>	<i>duon</i>	<i>duos</i>	<i>duosa</i>	<i>duoinna</i>	<i>duot</i>	<i>duoid</i>
<i>dot</i>	<i>don</i>	<i>dos</i>	<i>dosa</i>	<i>doinna</i>	<i>dot</i>	<i>doid</i>
<i>mii</i>	<i>man</i>	<i>mas</i>	<i>masa</i>	<i>mainna</i>	<i>mat</i>	<i>maid</i>
<i>gii</i>	<i>gean</i>	<i>geas</i>	<i>geasa</i>	<i>geainna</i>	<i>geat</i>	<i>geaid</i>

D. Monikon verbimuodot

Verbien monikkomuodot muodostetaan seuraavasti:

1mon (*mii*): vahva aste + päätte *-t* (muoto on siis infinitiivin kanssa identtinen!)

2mon (*dii*): vahva aste + päätte *-behtet*

3mon (*sii*): diftongin oikeneminen + vahva aste + vokaalinmuutos + päätte *-t*

3mon muodon vokaalinmuutokset ovat samat kuin 1kaks:ssa, eli $a > e$, $i > e$, $u > o$.

	<u>-at: vuos'šat</u> ‘keittää’	<u>-it: vuolgit</u> ‘lähteä’	<u>-ut: doalvut</u> ‘viedä’
<i>mii</i>	<i>vuos'šat</i>	<i>vuolgit</i>	<i>doalvut</i>
<i>dii</i>	<i>vuos'šabehtet</i>	<i>vuolgibehtet</i>	<i>doalvubehtet</i>
<i>sii</i>	<i>vuš'šet</i>	<i>vuolget</i>	<i>dolvot</i>

Leat-verbin ja kieltoverbin taivutusmuodot ovat osin epäsäännöllisiä:

mun	<i>lean</i>	<i>in</i>
don	<i>leat</i>	<i>it</i>
son	<i>lea</i>	<i>ii</i>
moai	<i>letne</i>	<i>ean</i>
doai	<i>leahppi</i>	<i>eahppi</i>
soai	<i>leaba</i>	<i>eaba</i>
mii	<i>leat</i>	<i>eat</i>
dii	<i>lehpēt</i>	<i>ehpēt</i>
sii	<i>leat</i>	<i>eai</i>

Verbistä *leat* 'olla' käytetään saamessa monikkomuotoja myös eksistentiaali- ja omistuslauseissa, mikäli subjekti on monikollinen. Tässä saame siis poikkeaa suomesta, jossa vastaavissa rakenteissa on yksikkömuoto. Esimerkkejä:

<i>Mus lea okta viellja.</i>	Minulla on yksi veli.
<i>Mus <u>leat</u> golbma vielja.</i>	Minulla on kolme veljeä.
<i>Šiljus lea biila.</i>	Pihalla on auto.
<i>Šiljus <u>leat</u> biillat.</i>	Pihalla on autoja.

Huomaa, että näissä lausetyypeissä ei (useimmissa tapauksissa) käytetä kaksikkumuotoja, vaikka subjektina olisikin kaksi henkilöä:

<i>Mus <u>leat</u> guokte vielja.</i>	Minulla on kaksi veljeä.
<i>Šiljus <u>leat</u> guokte gándda.</i>	Pihalla on kaksi poikaa.

(ei: **Mus leaba guokte vielja*; **Šiljus leaba guokte gándda*)

Leat-verbin kaksikkumuotoa kuitenkin käytetään, jos subjekti on definiittinen (eli kyse on tietyistä, määrätyistä henkilöistä):

<i>Duoppe <u>leaba</u> Máhte guovttos Inggáin.</i>	Tuolla ovat Matti ja Inga.
<i>Gándda <u>guovttos</u> leaba šiljus.</i>	Pojat (kaksi) ovat pihalla.

Samat säännöt koskevat myös kieltoverbiä, jos kyse on eksistentiaali- tai omistuslauseesta:

<i>Mus ii leat viellja.</i>	Minulla ei ole veljeä.
<i>Mus <u>eai</u> leat vieljat.</i>	Minulla ei ole veljiä.
<i>Šiljus ii leat biila.</i>	Pihalla ei ole autoa.
<i>Šiljus <u>eai</u> leat biillat.</i>	Pihalla ei ole autoja.
<i><u>Eai</u> mus leat guokte vielja.</i>	Ei minulla ole kahta veljeä.

(ei: **Eaba mus leat guokte vielja*)

E. Viimeiset astevaihtelutapaukset

E.1. Heikossa asteessa yksittäinen nasaali, vahvassa asteessa klusiili + nasaali (KA II – KA I)

pm	m	Sápmi – Sámi	/sääpmii – säämii/	Lappi
tn	n	vuotna – vuona	/vuotna – vuona/	vuono
tnj	nj	botnjat – bonjan	/pootn ^j aah(t) - poon ^j aan/	vääntää
knj	ŋ	jiiekŋa – jierŋa	/jiiekŋa – jierŋa/	jää

E.2. Klusiili + nasaali molemmissa asteissa (KA III – KA II)

bm	pm	gobmi – gopmi	/kopmii – koopmii/	aave, haamu
dn	tn	bodni – botni	/potnii – pootnii/	pohja
dnj	tnj	boadnji – boatnji	/pöätn ^j ii – puätn ^j ii/	aviomies
gnj	knj	duogŋat – duokŋan	/tűëkn ^j ah(t) – tuokŋaan/	paikata

F. Järjestysluvut; aika ja päivämäärä

Järjestysluvut ovat:

okta	vuosttas ~ vuosttaš
guokte	nubbi
golbma	goalmmát (!)
njeallje	njealját
vihtta	vidát
guhhtta	guđát
čieža	čihččet (!)
gávccci	gávccát
ovccci	ovccát
logi	logát
-nuppelohkái	-nuppelogát
čuodđi	čuodđát

Myös kysyvällä kvanttorilla *gal'le* 'montako?' on oma järjestysmuotonsa: *gallát* 'monesko?'

Mánnu tarkoittaa 'kuu; kuukausi'. Kuukausien nimet ovat saameksi:

odđajagimánnu	tammikuu	<i>ođas</i> , # <i>ođđa</i> 'uusi', <i>jahki</i> – <i>jagi</i> 'vuosi'
guovvamánnu	helmikuu	(sana <i>guovva</i> on tuntematon)
njukčamánnu	maaliskuu	<i>njukča</i> 'joutsen'
cuoŋománnu	huhtikuu	<i>cuoŋu</i> 'hanki'
miessemánnu	toukokuu	<i>miessi</i> 'vasa'
geassemánnu	kesäkuu	<i>geassi</i> 'kesä'
suoidnemánnu	heinäkuu	<i>suoidni</i> 'heinä'
borgemánnu	elokuu	<i>borgi</i> 'karvanluonti (porolla)'
čakčamánnu	syyskuu	<i>čakča</i> 'syksy'
golggotmánnu	lokakuu	<i>golggot</i> 'väsynyt porohirvas (rykimääjan jälkeen)'

skábmamánnu	marraskuu	<i>skábma</i> ‘kaamos’
juovlamánnu	joulukuu	<i>juovllat</i> (mNom), yhdyssanoissa <i>juovla-</i> ‘joulu’

Päivämäärät:

Gallát beaivi dál lea?

Dál lea njukčamánu goalmát beaivi.

...miessemánu logát beaivi.

...čakčamánu vihttanuppelogát.

...juovlamánu guokteloginjealját.

Lea juovlaruohtta.

Goas du riegádanbeaivi lea?

Dat lea guovvamánu čihččet beaivve.

Monesko päivä nyt on?

Nyt on maaliskuun kolmas päivä.

... toukokuun kymmenes päivä.

... syyskuun viidestoista.

... joulukuun kahdeskymmenesneljäs.

On jouluaatto.

Milloin sinun syntymäpäiväsi on?

Se on helmikuun seitsemäntenä.

Kellonajat:

diibmu – diimmu	/t'ijmuu – t'ijmmuu/	kello; tunti
beal	/peä'l/	lyhentynyt muoto sanasta <i>bealli</i> ‘puoli’
várta – vártta	/var ^h ta – vaarhta/	vartti
badjel	/pââ'ttjel/	yli
váile	/vájle/	vailla

Ollugo diibmu lea?

Diibmu lea...

... okta.

... beal guokte.

... beal oktanuppelohká.

... vártta badjel golbma.

... vártta váile njeallje.

... logi badjel guhtta.

... guoktelogi váile gávcci.

Paljonko kello on?

Kello on...

... yksi.

... puoli kaksi.

... puoli yksitoista.

... vartin yli kolme.

... varttia vaille neljä.

... kymmenen yli kuusi.

... kahtakymmentä vaille kahdeksan.

Harjoituksia.

1. Taivuta seuraavia verbejä monikon preesensissä (myös kieltomuodoissa):

buktit ‘tuoda’

dolastallat ‘pitää nuotiota’

rahpat ‘avata’

čuožžut ‘seistä’

guovlat ‘kurkkia’

smiehttat ‘miettiä’

dadjat ‘sanoa’

jearrat ‘kysyä’

veadjit ‘jaksaa’

diehtit ‘tietää’

njoarrat ‘kaataa nestettä’

vuodjit ‘ajaa’

doaivut ‘toivoa’

oahppat ‘oppia’

vuordit ‘odottaa’

2. *Ollugo diibmu lea?* Vastaa saameksi.

16:00

17:30

19:20

23:45

9:55

6:15

8:52

11:04

3. Kirjoita seuraavat päivämäärät saameksi.

11.2.

23.4.

18.5.

2.7.

13.8.

5.10.

22.11.

30.12.

4. Harjoittele päivämääriä ja kellonaikoja vierustoverisi kanssa. Kirjoittakaa aikoja vuorotellen paperille, ja pyytäkää toista lukemaan se saameksi. Voitte myös kysyä toisten syntymäpäiviä.

5. Mitä teet kenenkin kanssa tai minkä avulla? Rakenna alla olevien verbien ja substantiivien pohjalta lauseita, joissa käytät komitatiivia.

<i>čállit</i>	<i>mánna</i>
<i>hállat</i>	<i>vilbealli</i>
<i>juhkat</i>	<i>eadni</i>
<i>láibut</i>	<i>beanna</i>
<i>stoahkat</i>	<i>biila</i>
<i>viežžat</i>	<i>mohtorgielká</i>
<i>vuodjit</i>	<i>áhku</i>

6. Muuta lauseiden alleviivatut osat (ja predikaatit, jos tarpeen) monikkoon:

Šiljus lea mohtorgielká.

Mu viellja ii juga gáfe.

Soñ doalvu nieidda skuvlii.

Áhčči oastá munnje ođđa jáhka.

Čálli bargá gielddas.

Itgo don bora nisoláibbi?

Mun vuolggán gal'lestallat mu oarpmeale.

Moai bohte eahkedis viežžat máná ruoktot.

7. Kuinka kysyt saameksi...

... mikä huone tuolla on?

... mitä keittoa astiassa on?

... mikä kauppa se on?

... mikä päivä nyt on?

... mikä kirje siinä pöydällä on?

... kuka poika tuolla seisoo?

8. Kirjoita lyhyt kirjoitelma (n. 15 lausetta) otsikolla *Mu bearaš ja sohka*. Sukulaisten nimitykset löydät kappaleesta 1.

KAPPALE 5

Teksti: Oidnetgo Niillasa?

Áhkku: Oidnetgo don ikte Niillasa?

Piera: Oidnen. Mun ledjen ikte Niillasa geahčen.

Áhkku: Leigo Máhtte maiddáai doppe?

Piera: Lei dat Máhtte maiddáai. Dat bođii mu manjel.

Áhkku: Attiigo Niillas dasa ruđa?

Piera: De attii.

Áhkku: Ja Máhtte válddii dan?

Piera: Juo.

Áhkku: Na maid dat logai?

Piera: Na dat logai, ahte gal son buktá dutnje bierggu go boahtá.

Áhkku: Goas dat vulggii?

Piera: Dat vulggii id'đes.

Áhkku: Ja goas dat boahtá fas ruoktot?

Piera: Gal son goit vahku doppe orru, logai. Nohkágo dus biergu?

Áhkku: Ii dat aitto vel noga. Gal mus lea vel biergu.

Piera: Na jus dus nohká ovdalgo Máhtte boahtá, de gal don oáččut mus.

Áanne: Bođiigo Máret?

Biret: Ii boahtán. Dat bázii vel dohko, stobu lusa.

Áanne: Maid dat doppe áiggui dahkat?

Biret: Dat áiggui vel fitnat Sire luhtte, ovdalgo vuolgá.

Áanne: Áigguigo Sára luhtte maid fitnat?

Biret: In mun dieđe. Ii dat goit lohkan maidege.

Áanne: Gal dat doppe maiddáai sáhtta fitnat. Gean geahčen dat lei doppe siste?

Biret: Inggá geahčen, doppe gos munge.

Áanne: Na maid Inggá diđii?

Biret: Ii dat diehtán maidege. Bures veadjá ja dearvan eallá.

Áanne: Naba Sire? Bures dat vis'sa vejii datge.

Biret: In mun dieđe. In mun oaidnán Sire.

Áanne: Na oidnetgo Sára?

Biret: In oaidnán gal Sára. Gal dat Máhtte diehtá, go boahtá.

Jussá: Mun gullen, ahte don fitnet ikte Heahtás.

Issát: Geas don dan gullet?

Jussá: Niillas logai, ahte don áigot vuolgit dohko.

Issát: Maid dat logai dan birra?

Jussá: Ii dat lohkan maidege. Geainna don fitnet doppe?

Issát: Okto mun fitnen. Id'đes vulgen ja eahkes bohten fas ruoktot.

Sámmol: Leago dus fanas?

Ánde: De lea.

Sámmol: Luoikkatgo munnje fatnasa?

Ánde: Maid don fatnasiin áiggut dahkat?
 Sámmol: Mun vuolggán dainna oaggut.
 Ánde: Geainna don áiggut vuolgit?
 Sámmol: Áhčiin ja Issáhiin.
 Ánde: Goas don buvttát fatnasa fas ruoktot?
 Sámmol: Gal don oaččut dan juo eahkes.

Sanasto

ikte	/ikte/	eilen
eahkes	/eä'hkes/	illalla (lyhentynyt yLok sanasta <i>eahket</i> 'ilta', vrt. lyhentymätön <i>eahkedis</i>)
geahčen	/keä'hčen/	(jkun) luona, luota (kotona)
maŋjel	/mââ'ŋjel/	jälkeen
addit – attán	/âdtiih(t) – âättään/	antaa
ruhta – ruđa	/ruuhta – ruuđa/	raha
lohkat – logat	/loohkaah(t) – loo.aan/	sanoa; lukea; laskea; pitää jnakin
go	/ko/	kun
goas	/koä's/	koska, milloin
id'des	/iðdes/	aamulla (lyhentynyt yLok sanasta <i>iðit</i> 'aamu', vrt. lyhentymätön <i>iðidis</i>)
goit	/koo'J/	kuitenkin, ainakin
vahku – vahku	/vâhkuu – vââhkuu/	viikko
nohkat – *nogan	/noohkaah(t) – noo.aan/	kulua; loppua
aitto	/ââ'jhto/	nyt, -pa, -pä, -han, -hän
ovdal	/ovtal/	ennen
ovdalgo	/ovtalko/	ennen kuin
oažžut – oaččun	/oäžčuuh(t) – uaččuun/	saada
báhcit – bázán	/pâähciih(t) – pâäcään/	jäää
dohko	/tohko/	sinne
stohpu – stobu	/stoohpuu – stoovuu/	talo
bures	/puu'res/	hyvin
vis'sa	/vissa/	kai, varmaankin
Heahtá – Heahtá	/hěähtää – hiähtää/	Hetta (paikannimi)
birra	/piirra/	ympäri(-llä,-ltä); jostakin asiasta, jotakin koskien
okto	/okto/	yksin
fanasa – fatnasa	/fâânaas – fââtnasa/	vene
luoikat – luoikkan	/lũë ^h kah(t) – luojhkaan/	lainata
oaggut – oakkun	/oägkuuh(t) – uakkuun/	onkia
ruoktot	/rũëktoh(t)/	kotiin; takaisin

Kielioppia

A. Astevaihteluverbien yksikön preteriti

Saamessa on neljä aikamuotoa, jotka vastaavat käytöltään varsin tarkasti suomen aikamuotoja. Verbien yksikön preteritimuodot muodostetaan seuraavasti:

yks1 (*mun*): diftongin oikeneminen + vahva aste + vokaalinmuutos + päätte *-n*
yks2 (*don*): diftongin oikeneminen + vahva aste + vokaalinmuutos + päätte *-t*
yks3 (*son*): (diftongin oikeneminen +) heikko aste + päätte *-i*

1. ja 2. persoonan vokaalinmuutokset ovat samat kuin kaks1 ja mon3 preesensissä:
 $a > e, i > e, u > o$.

	-at: <i>vuoš'sat</i> 'keittää'	-it: <i>vuolgit</i> 'lähteä'	-ut: <i>doalvut</i> 'viedä'
<i>mun</i>	<i>vuš'sen</i>	<i>vulgen</i>	<i>dolvon</i>
<i>don</i>	<i>vuš'set</i>	<i>vulget</i>	<i>dolvot</i>
<i>son</i>	<i>vuoš'sai</i>	<i>vulggii</i>	<i>doalvvui</i>

Preterissä verbillä on oma kieltomuotonsa, joka muodostetaan seuraavasti:

(diftongin oikeneminen +) vahva aste + vokaalinmuutos + päätte *-n*.

Preterin kieltomuodon toisessa tavussa tapahtuvat vokaalimuutokset $i > á$ ja $u > o$. Vokaali *a* ei muutu. Muutokset siis eivät ole samat kuin myönteisissä muodoissa. Katso esimerkkejä:

<i>vuoš'sat</i>	> <i>mun in vuoš'san</i> 'en keittänyt'	(ei muutosta)
<i>vuolgit</i>	> <i>don it vuolgán</i> 'et lähtenyt'	($i > á$)
<i>doalvut</i>	> <i>son ii dolvon</i> 'hän ei vienyt'	($u > o$; huom. diftongin oikeneminen!)

Verbin *leat* preteritimuodot ovat epäsäännölliset:

<i>mun ledjen</i>	'olin'
<i>don ledjet</i>	'olit'
<i>son lei</i>	'oli'

B. Konsonanttivartaloiset nominit

Tähän mennessä olet oppinut vain vokaalivartaloisten nominien sijamuodot. Nyt on aika oppia taivuttamaan uutta nimityyppiä, konsonanttivartaloisia nomineja. Niiden nominatiivimuoto on yleensä kaksitavuinen ja päättyy konsonantiin.

<i>nummir</i> – yGen <i>nummira</i> – yLok <i>nummiris</i>	numero
<i>gávpot</i> – yGen <i>gávpoga</i> – yLok <i>gávpogis</i>	kaupunki
<i>fanás</i> – yGen <i>fatnasa</i> – yLok <i>fatnasis</i>	vene

Konsonanttivartaloiset nominit jakautuvat kahteen ryhmään, astevaihtelullisiin ja astevaihteluttomiin. Molemmat tyypit ovat tavallisia. Nominin perusmuodosta ei useinkaan voi päätellä kumpaan ryhmään se kuuluu, joten se täytyy opetella kunkin sanan osalta ulkoa.

Konsonanttivartaloisten nominien sijapäätteet ovat hieman erilaiset kuin vokaalivartaloisten. Kaikki tähän mennessä oppimasi sijapäätteet alkavat konsonantilla. Näitä päätteitä ei voida liittää konsonanttivartaloisiin nomineihin, koska tällöin syntyisi hankalia sananloppuisia konsonanttiyhtymiä joita ei saamassa sallita. Sen sijaan konsonanttivartaloisilla sanoilla käytetään vokaalialkuisia sijapäätteitä, jotka näet alla olevasta taulukosta. Huomaa lisäksi, että konsonanttivartaloisten sanojen yksikön genetiivissä käytetään sijapäätettä *-a*, kun taas vokaalivartaloisilla sanoilla yksikön genetiivi on päätteetön.

sija	kons.alk.	vok.alk.
yNom	–	–
yGen	–	<i>-a</i>
yLok	<i>-s</i>	<i>-is</i>
yIll	<i>-i</i>	<i>-ii</i>
yKom	<i>-in</i>	<i>-iin</i>
mNom	<i>-t</i>	<i>-at</i>
mGen	<i>-id</i>	<i>-iid</i>

Astevaihteluttomien konsonanttivartaloiden taivutus on yksinkertaista; sijapäätteet vain liitetään vartalon perään:

	lakki	tietokone	jänis	keittiö	Niilo
yNom	<i>gahpir</i>	<i>dihtor</i>	<i>njoammil</i>	<i>gievkkän</i>	<i>Niillas</i>
yGen	<i>gahpir-a</i>	<i>dihtora</i>	<i>njoammila</i>	<i>gievkkana</i>	<i>Niillasa</i>
yLok	<i>gahpir-is</i>	<i>dihtoris</i>	<i>njoammilis</i>	<i>gievkkanis</i>	<i>Niillasis</i>
yIll	<i>gahpir-ii</i>	<i>dihtorii</i>	<i>njoammilii</i>	<i>gievkkanii</i>	<i>Niillasii</i>
yKom	<i>gahpir-iin</i>	<i>dihtoriin</i>	<i>njoammiliin</i>	<i>gievkkaniin</i>	<i>Niillasiin</i>
mNom	<i>gahpir-at</i>	<i>dihtorat</i>	<i>njoammilat</i>	<i>gievkkanat</i>	<i>Niillasat</i>
mGen	<i>gahpir-iid</i>	<i>dihtoriid</i>	<i>njoammiliid</i>	<i>gievkkaniid</i>	<i>Niillasiid</i>

Huomaa myös, että vartalonloppuinen konsonantti voi muuttua sanaa taivutettaessa. Tämä tapahtuu siksi, että saamen äänneoppi ei salli tiettyjen konsonttien (esim. *b, g, d, m, ž*) esiintymistä sanan lopussa. Katso esimerkkejä:

	ystävä	kaupunki	keltainen	kampa	pikkulintu	Maarit
yNom	<i>ustit</i>	<i>gávpot</i>	<i>fiskat</i>	<i>čohkun</i>	<i>cizáš</i>	<i>Máret</i>
yGen	<i>ustiba</i>	<i>gávpoga</i>	<i>fiskada</i>	<i>čohkuma</i>	<i>cizáža</i>	<i>Máreha</i>
yLok	<i>ustibis</i>	<i>gávpogis</i>	<i>fiskadis</i>	<i>čohkumis</i>	<i>cizážis</i>	<i>Márehis</i>
yIll	<i>ustibii</i>	<i>gávpogii</i>	<i>fiskadii</i>	<i>čohkumii</i>	<i>cizážii</i>	<i>Márehii</i>
yKom	<i>ustibiin</i>	<i>gávpogiin</i>	<i>fiskadiin</i>	<i>čohkumiin</i>	<i>cizážiin</i>	<i>Márehiin</i>
mNom	<i>ustibat</i>	<i>gávpogat</i>	<i>fiskadat</i>	<i>čohkumat</i>	<i>cizážat</i>	<i>Márehat</i>
mGen	<i>ustibiid</i>	<i>gávpogiid</i>	<i>fiskadiid</i>	<i>čohkumiid</i>	<i>cizážiid</i>	<i>Márehiid</i>

Astevaihtelulliset konsonanttivartalot ovat hieman mutkikkaampia. Huomaa, että vahva ja heikko aste eivät esiinny samoissa taivutusmuodoissa kuin vokaalivartaloisilla sanoilla. Sen sijaan yksikön nominatiivissa on aina heikko aste ja muissa sijamuodoissa taas vahva aste. Lisäksi vahva-

asteisessa vartalossa tapahtuu vokaalinmuutos $i > á$ tai $u > o$, ja jälkimmäinen aiheuttaa säännönmukaisesti diftongin oikenemisen. Katso esimerkkejä:

	vaate	tunturi	vyö	vanha	tulos
yNom	<i>bivttas</i>	<i>duottar</i>	<i>boagán</i>	<i>boaris</i>	<i>boadus</i>
yGen	<i>biktasa</i>	<i>duoddara</i>	<i>boahkána</i>	<i>boarrása</i>	<i>bohtosa</i>
yLok	<i>biktasis</i>	<i>duoddaris</i>	<i>boahkánis</i>	<i>boarrásis</i>	<i>bohtosis</i>
yIll	<i>biktasii</i>	<i>duoddarii</i>	<i>boahkánii</i>	<i>boarrásii</i>	<i>bohtosii</i>
yKom	<i>biktasiin</i>	<i>duoddariin</i>	<i>boahkániin</i>	<i>boarrásiin</i>	<i>bohtosiin</i>
mNom	<i>biktasat</i>	<i>duoddarat</i>	<i>boahkánat</i>	<i>boarrásat</i>	<i>bohtosat</i>
mGen	<i>biktasiid</i>	<i>duoddariid</i>	<i>boahkániid</i>	<i>boarrásiid</i>	<i>bohtosiid</i>

On myös joukko astevaihtelullisia konsonanttivartaloisia nomineja, jotka ovat perusmuodossa naamioineet itsensä vokaalivartaloiden näköisiksi pudottamalla sananloppuisen konsonantin kokonaan pois. Kadonnut konsonantti (joka on aina *g*, *m*, *n* tai — vain yhdessä tapauksessa — *h*) kuitenkin näkyy muissa taivutusmuodoissa:

	koira	kenkä	maa	anoppi	hilla, lakka	kaula
yNom	<i>beana</i>	<i>gáma</i>	<i>eana</i>	<i>vuoni</i>	<i>luomi</i>	<i>čeabi</i>
yGen	<i>beatnaga</i>	<i>gápmaga</i>	<i>eatnama</i>	<i>vuotnáma</i>	<i>luopmána</i>	<i>čeahpáha</i>
yLok	<i>beatnagis</i>	<i>gápmagis</i>	<i>eatnamis</i>	<i>vuotnámis</i>	<i>luopmánis</i>	<i>čeahpáhis</i>
yIll	<i>beatnagii</i>	<i>gápmagii</i>	<i>eatnamii</i>	<i>vuotnámii</i>	<i>luopmánii</i>	<i>čeahpáhii</i>
yKom	<i>beatnagiin</i>	<i>gápmagiin</i>	<i>eatnamiin</i>	<i>vuotnámiin</i>	<i>luopmániin</i>	<i>čeahpáhiin</i>
mNom	<i>beatnagat</i>	<i>gápmagat</i>	<i>eatnamat</i>	<i>vuotnámát</i>	<i>luopmánat</i>	<i>čeahpáhat</i>
mGen	<i>beatnagiid</i>	<i>gápmagiid</i>	<i>eatnamiid</i>	<i>vuotnámiid</i>	<i>luopmániid</i>	<i>čeahpáhiid</i>

C. Adjektiivien käyttö predikatiivina

Vaikka adjektiivien attribuuttimuodot ovat taipumattomia, predikatiivimuotoa voidaan taivuttaa. Jos lauseen subjekti on monikollinen, myös predikatiivina olevan adjektiivin on oltava monikon nominatiivissa:

<i>Soffá lea ruoksat.</i>	Sohva on punainen.
<i>Lássaliinnit leat ruoksat.</i>	Verhot ovat punaiset.
<i>Mánná lea čeahppi.</i>	Lapsi on taitava.
<i>Mánát leat čeahpit.</i>	Lapset ovat taitavia.

D. Postpositiot.

Saamessa on lukuisia postpositioita (ja vähemmässä määrin myös prepositioita). Postpositiolausekkeissa nomini on genetiivissä:

<i>Beavddi birra leat njeallje stuolu.</i>	Pöydän ympärillä on neljä tuolia.
<i>Iŋgá lea Jovnna geahčen.</i>	Inka on Jounin luona.

Useimmat sijaintia ilmaisevat postpositiot esiintyvät pareina, joista toinen vastaa käytöltään lokatiivia ('jossakin', 'jostakin') ja toinen taas illatiivia ('johonkin'). Kaikki tällaiset postpositiot

eivät silti sisällä lokatiivin ja illatiivin sijapäätteitä (-s, -i). Alla on muutama keskeinen sijaintia ilmaiseva postpositio:

<u>lokatiivinen:</u>	<u>illatiivinen:</u>
<i>alde</i> 'päällä, -ltä'	<i>ala</i> 'päälle'
<i>bálddas</i> 'vieressä, -stä'	<i>báldii</i> 'viereen'
<i>duohken</i> 'takana, takaa'	<i>duohkái</i> 'taakse'
<i>gaskkas</i> 'välissä, -stä'	<i>gaskii</i> 'väliin'
<i>geahčen</i> 'luona (kotona), -ta'	<i>geahčai</i> 'luokse (kotiin)'
<i>-guoras</i> 'ääressä, -stä, laidassa, -sta'	<i>-gurrii</i> 'ääreen, laitaan'
<i>luhte</i> 'luona, -ta'	<i>lusa</i> 'luokse'
<i>manjis</i> 'perässä (takanapäin), -stä'	<i>manjái</i> 'perään'
<i>ovddas</i> 'edessä, -stä'	<i>ovdii</i> 'eteen'
<i>siste</i> 'sisällä, -ltä'	<i>sisai</i> 'sisään'
<i>vuolde</i> 'alla, alta'	<i>vuollái</i> 'alle'

Eräillä postpositioilla ei ole erillistä 'lokatiivista' ja 'illatiivista' muotoa:

birra 'ympärillä, -ltä, -lle'
buohta 'kohdalla, -lta, -lle; vastapäätä'

Esimerkkejä:

<i>Girji lea <u>beavddi alde</u>.</i>	Kirja on pöydällä. ("pöydän päällä")
<i>Eadni váldá girji <u>beavddi alde</u>.</i>	Äiti ottaa kirjan pöydältä.
<i>Boasta lea <u>gávppi buohta</u>.</i>	Posti on kauppaa vastapäätä.
<i>Stuolut leat <u>beavddi birra</u>.</i>	Tuolit ovat pöydän ympärillä.
<i>Biila lea <u>stobu duohken</u>.</i>	Auto on talon takana.
<i>Áhčči vuodjái <u>biilla stobu duohkái</u>.</i>	Isä ajaa auton talon taakse.
<i>Máhtte lea <u>Inggá geahčen</u>.</i>	Matti on Inkan luona.
<i>Máhtte boahtá <u>Inggá geahčen</u>.</i>	Matti tulee Inkan luota.
<i>Máhtte manai <u>Inggá geahčai</u>.</i>	Matti meni Inkan luo / Inkalle.
<i>Niillas boahtá <u>min manjis</u>.</i>	Niiles tulee meidän perässämme.
<i>Son vulggii <u>mu manjái</u>.</i>	Hän lähti minun perääni.
<i>Bus'sá lea <u>beavddi vuolde</u>.</i>	Kissa on pöydän alla.
<i>Bus'sá ruohtai <u>beavddi vuollái</u>.</i>	Kissa juoksi pöydän alle.

Postpositiot *-guoras* ja *-gurrii* ovat siitä poikkeuksellisia, että niitä käytetään yhdyssanakomponentteina: nomini yhdistetään postpositioivartaloon nominatiivimuodossaan!

<i>Máhtte čuožžu <u>lássaguoras</u>.</i>	Matti seisoo ikkunan ääressä.
<i>Čohkán <u>beavdegurrii</u>.</i>	Istu pöydän ääreen.

Harjoituksia.

1. Harjoittele adjektiivien käyttöä. Kerro millaisia ja minkä värisiä esineitä sinulla on kotonasi. Kirjoita kunkin esineen kohdalle kaksi lausetta. Käytä ensimmäisessä adjektiivien attribuuttimuotoja ja toisessa predikatiivimuotoja.

bargobeavdi _____

beaivegovččas _____

bivttaskáhppe _____

boradanbeavdi _____

girjehildu _____

láhtterátnu _____

lássaliinnit _____

mieiganstuollu _____

sean̄ga _____

sof'fá _____

stereot _____

telefovdna _____

televišuvdna _____

2. Työskennelkää pareittain. Kyselkää edellisen tehtävän pohjalta toisiltanne, millaisia ja minkävärisiä tavaroita teillä on. Käytä apuna seuraavia sanontatapoja.

Makkár ... dus lea?

Millainen ... sinulla on?

Man ivdnás ... dus lea?

Minkä värinen ... sinulla on?

Man ivdnái du ... lea?

Minkä värinen sinun ... on?

3. Muuta seuraavat lauseet preteritiin.

Mun oainnán Máhte.

Don diedát dan.

Dat oastá vuoja, láibbi ja mielkki.

Mun in gal muitte fitnat boasttas.

Vuolggátgo ihttín Avvilii?

Itgo boadege biillain?

Son bargá oppa beaivvi.

Mun asttan oadđit dušše golbma diimmu.

Čálátgo dan sámegillii?

4. Kerro, mitä teit eilen mihinkin aikaan. Käytä lauseissa preteritimuotoja. Ilmaise myös kellonajat saameksi.

8:00

9:30

11:45

13:20

16:35

19:50

22:15

23:55

5. Muodosta alla olevista konsonanttivartaloisista nomineista yksikön genetiivimuodot ja lisäksi toinen pyydetty sijamuoto. Merkki ”=” tarkoittaa, että kyseessä on astevaihteluton sana. Jos sanassa esiintyy loppukonsonantin vaihtelua, on vaihtelusuhteessa oleva konsonantti annettu sulkeissa.

bahča (g) ’pahanmakuinen’	_____	yLok	_____
buolaš ’pakkanen’	_____	yIII	_____
čála (g) ’kirjoitus’	_____	yKom	_____
čielggas ’selvä’	_____	mNom	_____
čuorpmas ‘(jää)rae’	_____	mGen	_____
fanas	_____	yLok	_____
gielis ’vale’	_____	yIII	_____
goaskin = (m) ’kotka’	_____	yKom	_____
gorut = (d) ’vartalo’	_____	mNom	_____
govččas ’peitto’	_____	mGen	_____
govdat = (g) ’leveä’	_____	yLok	_____
jaskat = (d) ’hiljainen’	_____	yIII	_____
juogus ’jaos’	_____	yKom	_____
lađas ’nivel’	_____	mNom	_____
luoppal ’järvi joen varrella’	_____	mGen	_____
oahpis ’tuttu’	_____	yLok	_____
sámil ’sammal’	_____	yIII	_____
solon = ’hammastikku’	_____	yKom	_____
veahčir = ’vasara’	_____	mNom	_____
vielgat = (d)	_____	mGen	_____
vuolgga (g) ’lähtö’	_____	yLok	_____

6. Kirjoita lyhyt kirjoitelma otsikolla *Somás beaivi* ’hauska päivä’. Kerro, mitä tuona päivänä teit – käytä preteritimuotoja!

KAPPALE 6

Buozus

Go Máhtte boahdá sotnabeaivve Biret-Ingá lusa, son gáddá álggos, ahte nieida čieru. Biret-Ingás oainnat golget čalmmit ja njunni. Son nissu njuni ja lea nu buozus.

- Mii dus lea? jearrá Máhtte.
- In dieđe. Oaivi lea nu bávčas, čoavjedáv dage dáidá leat.
- Leago feber?
- Várra lea, go lean nu veajuheapmi ja goalun.
- Leatgo ringen doaktárii?
- In leat.
- De galggat dalán ringet. Mun ozan nummira ja don šiehtat áiggi.

Máhtte riŋge buohcevisui, muhto Biret-Ingá lea nu buozus, ahte son ii veaje hállat. Nuba Máhtte hállá doaktáriin ja Biret-Ingá galgá vuolgat seammas johtui.

- Boahtti dalán, dadjá doavttir.

Máhte biila lea šiljus ja soai mannaba biillain.

Doavttir dutká Biret-Ingá ja jearrá:

- Gokko dus lea bávčas? Leago dus nuorvu, go njunni nu golgá?

Biret-Ingá čieru, ahte sus lea čoavji bávčas. Njunni golgá measta oppa áigge. Feberge dáidá leat.

Doavttir jearrá, leatgo Biret-Ingás láhtteránut, leatgo eal'lit, leatgo dálus ollu gavjjat. Son dadjá, ahte Biret-Ingás sáhtá leat allergiija. Biret-Ingá ii jáhke, muhto doavttir áigu dutkat ášši ja nu son váldá vara, addá dálkasiid ja lohka vel:

- Muite váldit dálkasa id'đes ja eahkes. Vahku geažes boadát fas deike, moai gehče, mii varas lea. Ja go boadát, de it oaččo borrat id'đes. Amma nu?
- Na juo, in mun bora.

Máhtte áigu boahdit Biret-Ingá lusa dikšut su. Máhtte boahdá iežas etniin ja oappáin Biret-Ingá geahčai ja sii basset láhttiid ja vuššet biepmu. Biret-Ingá ii sáhte borrat. Sus ii leat borranmiella.

- Mun geahčan ihttin, jos dalle sáhtán borrat.
- Galgágo buktit juoidá, go mii boahdit?
- Na ii, giitu. Máhtte, boađe ja govčča mu, mun nu goalun.

Máhtte dikšu Biret-Ingá, vuoš'šá sávta ja addá dálkasiid. Biret-Ingá lea nu buozus, ahte son gáddá Máhte eadnin ja čuorvu su. Id'đes sus lea čoavji ain hui bávčas, iige sus leat buorre dilli. Máhtte lea fuolas ja riŋge fas doaktárii.

- Buorre beaivi, dáppe lea Sarre Máhtte. Mun ringen, go Aikio Biret-Ingá lea ain nu fuotnin. Sus lea ain čoavjige hui bávčas. Son gáddá mu iežas eadnin. Mun lean nu fuolas.
- Riŋge ámbulanssa ja buvttu su dalán deike!

Sanasto

buozus	/puocuus/	sairaana
gáddit – gáttán	/kädtiih(t) – käättään/	luulla
álggos	/aa'kkos/	aluksi, ensin
čierrut – čierun	/čierruuh(t) – čieruun/	itkeä
oainnat	/oa'jnnah(t)/	näet (partikkeli), nimittäin (lyhentynyt verbimuodosta <i>oainnát</i>)
golgat – *golggan	/kolkah(t) – koolkkaan/	valua, vuotaa
čalbmi – čalmmi	/čâlmii – čââlmii/	silmä
njunni – njuni	/n'juunni - n'juunii/	nenä
nissut – nisun	/niissuuh(t) – niisuun/	niistä
nu	/nuu/	niin
oaivi – oaivvi	/öajvii – uäjvvii/	pää ('head')
bávččas – bákčasa	/paavhčaaš – pakčasa/	kipu; kipeä
čöavji – čöavjji	/čöävjjii – čüävjjii/	vatsa, maha
dávda – dávdda	/tavta – taavtta/	tauti
feber – febera	/feeper – feepera/	kuume
várra	/vaarra/	varmaankin
veajuheapmi	/viäjuuhtiäpmii/	voimaton
goallut – goalun	/kualluuh(t) – kualuun/	palella
doavttir – doaktára	/tuävhtiir – töäktäära/	lääkäri
dalán	/tälään/	heti
ohcat – ozan	/oohcaah(t) – oocaa/	etsiä
šiehttat – šiehtan	/šiehtah(t) – šiehtaan/	sopia; mahtua
buohcci – buohcci	/pühccii/	potilas
viessu – viesu	/viessuu – viesuu/	talo
buohcceviessu	/pühceviessuu/	sairaala
seammás	/siämmääs/	samassa, saman tien
johtu	/joohtuu/	kulkeminen, liike
johtui	/joohtuj/	liikkeelle
boahtti	/pöähtii/	tulkaa! (kaks2p. imperatiivi verbistä <i>boahtit</i>)
dutkat – dutkkan	/tutkah(t) – tuutkaan/	tutkia
gokko	/koo'kko/	missä kohden, missä (täsmälleen)
nuorvvu – nurvo	/nuorvvuu – nurvo/	nuha
measta	/määsta/	melkein
oppa áigge	/oo'ppa ää'jkke/	koko ajan
dáidit – dáiddán	/täjtiih(t) – tääjttään/	taitaa
eal'li – eal'li	/eällii/	eläin
gavjjat (mon.)	/kâävjjaaah(t)/	pöly
sáhttit	/sähtiuh(t) – säähtään/	voida (olla mahdollista), saattaa
allergiija – allergiija	/allergiija/ ~ /allerkiiija/	allergia
jáhkkat – jáhkán	/jähkiuh(t) – jäähkään/	uskoa

ášši – ášši	/ääššii – ääššii/	asia (astevaihteluton!)
varra – vara	/vâarra – vâara/	veri
dálkkas – dálkasa	/taalhkaas – tal ^h kasa/	lääke
muitit – muittán	/muj ^h tiih(t) – muujhtään/	muistaa
geažes	/keä'čes/	kuluttua (ajasta)
geahččat – geahčan	/kěähčah(t) – kiähčaan/	katsoa
oažžut – oaččun	/öäžčuuh(t) – uaččuun/	saada
amma nu?	/ââ'mma nuu/	eikö niin?
dikšut – divššun	/tikšuuh(t) – tiivššun/	hoitaa
iežas	/ie'čas/	(hänen) oma
bassat – basan	/pââssaah(t) – pââsaan/	pestä
biebmu – biepmu	/piěpmuu – piepmuu/	ruoka
miella – miela	/miella – miela/	mieli; tuuli, mieliala
borranmiella	/poorraanmiella/	ruokahalu (”syömämieli”)
ihtin	/ihtiin/	huomenna
juoga – juoidá	/jue'.a – jüějtää/	jotakin
gokčat – govččan	/kokčah(t) - koovhčaan/	peittää; sulkea (ikkuna, ovi tms.)
sákta – sávтта	/sakta – saavhta/	mehu
ain	/ââ'jn/	yhä
buorre, #buorre	/pue'rre/	hyvä
dilli	/tiillii – tiilii/	(olo)tila
fuolla – fuola	/fuolla – fuola/	huoli
leat fuolas	/liäh(t) fuolaas/	olla huolissaan
fuotni, #fuones	/fuotnii – fue'nes/	huono
ámbulansa – ámbulanssa	/ampulansa – ampulaanssa/	ambulanssi

Kielioppia

A. Essiivi

Essiivi ilmaisee ei-pysyvää tai oletettua tilaa, ominaisuutta tai identiteettiä. Se vastaa käytöltään melko tarkasti suomen essiiviä ja translatiivia. Katso esimerkkejä:

<i>Máhtte veal'lá seanggas <u>buohccin</u>.</i>	Matti makaa sängyssä sairaana.
<i>Čuoħpa dan <u>bihtán</u>.</i>	Leikkaa se palasiksi. (<i>bihtá</i> 'pala')
<i>Ingá bargá <u>čál'lin</u>.</i>	Inka työskentelee sihteerinä.
<i>Mun jáhkán su <u>čeahppin</u>.</i>	Uskon, että hän on taitava. (”...hänet taitavaksi”)
<i>Mun gádden dan <u>somán</u>.</i>	Luulin sitä hauskaksi.
<i>Mun gádden su <u>Máhtten</u>.</i>	Luulin häntä Matiksi.
<i>Mun barggan <u>oahpaheaddjin</u>.</i>	Työskentelen opettajana.
(vrt. <i>Mun lean <u>oahpaheaddji</u>.</i>)	Olen opettaja.)

Essiivin muodostukseen on kaikille taivutustyypeille yhteinen, helppo sääntö:

yNom + päätte *-n* tai *-in*.

Jos sanan nominatiivimuoto päättyy vokaalin, lisätään essiivin päätte *-n*; jos se päättyy konsonanttiin, käytetään vokaalialkuista päätettä *-in*. Niidenkin konsonanttivartaloisten nominien, joiden loppukonsonantti on kadonnut nominatiivisissa, essiivi muodostetaan nominatiivimuodon pohjalta. Huomaa kuitenkin, että essiivimuodoissa esiintyvät samat sanan loppukonsonantin vaihtelut kuin muissakin sijoissa. Esimerkkejä:

<i>mánná</i> ‘lapsi’	> <i>mánnán</i>	<i>gávpot</i> ‘kaupunki’	> <i>gávpogin</i>
<i>čál’li</i> ‘sihteeri’	> <i>čál’lin</i>	<i>fiskat</i> ‘keltainen’	> <i>fiskadin</i>
<i>bivttas</i> ‘vaate’	> <i>bivttasin</i>	<i>beana</i> ‘koira’	> <i>beanan</i>
<i>boaris</i> ‘vanha’	> <i>boarisin</i>	<i>eana</i> ‘maa’	> <i>eanan</i>

Huomaa, että essiivillä ei ole erillistä monikkomuotoa, vaan samaa muotoa käytetään sekä yksiköllisenä että monikollisena:

<i>Gádden du <u>boazoolmmožin</u>.</i>	Luulin sinua poromieheksi.
<i>Gádden din <u>boazoolmmožin</u>.</i>	Luulin teitä poromiehiksi.

B. Perfekti

Saamessa perfekti muodostetaan saman periaatteen mukaisesti kuin suomessa, käyttämällä apuverbiä *leat* ’olla’. Pääverbi esiintyy muodossa, joka on samanlainen kuin preteritin kieltomuoto (ks. kohta A edellisen kappaleen kielioppiosiesta). Itse asiassa nämä ovatkin sama sanamuoto, jota kutsutaan partisiipin perfektiksi. Ks. esimerkkejä:

<i>mun lean vuos’šan</i>	olen keittänyt
<i>don leat vuolgán</i>	olet lähtenyt
<i>son lea dolvon</i>	on vienyt
<i>moai letne váldán</i>	olemme (2) ottaneet
<i>doai leahppi geahččan</i>	olette (2) katsoneet
<i>soai leaba oahppan</i>	ovat (2) oppineet
<i>mii leat oaidnán</i>	olemme nähneet
<i>dii lehpet fitnan</i>	olette käyneet
<i>sii leat čuohppan</i>	ovat leikanneet

Verbillä *leat* on kuitenkin poikkeuksellisesti eri muodot kielteistä preteritiä ja perfektiä varten:

<i>mun in <u>lean</u>...</i>	en ollut...
<i>mun lean <u>leamaš</u>...</i>	olen ollut...

C. Konsonantinvahvennus

Saamessa eräissä taivutusmuodoissa esiintyy ns. konsonantinvahvennus. Tällä tarkoitetaan sitä, että vaikka sanassa muuten esiintyisi kestoasteiden II ja I välinen astevaihtelu, konsonantinvahvennus saa sanan konsonantiston muuttumaan III kestoasteeseen. Esimerkiksi verbillä *boahttit* ’tulla’, jossa on tyyppin KA II : KA I astevaihtelu (*ht* : *đ*), konsonantinvahvennus tuottaa siis konsonanttiyhtymän *htt*:

<u>KA III: -htt-</u>	<u>KA II: -ht-</u>	<u>KA I: -đ-</u>
<i>boahtti!</i>	<i>boahtit</i>	<i>boadán</i>
‘tulkaa (2)!’	‘tulla’	‘tulen’

D. Kaksikon ja monikon 1. ja 2. persoonan imperatiivi

Kaksikon ja monikon 1. ja 2. persoonan imperatiivi- eli käskymuodot muodostetaan seuraavasti:

<u>kaks1p</u> :	konsonatinvahvennus + vartalovokaalin muutos (kaikilla verbeillä > <i>u</i>)
<u>kaks2p</u> :	konsonatinvahvennus + vokaalimuutos <i>a > i</i>
<u>mon1p</u> :	dift. oikeneminen + vokaalimuutos (kaikilla verbeillä > <i>o</i>) + päätte <i>-t</i>
<u>mon2p</u> :	dift. oikeneminen + vokaalimuutos (<i>a > e, i > e, u > o</i>) + päätte <i>-t</i>

	<u>kaks.</u>	<u>mon.</u>
<i>jearrat</i> 'kysyä' >	<i>jear'ru</i> 'kysytään!' <i>jear'ri</i> 'kysykää!'	<i>jerrot</i> 'kysytään!' <i>jerret</i> 'kysykää!'
<i>boahtit</i> 'tulla' >	<i>boahttu</i> 'tullaan!' <i>boahtti</i> 'tulkaa!'	<i>bohtot</i> 'tullaan!' <i>bohtet</i> 'tulkaa!'
<i>goarrut</i> 'ommella' >	<i>goar'ru</i> 'ommellaan!' <i>goar'ru</i> 'ommelkaa!'	<i>gorrot</i> 'ommellaan!' <i>gorrot</i> 'ommelkaa!'

Jos verbin astevaihtelu on tyyppiä KA III : KA II, konsonatinvahvennusta ei voi tapahtua:

	<u>kaks.</u>	<u>mon.</u>
<i>geahččat</i> 'katsoa' >	<i>geahčču</i> 'katsotaan!' <i>geahčči</i> 'katsokaa!'	<i>gehččot</i> 'katsotaan!' <i>gehččet</i> 'katsokaa!'
<i>vuolgit</i> 'lähteä' >	<i>vuolgu</i> 'lähdetään!' <i>vuolgi</i> 'lähtekää!'	<i>vulgot</i> 'lähdetään!' <i>vulget</i> 'lähtekää!'
<i>láibut</i> 'leipoa' >	<i>láibu</i> 'leivotaan!' <i>láibu</i> 'leipokaa!'	<i>láibot</i> 'leivotaan!' <i>láibot</i> 'leipokaa!'

Käyttö. Ensimmäisen persoonan imperatiivimuotoja käytetään ehdotuksissa. Esimerkkejä:

<i>Vuolgu gávpái.</i>	Lähdetään kauppaan. (me kaksi)
<i>Vulgot Sápmái.</i>	Lähdetään Lappiin. (me useat)
<i>Man'nu sávdnái.</i>	Mennään saunaan. (me kaksi)
<i>Vuššot gáfe.</i>	Keitetään kahvia. (me useat)

Huomaa: useissa murteissa myös monikon imperatiivimuodoissa esiintyy konsonatinvahvennus:

jer'rot 'kysytään!'
jer'ret 'kysykää!'
bohttot 'tullaan!'
bohttet 'tulkaa!'
gor'rot 'ommellaan!'
gor'rot 'ommelkaa!'

Harjoituksia.

1. Tekstin ymmärtäminen. Lue oheinen teksti ja vastaa kysymyksiin saameksi. Alla on annettu avuksi muutamia tekstissä ja kysymyksissä esiintyviä sanoja. Huom! Tekstissä alleviivatut verbimuodot ovat preteritimuotoja.

<i>allat, #alla</i>	korkea	<i>lahka</i>	lähellä
<i>-áigásaš</i>	-aikainen	<i>liekkas, #liegga</i>	lämmin
<i>dálá</i>	nykyinen	<i>luohkká</i>	mäki
<i>dálostallat</i>	asua ("talostella")	<i>oktiibuot</i>	yhteensä
<i>dárbbašit</i>	tarvita	<i>olgeš</i>	oikea (vs. vasen)
<i>diibmá</i>	viime vuonna	<i>ovddeš</i>	entinen
<i>gáhhtu</i>	katto	<i>riegádit</i>	syntyä
<i>gurut</i>	vasen	<i>vuollegaš, #vuollegis</i>	matala

Teksti: Gos Máhtte ja Inggá orruba?

Issát, Biret, Ánde ja Márjá háleštit.

- Diehtibeahttigo, gos Máhtte ja Inggá orruba?
- Dat orruba dáppe Guovdageainnus, Hánnoluohkás.
- Gokko? Hánnoluohká alde vai vuolde?
- Na Hánnoluohká alde. Oaidnibeahttigo don rukses dálu doppe luohká alde?
- De oidne.
- Dat lea gávpi. Sudno dálle lea dan gávppi duohken.
- Man ivdnás dálle sudnos lea?
- Dat lea ruškat. Gáhhtu gal lea čáhppat. Das lahka, olgeš gieđa bealde, ii go gurut gieđa bealde, lea ránes stohpu. Šiljus láve leat vel vilges biila.
- Velgo doai dálostallabeahti dáppe Guovdageainnus?
- Ean dálostala šat. Ean moai orron dáppe go dušše jagi. Dál moai dálostalle Kárášjogas.
- Gos doai dáppe oruide?
- Moai oruime dás lahka. Duon alla viesu duohken. Doppe lea unna vuollegaš dálle, mii ii lean gal nu liekkas.
- Makkár dálle dudnos lea Kárášjogas?
- Na dál munnos gal lea liegga dálle. Dakkár ođđaáigásaš dálle.
- Galle lanja das leat?
- Das leat orrunlanja, gievkkan, hivsset, sávdni ja golbma oadđinlanja.
- Dathan lea stuorra dálle!
- Moai dárbbasetne dál stuorra dálle. Miihan leat oktiibuot njeallje olbmo ja vel beana ja bus'sá. Moai oaččuime diibmá nuppi nieidda. Vuosttas riegádii golbma jagi dás ovdal.

1. Gos Issát, Biret, Ánde ja Márjá leat go sii hálet?
2. Gos Máhte ja Inggá dálle lea?
3. Makkár dálut Máhte ja Inggá dálle lahka leat?
4. Gos Ánde ja Márjá orruba dál?
5. Makkár sudno dálle dálle lea?
6. Manin soai dárbbaseaba nu stuorra dálle?

2. Muuta annetut nominin lauseen kannalta sopivaan sijamuotoon. Käännä lauseet suomeksi.

- a. Máhtte njoarrá gáfe /gohppa/ _____.
- b. Mun máhtán čállit /sámegeiella/ _____.
- c. Jovnna gáttii Bireha mu /oabbá/ _____.
- d. Dusgo leat guokte /biila/ _____?
- e. Soai vuodjiba duoddarii /mohtorgielká/ _____.
- f. Áhčči finai /gávpi/ _____ ja osttii /vuodja/ _____ ja /márfi/ _____.
- g. Dat /girji/ _____ ii gal lean buorre.
- h. Mun liikon /beana/ _____ ja maid /bussá/ _____.
- i. Ánde vulggii /duottar/ _____ čuoigat.
- j. Bijatgo /mielki/ _____ dahje /sohkar/ _____ gáffii?
- k. Manin it viečča /gahpir/ _____ ja /jáhkka/ _____, go goalut?
- l. Febera sáhtta dikšut /dálkkas/ _____.
- m. Máret ii lean ikte /ruoktu/ _____.
- n. Mun oidnen min /šillju/ _____ njoammila.
- o. Min beana láve ciellat ('haukkua') /njoammil/ _____.
- p. Mun áiggun mannat eahkes gallestallat /Niillas/ _____.
- q. Gosa don leat bidjan mu /gáma/ _____?
- r. Inggá guovttos orruba /Ohcejohka/ _____.
- s. Moai bohte /duorastat/ _____ /don/ _____ geahčai.

3. Miten ehdotat tai käsket saameksi, kun toivot että...

- ...ikkuna suljetaan?
- ...mennään kahvilaan juomaan kahvia?
- ...lähdetään illalla kaupungille?
- ...katsotaan televisiota?
- ...tänään keitetään lohikeittoa?
- ...haetaan kaupasta juustoa?
- ...ostetaan uusi auto?
- ...opetellaan saamea?
- ...käydään Lapissa?
- ...jäädään kotiin?
- ...nukutaan?

Kirjoita kuhunkin kohtaan viisi lausetta, joissa käytät yksikön 2. persoonan ja kaksikon ja monikon 1. ja 2. persoonan imperatiivimuotoja.

KAPPALE 7

Dearvvas vai ii?

Biret-Ingá veal'lá seajggas. Son lihkká ja gullá, ahte doavttir lea čuohppan su čualis “ovtta mohki eret”. Doavttir leage beakkán Huttunen. Beakkán son lea danin, go lea nu somás olmmoš ja čeahpes doavttir. Biret-Ingái lea hearváí dat okta mohkki ja son čaibmá. Dat lea liigi. Hávvi leage gusto bávččas ja son ráfo.

Buohccedikšu bohtá sisa ja jearrá:

- Mo veaját? Leatgo ain bávččas?
- Dál gal veaján bures. Hávvi lea váháš rašši, muhto gal dat dás.
- Huttunen čuohpai dus obbalákká eret. Dat lei vulšon.
- Juo, lea buorre go dat visot lea meattá.
- Muđui, okta Máhtte áigu bohtit fitnat dáppe.

Máhtte bohtá. Son ii leat okto. Su oappát leat fárus.

- Na hei, mo manná?
- Bures.
- Leago hávvi rašši? Naba leago dat stuoris ja ropmi?

Máhte oappát dáhttot oaidnit hávi ja sii buohkat guvlet dan. Dat lea viehka ruoksat ja ropmi, muhto Máhtte ii beroš das. Son lea ilus, go Biret-Ingá lea fas dearvvas – dahje goittotge masá dearvvas.

Biret-Ingá galgá leat vahku buohcceviesus. Vahkku manná fargga. Huttunen gaiku gorostagaid eret ja Biret-Ingá beassá ruoktot.

- Mun dutkkan vel dan allergiijaášši. Gal dus sáhtta leat liikká allergiija maiddáí. Dus lea ainge nuorvvu, go snuolga golgá, amma nu? Boađe viđa beaivvi geažes deike, šiehta kansliijas áiggi, moai gehčče bohtosiid ja smihte galgágo dálkasiid álgit borrat.

Biret-Ingá miehtá. Sus ii leat miella nágget, nu somá lea vuolgit ruoktot.

Ruovttus son ii dárbbáš bargat maidege. Eatni guovttos áhčiin leaba maiddáí bohtán geahččat Biret-Inggá. Biera lea maid vuot fárus, Bibi batná salas ja njávgu duol'let dál'le. Biret-Ingá smiehtta suoli, ahte jos sus duođai lea allergiija, de Biera riehpui ii sáhte šat buktit Bibi, go bohtá guos'sái. Allergiija lea váivves dávda ja Biret-Ingá masá suhtta, go smiehttage ášši.

- Eadni, Huttunen gáddá, ahte mus lea allergiija, go álo lea nuorvvu ja čalmmit golget. Muhto mun in jáhke dan. Mun in hálit allergiija.
- Na iihan dasa veaje maidege, jos lea. Mu sogashan lea ástmá, nu ahte gal dat sáhtta leat duohta.
- Mus lávege átestit, orru ahte ii sáhte vuoignat. Giđđat lea oalle fuones dilli dan dáfus.
- Na juo, mana ja dutkka doaktáriin ášši. Dat lea álkit dalán go oaččut dálkasiid.

Biret-Ingá šlundu, muhto dávda lea dávda iige dasa veaje maidege. Igehán dan dieđe leago sus allergiija ovdalgo Huttunen dutká ášši. – Na, farggahan duon diehtá, Biret-Ingá smiehtta. Boahhte vahkus son manná fas buohccevissui ja doppe dutket su eambbo. Dan rádjai Biret-Ingá ii áiggo smiehttat allergiija iige ástmmá.

Sanasto

dearvvas, #dearvvas	/tiärvvaas/	terve
veal'lát – veal'lán	/věällääh(t) – věällään/	maata
lihkkat – lihkan	/lihkah(t) – liihkaan/	herätä
čuohppat – čuohpan	/čüěhpah(t) – čuohpaan/	leikata
čoalli – čoali	/čuällii – čuälii/	suoli
mohkki – mohki	/mohkii – moohkii/	mutka
eret	/eereh(t)/	pois
beakkán, #beakkánis	/piäkkään – piäkkäänis/	kuuluisa
danin	/tâniin/	siksi
hearvái, #hearvás	/hěärväj – hěärväs/	huvittava
liigi	/lijkii/	liika(a)
hávvi – hávi	/häävvii – häävii/	haava
gusto	/kusto/	näköjään
ráfot – ráfon	/raafoh(t) – raafon/	rauhottua
váháš	/väähääš/	vähän
rašši, #rašeš	/rââššii – rââ'ses/	arka, (vähän) kipeä
obbalággá – obbalákká	/obpaläggää – obpalääkkää/	umpisuoli
vuolšut – *vuolššun	/vüelšuu(t) – vuolššun/	tulehtua
visot	/vii'soh(t)/	kaikki
meattá	/miättää/	ohi
ropmi, #romes	/roopmii – roo'mes/	ruma
dáhttu	/tahtuuh(t) – taahtuun/	tahtoa, haluta
buohkat (mon.)	/puohkaah(t)/	kaikki (ihmisistä)
viehka	/viehka/	melko, aika
beroštit – beroštan	/peeroštih(t) – peeroštan/	välittää
illu – ilu	/iilluu – iiluu/	ilo
leat ilus	/liäh(t) iiluus/	olla iloinen
goittotge	/koo'jhtohke/	kuitenkin; ainakin
masá	/mâsää/	melkein, miltei
fargga	/fââ'rkká/	kohta, pian; nopeasti
gaikut – gaikkun	/kâj ^h kuuh(t) – kââjhkuun/	kiskoa, repiä
gorostat – gorostaga	/koorostâ(t) – koorostâ.a/	ommel, ompelulanka
beassat – beasan	/piässaah(t) – piäsaan/	päästä
liikká	/liijhkää/	siltikin, kuitenkin
snuolga – snuolgga	/snüělka – snuolkká/	räkä
kansliija – kansliija	/kansliija/	kanslia
boadus – bohtosa	/puađuus – poo'htosa/	tulos
álgit – álggán	/älkiih(t) – äälkkään/	alkaa
miehtat – mieđan	/miehtaah(t) – mieđaan/	myöntyä
nágget – nággen	/nägkeh(t) – nágken/	inttää, väittää vastaan
dárbbášit – dárbbášan	/taarppaših(t) – taarppašan/	tarvita
batnit – banán	/pâatniih(t) – pâânään/	kehrätä

salla – sala	/sââlla – sââla/	syli
duol'let dál'le	/tũlleh(t) tälle/	silloin tällöin
suoli	/suolii/	salaa
jos	/jos/	jos
riehpu - riebu	/riehpuu – rievuu/	raukka, parka
šat	/sâh(t)/	enää
váivi, #váivves	/vâjvii – vää'jvves/	ikävä, vaivalloinen
suhttat – suhtan	/suhtah(t) – suuhtaan/	suuttua
álo	/aa'lo/	aina
hálidit – hálidan	/hääliidih(t) – hääliidan/	haluta
ástmá – ástmmá	/ástmää – äästmää/	astma
átestit – *átestan	/ääθestih(t) – ääθestan/	ahdistaa
orrut – orun	/oorruuh(t) – ooruun/	(myös:) vaikuttaa joltakin
vuoigŋat – vuoigŋan	/vũějŋah(t) – vuoigŋaan/	hengittää
gidđat	/kiiđdaah(t)/	keväällä, keväisin
dáfus	/taafuus/	jkun suhteen, jssak suhteessa
álki, #álkis	/äl ^h kii - äl ^h kis/	helppo
álkit	/äl ^h kiih(t)/	helpompi (komparatiivimuoto!)
šlundut – šlunddun	/šluntuuh(t) – šluunttuun/	masentua
boahhte	/põahte/	seuraava, ensi (ajan ilmauksissa)
eambbo	/eä'mppo/	enemmän
rádjai	/raa't'áj/	johonkin saakka

Kielioppia

A. Kolmitavuisten ja kaksivartaloisten verbien preesens

A.1. Kolmitavuiset verbit tunnistat perusmuodon tavuluvusta. Kolmitavuisten verbien vartalon saat poistamalla infinitiivimuodosta lopun *-it*; esimerkiksi verbin *hálidit* 'haluta' vartalo on siis *hálid-*, verbin *beroštít* 'välittää' taas *berošt-*. Koska kolmitavuisten verbien vartalo on konsonanttiloppuinen, siihen ei voida liittää samoja persoonapäätteitä kuin astevaihteluverbeihin, vaan sen sijaan käytetään toista vokaalialkuisten persoonapäätteiden sarjaa. Tilanne on siis samanlainen kuin sijapäätteiden kohdalla (ks. kappale 5, kielioppia, B): käytettävät päätteet valitaan sen mukaan millaiseen vartaloon ne liitetään. Sarja (A) liittyy vokaalivartaloon, sarja (B) konsonanttivartaloon:

(A)	<u>yks</u>	<u>kaks</u>	<u>mon</u>	(B)	<u>yks</u>	<u>kaks</u>	<u>mon</u>
1p	-n	–	-t	1p	-an	-etne	-it
2p	-t	-beahtti	-behtet	2p	-at	-eahppi	-ehpet
3p	–	-ba	-t	3p	-a	-eaba	-it

Kolmitavuisten verbien taivutus on hyvin helppoa, kunhan vain opit uuden persoonapäätesarjan (B). Kolmitavuisilla verbeillä ei esiinny lainkaan astevaihtelua eikä vokaalivaihteluita, joten eri persoonamuodot saadaan vain liittämällä päätte verbin vartaloon.

Kolmitavuisten verbien taivutusmalli:

		yks	kaks	mon
<i>hálidit</i> 'haluta'	1p	<i>hálid-an</i>	<i>hálid-etne</i>	<i>hálid-it</i>
	2p	<i>hálid-at</i>	<i>hálid-eahppi</i>	<i>hálid-ehpet</i>
	3p	<i>hálid-a</i>	<i>hálid-eaba</i>	<i>hálid-it</i>
<i>beroštit</i> 'välittää'	1p	<i>beroštan</i>	<i>berošetne</i>	<i>beroštit</i>
	2p	<i>beroštat</i>	<i>berošteahppi</i>	<i>beroštehpet</i>
	3p	<i>berošta</i>	<i>berošteaba</i>	<i>beroštit</i>

(Huomaa: useissa murteissa mon1:n päätte on *-at* eikä *-it*, esim. *mii muitalat* 'me (3+) kerromme')

Preesensin kieltomuodolla ei ole päätettä, vaan se koostuu pelkästä verbin vartalosta. Koska verbin vartaloon kuuluva konsonatti tai konsonanttiyhtymä joutuu kieltomuodossa sanan loppuun, se voi muuttua tai yksinkertaistua:

- d > t* esim. *hálidit* > *in hálit* 'en halua'
- h > t* esim. *veahkehit* > *eaba veahket* 'eivät (2) auta'
- st > s* esim. *átestit* > *ii átes* 'ei ahdistaa'
- št > š* esim. *beroštit* > *eat beroš* 'emme (3+) välitä'

- vrt. *l =* esim. *muitalit* > *ehpet muital* 'ette (3+) kerro'
- n =* esim. *buorránit* > *in buorrán* 'en parane'

A.2. Kaksivartaloisilla verbeillä on kaksitavuinen (tai harvoin nelitavuinen) perusmuoto, joka päättyy aina *-át*, *-et* tai *-ot*. Ne erottaa siis astevaihteluberbeistä toisen tavun vokaalin perusteella. Verbeillä on nimensä mukaisesti kaksi vartaloa: a) vokaalivartalo ja b) pidempi vartalo, joka päättyy konsonanttiin *-j-*.

	vokaalivartalo	<i>j</i> -vartalo
<i>veal'lát</i> 'maata'	<i>veal'lá-</i>	<i>veal'láj-</i>
<i>nágget</i> 'inttää'	<i>nágge-</i>	<i>nággej-</i>
<i>ráfot</i> 'rauhottua'	<i>ráfo-</i>	<i>ráfoj-</i>

Preesenstaivutuksessa *j*-vartalo vartalo esiintyy kaksikon ensimmäisessä ja monikon kolmannessa persoonassa; muissa muodoissa käytetään vokaalivartaloa. Vokaalivartaloon liitetään sarjan (A) päätteet, *j*-vartaloon taas sarjan (B) päätteet. Kaksivartaloiset verbit siis käyttäytyvät eräissä taivutusmuodoissa kolmitavuistenverbien tavoin, toisissa muodoissa ne taas muistuttavat astevaihteluberbejä. Huomaa, että kaksivartaloiset verbit eivät kuitenkaan osallistu astevaihteluun, vaan vartalon konsonantit pysyvät taivutuksessa muuttumattomina.

Kaksivartaloisten verbien taivutusmallit:

		yks	kaks	mon
<i>veal'lát</i> 'maata'	1p	<i>veal'lá-n</i>	<i>veal'láj-etne</i>	<i>veal'lá-t</i>
	2p	<i>veal'lá-t</i>	<i>veal'lá-beahhti</i>	<i>veal'lá-behtet</i>
	3p	<i>veal'lá</i>	<i>veal'lá-ba</i>	<i>veal'láj-it</i>

<i>nágget</i> 'inttä'	1p	<i>nággen</i>	<i>nággejetne</i>	<i>nágget</i>
	2p	<i>nágget</i>	<i>nággebeahhti</i>	<i>nággebehtet</i>
	3p	<i>nágge</i>	<i>nággeba</i>	<i>nággejit</i>
<i>ráfot</i> 'rauhottua'	1p	<i>ráfon</i>	<i>ráfojetne</i>	<i>ráfot</i>
	2p	<i>ráfot</i>	<i>ráfobeahhti</i>	<i>ráfobehtet</i>
	3p	<i>ráfo</i>	<i>ráfoba</i>	<i>ráfojit</i>

Kaksivartaloisten verbien presensin kieltomuoto on päättetön; se koostuu pelkästä verbin vokaalivartalosta:

in veal'lá 'en makaa', *it nágge* 'et intä', *ii ráfo* 'ei rauhoitu', jne.

B. Supistuvat *is*-nomininit

Supistuvat *is*-nomininit ovat kolmas saamen nominitaivutustyyppistä. Näillä nomineilla on kaksi vartaloa: supistumaton *is*-loppuinen vartalo joka esiintyy nominatiivi- ja essiivimuodoissa ja supistunut vartalo, josta muut sijamuodot muodostetaan.

Supistuvilla *is*-nomineilla on heikko aste yksikön nominatiivissa ja essiivissä. Muissa sijoissa on vahva aste, ja niissä tapahtuu muutos *-is-* > *-á-*. Jos heikko aste on kestoastetta I, supistuneessa vartalossa tapahtuu konsonatinvahvennus.

	<u>makeinen</u>	<u>koiranpentu</u>	<u>suuri</u>	<u>valas</u>
yNom	<i>njálggis</i>	<i>vielppis</i>	<i>stuoris</i>	<i>fális</i>
yGen	<i>njálgá</i>	<i>vielpá</i>	<i>stuor'rá</i>	<i>fál'lá</i>
yLok	<i>njálgás</i>	<i>vielpás</i>	<i>stuor'rás</i>	<i>fál'lás</i>
yIll	<i>njálgái</i>	<i>vielpái</i>	<i>stuor'rái</i>	<i>fál'lái</i>
yKom	<i>njálgáin</i>	<i>vielpáin</i>	<i>stuor'ráin</i>	<i>fál'láin</i>
Ess	<i>njálggisin</i>	<i>vielppisin</i>	<i>stuorisin</i>	<i>fálin</i>
mNom	<i>njálgát</i>	<i>vielpát</i>	<i>stuor'rát</i>	<i>fál'lát</i>
mGen	<i>njálgáid</i>	<i>vielpáid</i>	<i>stuor'ráid</i>	<i>fál'láid</i>

Huomaa, että kaikki *is*-loppuiset eivät ole supistuva *is*-nomineja – esimerkiksi *boaris* 'vanha' on konsonantivartaloinen, vrt. yGen *boarrása*, yLok *boarrásis*. *is*-loppuisen sanan perusmuodosta ei voi päätellä, kumpaan taivutustyyppiin se kuuluu, vaan se on opeteltava ulkoa.

C. Muuntovartaloiset *u*-nomininit

Muuntovartaloiset *u*-nomininit muistuttavat monessa suhteessa supistuvia *is*-nomineja. Sanalla on kaksi vartaloa, joista ensimmäistä käytetään yksikön nominatiivissa ja essiivissä, toista muissa sijoissa. Myös astevaihtelu on samanlainen: yksikön nominatiivissa ja essiivissä on heikko aste, muissa sijoissa vahva. Jos heikko aste on kestoastetta I, tapahtuu vahvassa asteessa konsonantinvahvennus.

Muuntovartaloisilla *u*-nomineilla esiintyy myös omanlaisiaan vokaalivaihteluita. Heikossa vartalossa (yNom ja Ess) toisessa tavussa on *u*, vahvassa vartalossa taas *o*, ellei seuraava sijapäätte ala *i*:llä. Toisen tavun *o* aiheuttaa diftongin oikenemisen. Lisäksi muuntovartaloisilla *u*-nomineilla

toimii myös diftongin oikenemisen ”lisäsääntö”, eli myös toisen tavun *-ui-* aiheuttaa oikenemisen (tämä lisäsääntö koskee lisäksi yksikön illatiivia vokaalivartaloisilla nomineilla).

	<u>nuha</u>	<u>saari</u>	<u>poro</u>	<u>eno</u>
yNom	<i>nuorvvu</i>	<i>suolu</i>	<i>boazu</i>	<i>eanu</i>
yGen	<i>nurvo</i>	<i>sul'lo</i>	<i>bohcco</i>	<i>edno</i>
yLok	<i>nurvos</i>	<i>sul'los</i>	<i>bohccos</i>	<i>ednos</i>
yIll	<i>nurvui</i>	<i>sul'lui</i>	<i>bohccui</i>	<i>ednui</i>
yKom	<i>nurvuin</i>	<i>sul'luin</i>	<i>bohccuin</i>	<i>ednuin</i>
Ess	<i>nuorvvun</i>	<i>suolun</i>	<i>boazun</i>	<i>eanun</i>
mNom	<i>nurvot</i>	<i>sul'lot</i>	<i>bohccot</i>	<i>ednot</i>
mGen	<i>nurvuid</i>	<i>sul'luid</i>	<i>bohccuid</i>	<i>ednuid</i>

D. Epäsäännölliset nominit *almmái* ’mies’ ja *olmmoš* ’ihminen’

Saamessa on myös muutama epäsäännöllisesti taipuva nomini; keskeisimmät näistä ovat *almmái* ’mies’ (~ *olmmái* länsimurteissa) ja *olmmoš* ’ihminen’. Sanassa *almmái* (~ *olmmái*) vartalonloppuinen *-i* katoaa muissa sijoissa paitsi essiivissä; niissä sijoissa joissa *-i* on kadonnut, on vahva aste *-lbm-*. Sanassa *olmmoš* taas *-š* katoaa samojen ehtojen mukaan sanaa taivutettaessa. Lisäksi sanassa *olmmoš* tapahtuu 2. tavussa vokaalinmuutos *o > u*, kun seuraava sijapäätte alkaa *i*:llä.

	<u>mies</u>	<u>ihminen</u>
yNom	<i>almmái</i>	<i>olmmoš</i>
yGen	<i>albmá</i>	<i>olbmo</i>
yLok	<i>albmás</i>	<i>olbmos</i>
yIll	<i>albmái</i>	<i>olbmui</i>
yKom	<i>albmáin</i>	<i>olbmuin</i>
Ess	<i>almmájin</i>	<i>olmmožin</i>
mNom	<i>albmát</i>	<i>olbmot</i>
mGen	<i>albmáid</i>	<i>olbmuid</i>

Harjoituksia.

1. Täytä verbeistä sopivat taivutusmuodot. (Voit joutua katsomaan muutamia sanoja sanakirjasta.)

Telefon /čuodjat/ _____.

- Ánne telefovnnas.

- Buorre eahket, Márjá dat /riŋget/ _____.

- Ipmel atti.

- Ándagassii, go /riŋget/ _____ ná maŋŋit. Ama it /oadđit/ _____ vel?

- In mun vuos gal. Iihan diibmu /leat/ _____ go váháš váile oktanuppelohkáii. /Leat/ _____ mun gal jo seaŋggas, muhto ii dat /dahkat/ _____ maidege. Na mo dus /mannat/ _____?

- Áibbas bureshan dat /mannat/ _____, giitu. Mun lean dušše váháš /šlundut/ _____ . Mus /leat/ _____ oainnat odne dat tente ja dat /mannat/ _____ mu mielas nu funet!

- Funet? Muhto donhan /dadjat/ _____ munnje ikte ahte ledjet /lohkat/ _____ masá oppa vahku.

- Nu mun /leat/ _____ ge. Muhto dat oahpaheaddji /bidjat/ _____ dasa nu amas gažaldagaid, mun /vuordit/ _____ áibbas earálaganiid. In mun dasto /máhttit/ _____ vástidit nu bures.

- Ale goittotge /viššat/ _____ šlundut. Gal don čađa /beassat/ _____ !

- Na /beassat/ _____ han mun gal. Muhto go mun /lohkat/ _____ nu ollu ja /gáddit/ _____ iežan nu čeahppin.

- Ii dat máilbmi dan ovttá tentte dihte /gopmánit/ _____ ! Jos don muhtun kurssas /oažžut/ _____ váháš fuones nummira, ii das /dárbbasit/ _____ beroštit.

- Na dus /leat/ _____ gal riehta. In mun /áigut/ _____ šat smiehttatge oppa tentte! Mun /leat/ _____ áibbas duđavaš go /beassat/ _____ dan kurssas čađa.

- /Diehtit/ _____ go maid? Dál go leat /dahkat/ _____ dan tentte, moai /astat/ _____ vuot vuolgít fitnat vaikko gávvpogis. /Hálidit/ _____ go vuolgít ihttin?

- Juo, gal mun /sáhttit/ _____ vuolgít. Dál lea vuot /boahtit/ _____ stuđerenruhta, mus /leat/ _____ fas váháš ruhtage. Moai /galgat/ _____ fitnat gávppiin geahččamen biktasiid. Oinnat mun /dárbbasit/ _____ ge ođđa dálvegápmagiid. Dál /leat/ _____ jo nu buollašat, ahte mun in šat /bivvat/ _____ iežan čakčagápmagiiguin.

- Na munhan /deaivat/ _____ du gal ihttin universitehtas. Moai /šiehttat/ _____ dasto, galli áigge /vuolgít/ _____ .

- Na buorre. Moai /háleštit/ _____ eanet dasto ihttin. Mun /muitalit/ _____ dutnje dasto juoidá, mus /leat/ _____ ságat, maid don gal /fertet/ _____

_____ gullat. Muhto mun /luoitit/ _____ du dál nohkkat, /oažžut/
_____ gullat daid ihttín. Buorre idja!
- Buorre idja.

2. Vastaa kysymyksiin edellisen tekstin pohjalta.

- Mihin aikaan Marja soitti Annelle?
- Millaisella tuulella Marja oli?
- Miksei hänen tenttinsä ollut mennyt kuten hän odotti?
- Mitä mieltä Anne oli Marjan tenttimenestyksestä?
- Mitä tytöt sopivat tekevänsä seuraavana päivänä?
- Miksi se tuntui Marjan mielestä hyvältä ajatukselta?

3. Muuta lauseiden alleviivatut osat 1) kaksikkoon ja 2) monikkoon, ja 3) muunna koko lause kielteiseksi.

- Mu čeahci muitala álo meahcceságaid.
- Mun boradan álo diibmu oktanuppelohkáí.
- Don dárbbasat ođđa dálvebiktasiid.
- Son čájeha dálu midjiide.
- Hálidatgo don gáhku gáfiin?
- Mun liikon dedjii.
- Mu vilbealle čohkká duoppe lássaguoras.
- Áddetgo don dárogiela?
- Manin álo nágget vuostá?
- Mánna veal'lá seanggas buohccin.
- Mun ferten oastit ođđa biilla.

Muutamia uusia, keskeisiä supistumaverbejä:

<i>čohkkát</i>	istua
<i>fertet</i>	täytyä (olla pakko)
<i>liikot</i> (+ ill.!)	pitää jostakin

Huomaa verbien *galgat* ‘täytyä’ ja *fertet* ‘täytyä’ välinen ero. *Galgat* ilmaisee subjektiivista, puhujan omaa tulkintaa tai mielipidettä siitä, mikä on välttämätöntä, tarpeellista tai asiaankuuluvaa. *Fertet* puolestaan ilmaisee puhujasta riippumatonta ulkoista pakkoa ja välttämättömyyttä.

4. Kirjoita lyhyt kirjoitelma (vähintään 10 lausetta) otsikolla *buozus*.

KAPPALE 8

Meahcis

Biret-Ingá ii leat badjeolbmuid nieida, iige dovdda badjedili. Máhtte hálida čájehit iežas nieidaskihpára buot fulkkiide ja earáge badjeolbmuide. Son váldá Biret-Inggá gárddi lusa, go bohccuid bidjet gárdái. Dohko soai mannaba meahccebiillain, dakkáriin, mii njeljiin juvllain geassá. Gárdi lea guhkkín duoddaris, muhto liikká dohko beassá biillain bures. Meahccegeaidnu lea buori ortnegis.

Duottar lea čáppa. Lea čakča ja ruški. Dálkige deaivá leat čáppa. Beaivi báitá ja muorat leat činadan buot Sámi ivnniide: leat rukses lasttat sogiin, skábiin ja skirriin, eatnamis leat fiskes ja ruškes dakŋasat, ja muhtun sajiin oidno vel váháš ruonáge. Ja beaivi vel šear'rá veahkkín, dego maŋimus fámuin.

Biret-Ingá ujustallá álggos, go son ii dovdda olus geange. Máhte gáccis lea stohpu gárdde luhtte. Soai čakŋaba sisa. Olbmot jearahit:

– Na, geat du váhnemat leat? Na, man boaris don leat? Gos don orut?

Biret-Ingá vástida ja mitala iežas birra, ja guhká son oažžuge mitalit, ovdalge boares Niillas-Ándege lea duđavaš.

Duoddaris leat olbmuiin váháš amas vierut. Biret-Ingá ii mital geasage, ii Máhttiige, ahte son ii ádde buot olbmuid ságaid. Niillas-Ánddes lea bahás beana ja Biret-Ingá fáruha, muhto ii son gal bala das. Máhte eadni sihtá Biret-Inggá boradit.

– Boađe boradit, dáppe lea biđus ja váháš luopmánat vel ala.

– Giitu, muhto dál mun in vuos borat, mun boradan maŋŋá. Máhtte dárbbáša veahki ja mun manan veahkehit.

Bohccot ruhttet gárddis. Olbmot viegahit bohccuid ja Biret-Ingá viehká fárus, vaikko son ii ádde masge maidege. Manin vuojehit ain unnit ja unnit áidái?

– Manin don it njoaros bohccuid?

– Eat mii njoaros. Mii vuojehit girdnui ja doppe doahput giedaiguin gitta.

– Ojá, mun gusto ealán ain dološ áiggis!

Máhtte stuŋgeha ovttá álddu gitta ja huiká Biret-Ingái:

– Veahkehatgo doallat čeahpáhis. Mun iskkan ruovssi.

Máhtte skurbá ja čurve:

– De luoitte!

– Maid don doppe čárvot?

– Isken, leago miesseáldu. Juos lea ruoksi, de lea miessi.

– Na, maid de?

– Dát lei oainnat nu buoidi, ahte in oaidnán bajil, leago rotnu vai ii. Juos lea rotnu, de sáhtán vaikko njuovvat ruoktot. Muhto go das lea ruoksi, de dieđán geahččat dasa miesi.

Badjeolbmot álget geahčadit. Geahčadallan lea Biret-Inggá mielas somá. Dalle oaidná, go miesit čuvvot eatni, ruhttet ja ruvget. Muhtun miesit eai álggos gávnnu eatni, ja dat ohcet ja ohcet ja de viimmat gávdnet. Eadni gávdno nu, ahte miessi ruovgá ja eadni dovdá jienas iežas máná. Maiddá miessi dovdá eatni jiena.

Go leat geahčadan, de álget mearkut. Vuot olbmot vuojehit bohccuid girdnui, dohpot misiidges gitta, botnjet vuollái ja čuhppet mearkka bealljái.

Gárdde luhtte lea okta somás nisu. Son lahkona Biret-Inggá, dearvvaha ja mojohallá.

– Buorre beaivi. Bures boahtin. Du eadni lea mu buorre ustit.

– Ipmel atti.

Biret-Inggá ii dovdá nissona, muhto lea somá go son dovdá eatni. Nisu dadjá:

– Mu namma lea Risten, Ovllaš-Risten. Mun orun Leaibenjárggas. Na, Máhtes leat ollu bohccot, šattat gal álddagassan viehkat, juos su eamidin álggát.

Biret-Inggá ruvssoda, iige jietnat maidege. Risten boagusta, seavvá ja doapmá eret.

Sanasto

badjeolmmoš	/pââ't'eoolmmoš/	poronhoitaja
badjedilli – badjedili	/pââ't'etiillii – -tiilli/	paimentolaisporonhoito
skibir – skihpára	/skiiviir – skiihpäära/	kaveri
buot	/puoh/	kaikki
gárdi – gárddi	/kártii – käärtii/	aitaus, erit. poroaita
bidjat – bijan	/pii't'aah(t) – piijaan/	laittaa, panna
dakkár – dakkára	/tâkkäär – tâkkäära/	sellainen
juvla – juvlla	/juvla – juuvlla/	rengas
geassit – geasán	/kiässiih(t) – kiäsään/	vetää
guhkkín	/kuhkiin/	kaukana
liikká	/liijhkää/	(jostain, siitä) huolimatta
beassat – beasan	/piässaah(t) – piäsaan/	päästä
geaidnu – geainnu	/kěäjnuu – kiäjnnuu/	tie
ortnet – ortnega	/oo'rtneh(t) – oo'rtne.a/	järjestys
duottar – duoddara	/tuottaar – tūēdtara/	tunturi, tundra, vuoret
čakča – čavčča	/čâkčâ – čââvhča/	syksy
ruški – ruškki	/ruškii – ruuškkii/	ruska
dálki – dálkki	/täl ^h kii – täälhkii/	sää
deaivat – deaivvan	/těäjjvah(t) – tiäjjvvaan/	tavata; osua; sattua, tapahtua sattumalta
báitit – *báittán	/päj ^h tiih(t) – pääjhtään/	paistaa (auringosta)
muorra – muora	/muorra – muora/	puu
čijadit – čijadan	/čiiijađih(t) – čiiijađan/	koristautua
lasta – lastta	/lâsta – lââsta/	lehti
soahki – soagi	/suâhkii – suäjii/	koivu
skáhpi – skábi	/skâähpii – skâävii/	pihlaja
skierri – skierri	/skiērrii – skierrii/	vaivaiskoivu

eana – eatnama	/iäna – iätnama/	maa
daņas – dakņasa	/tââņas – tââkņasa/	varpu
muhtun – muhtuma	/muhtuun – muhtuuma/	joku
oidnot – oidnon	/ojnoh(t) – ojnon/	näkyä
šear'rát – *šear'rán	/šěärrääh(t) – šěärrään/	loistaa, paistaa kirkkaasti
veahkki – veahki	/věähkii – viähkii/	apu
maņimuš, # =	/mââņiimuš/	viimeinen
fápmu – fámu	/faapmuu – faamuu/	voima
ujostallat – ujostalan	/uu'jostállah(t) – uu'jostálan/	ujostella
olus	/ooluus/	[ei] juurikaan, paljonkaan
gázzi – gácci	/kázcii – kääccii/	seurue; perhekunta; porukka
čákņat – čáņan	/čaakņaa(t) – čaaņaan/	kömpsiä (jostain läpi, sisään), mennä sisään (esim. pienestä oviaukosta)
gearahit – gearahan	/jiärahtih(t) – jiärahtan/	kysellä
vástidit – vástidan	/västiidih(t) – västiidan/	vastata
muitalit – muitalan	/muj ^h talih(t) – muj ^h talán/	kertoa
duđavaš, # =	/tuuđavaš/	tyytyväinen
amas – apmasa, # =	/ââmas – ââpmasa/	outo, vieras
vierru – vieru	/vierruu – vieruu/	tapa
áddet – ádden	/ädteh(t) – ädten/	ymmärtää
bahá – bahá, #bahás	/pââhá – pââhâs/	paha; (koirasta) vihainen
fáruhit – fáruhan	/faaruhtih(t) – faaruhtan/	varoa
ballat – balan (+lok.!)	/pââllaah(t) – pââlaan/	pelätä jtk
sihtat – sidan	/siihtaah(t) – siidaan/	pyytää
boradit – boradan	/poorađih(t) – poorađan/	syödä (ateria)
biđus – biđđosa	/piiđuus – piiđđosa/	poronkärstys
luomi – luopmána	/luomii – luopmäána/	hilla, lakka
vuos	/vue's/	vielä; ensin
maņņá	/mââņņää/ ~ /mââ'ņņää/	jälkeen; myöhemmin
veahkehit – veahkehan	/veä'hkehtih(t) – veä'hkehtan/	auttaa
ruohttat – *ruohtan	/rűehtah(t) – ruohtaan/	juosta (nelijalkaisista)
vuojehit – vuojehan	/vue'jehtih(t) – vue'jehtan/	ajaa (takaa, edellään)
viehkát – viegan	/viehkaah(t) – vie.aan/	juosta
unnit – unnibu	/unniih(t) – uunniipu/	pienempi
áidi – áiddi	/äjti – ääjtti/	aita
njoarostit – njoarostan	/n ¹ oa'rostih(t) – n ¹ oa'rostan/	heittää suopunkia
doahput – doabun	/tuahpuuh(t) – tuavuun/	tarttua (käsin tms.), ottaa kiinni
ojá	/ojää/	vai niin
dološ – doloža, # =	/too'loš – too'loča/	muinainen
stungehít – stungehán	/stunkehítih(t) – stunkehán/	rynnätä kimppuun
áldu – álddu	/altuu – aalttuu/	vaadin
huikit – huikkán	/huj ^h kiih(t) – huujhkään/	huutaa
doallat – doalan	/tuallaah(t) – tualaan/	pitää (kiinni tms.)

čeabi – čeahpáha	/čïävii – čïähpäähta/	kaula
iskat – iskkan	/iskah(t) – iiskaan/	koettaa (kädellä tms.)
ruoksi – ruovssi	/rüëksii – ruovssii/	tuumi, vedin (utareissa)
skurbat – skurbban	/skurpah(t) – skuurppaan/	kopeloida
čurvet – čurven	/čurveh(t) – čurven/	huutaa (kerran)
luoitit – luoittán	/lüëj ^h tiih(t) – luojhtään/	laskea; päästää (irti)
miessi – miesi	/miessii – miesii/	vasa
buoidi – buoiddi, #buoiddes	/püëjtii – puojttii – pue'jttes/	lihava
bajil	/pââjiil/	päällepäin
rotnu – ronu	/rootnuu – roonuu/	maho vaadin
njuovvat – njuovan	/n ^j uovvaah(t) – n ^j uovaan/	teurastaa
geahčadit – geahčadan	/kiähčadih(t) – kiähčadan/	katsella (ympäriilleen tms.)
geahčadallan	/kiähčadallan/	katseleminen, katselu
čuovvut – čuovun	/čuovvuuh(t) – čuovuun/	seurata
ruovgat – *ruovgган	/rüëvkah(t) – ruovkkaan/	roukua (poron ääntelystä)
gávdnat – gávnnan	/kavnah(t) – kaavnnaan/	löytää
ohcat – ozan	/oohcaah(t) – oocaan/	etsiä
viimmat	/viijmmah(t)/	viimein
gávdnat – gávdnon	/kavnoh(t) – kavnon/	löytyä
jietna – jiena	/jietna – jiena/	ääni
mearkut – mearkkun	/mëär ^h kuuh(t) – miärhkuun/	merkitä (merkillä)
vuot	/vue ^h (t)/	taas
girdnu – girtnu	/kirnuu – kiirtnuu/	kirnu
-ges	/-(k)es/	puolestaan, vuorostaan
botnjat – bonjan	/pootn ^j aah(t) – poon ^j aan/	vääntää
mearka – mearkka	/mëär ^h ka – miärhka/	merkki
beallji – bealji	/pëäll ^j ii – piäll ^j ii/	korva
nisu – nissona	/niisuu – niissona/	nainen
lahkonit – lahkonan	/lââ ^h konih(t) – lââ ^h konan/	lähestyä
bures boahtin	/puu ^r es puähtiin/	tervetuloa
leaibi – leaibbi	/lëäjpii – liäjppii/	leppä
njárga – njárgga	/n ^j arka – n ^j aarkka/	niemi
šaddat – šattan	/šâdtah(t) – šâattaan/	kasvaa; tulla joksikin; joutua
álddagas – álddagasa	/aaltta.as – aaltta.asa/	salama
ruvssodit – ruvssodan	/ruu ^v ssodih(t) – ruu ^v ssodan/	punastua, tulla punaiseksi
jietnadit – jietnadan	/jietnadih(t) – jietnadan/	ääntää, äännähtää
boagustit – boagustan	/pua.uustih(t) – pua.uustan/	nauraa
doapmat – doaman	/tuapmaah(t) – tuamaan/	kiiruhtaa

Kielioppia

A. Monikon lokatiivi, illatiivi ja komitatiivi

Monikon genetiivi-, lokatiivi-, illatiivi- ja komitatiivimuodot voidaan kaikki muodostaa aivan samojen sääntöjen mukaan. Ainoastaan itse sijapäätteet eroavat toisistaan:

- Monikon genetiivin päätte on jo ennestään tuttu *-id* / *-iid* (ks. kappale 4, kielioppia)
- Monikon lokatiivin päätte on samalainen kuin yksikön komitatiivilla, siis *-in* / *-iin*. Tämän vuoksi monikon lokatiivi on aina identtinen yksikön komitatiivin kanssa.
- Monikon illatiivilla on kaksi erilaista päätettä: *-ide*, joka liittyy vokaaliloppuiseen vartaloon, ja *-iidda*, jota käytetään konsonanttivartaloisilla nomineilla.
- Monikon komitatiivin päätte on *-iguin* / *-iiguin*. (Itämurteissa päätte on voimakkaasti kulunut ääntämyksessä, ja ääntyy vain */-jon/* tai */-jan/*.)

Muodostuskaavat eri nominityypeille ovat seuraavat:

vokaalivart.:	heikko aste (+ vokaalimuutos $e > i$, $o > u$) (+ dift. oikeneminen) + konsonanttialkuinen päätte
konsonanttivart.:	(vahva-asteinen vartalo) + vokaalialkuinen päätte
supistuvat <i>is</i> -nom.:	supistunut vartalo + konsonanttialkuinen päätte
muuntovart. <i>u</i> -nom.:	supistunut vartalo (muista dift. oikeneminen!) + $o > u$ + konsonanttialkuinen päätte

Esimerkkejä:

yNom	mGen	mLok	mIll	mKom
<i>giehta</i>	<i>gieđaid</i>	<i>gieđain</i>	<i>gieđaide</i>	<i>gieđaiguin</i>
<i>dállu</i>	<i>dáluid</i>	<i>dáluin</i>	<i>dáluide</i>	<i>dáluiguin</i>
<i>mánná</i>	<i>mánaid</i>	<i>mánaín</i>	<i>mánaide</i>	<i>mánaiguin</i>
<i>guos'si</i>	<i>gussiid</i>	<i>gussiin</i>	<i>gussiide</i>	<i>gussiiguin</i>
<i>reive</i>	<i>reivviid</i>	<i>reivviin</i>	<i>reivviide</i>	<i>reivviiguin</i>
<i>ruvdno</i>	<i>ruvnnuid</i>	<i>ruvnnuin</i>	<i>ruvnnuide</i>	<i>ruvnnuiguin</i>
<i>ustit</i>	<i>ustibiid</i>	<i>ustibiin</i>	<i>ustibiidda</i>	<i>ustibiiguin</i>
<i>gávpot</i>	<i>gávpogiid</i>	<i>gávpogiin</i>	<i>gávpogiidda</i>	<i>gávpogiiguin</i>
<i>bivttas</i>	<i>biktasiid</i>	<i>biktasiin</i>	<i>biktasiidda</i>	<i>biktasiiguin</i>
<i>boaris</i>	<i>boarrásiid</i>	<i>boarrásiin</i>	<i>boarrásiidda</i>	<i>boarrásiiguin</i>
<i>beana</i>	<i>beatnagiid</i>	<i>beatnagiin</i>	<i>beatnagiidda</i>	<i>beatnagiiguin</i>
<i>njálggis</i>	<i>njálgáid</i>	<i>njálgáin</i>	<i>njálgáide</i>	<i>njálgáiguin</i>
<i>fális</i>	<i>fál'láid</i>	<i>fál'láin</i>	<i>fál'láide</i>	<i>fál'láiguin</i>
<i>boazu</i>	<i>bohccuid</i>	<i>bohccuin</i>	<i>bohccuide</i>	<i>bohccuiguin</i>
<i>suolu</i>	<i>sul'luid</i>	<i>sul'luin</i>	<i>sul'luide</i>	<i>sul'luiguin</i>

B. Puolikongruenssi

Saamessa eräät sanat taipuvat osittain pääsanansa mukaan. Tätä kutsutaan puolikongruenssiksi. Puolikongruenssin piiriin kuuluvat mm. demonstratiivipronominit (*dat, dát, diet, duot, dot*), kysyvät pronominit *mii* ‘mikä’, *gii* ‘kuka’ ja *goabbá* ‘kumpi’, lukusanat, järjestysluku *nubbi* ‘toinen’ ja (yleensä) adjektiivi *buorre* ‘hyvä’. Puolikongruenssissa oleva määresana saa samat sijapäätteet kuin pääsanansakin, paitsi kun pääsana on yksikön lokatiivissa tai illatiivissa. Tällöin määreenä oleva sana onkin yksikön genetiivimuodossa. Lisäksi osassa murteita monikon komitatiivin yhteydessä määre on monikon genetiivissä. Ks. esimerkkejä:

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>dát biila</i>	<i>dát biillat</i>	<i>(mii dáluid)</i>	<i>mat dálut</i>
Gen	<i>dán biilla</i>	<i>dáid biillaid</i>	<i>man dálu</i>	<i>maid dáluid</i>
Lok	<i>dán biillas</i>	<i>dáin biillain</i>	<i>man dálus</i>	<i>main dáluin</i>
Ill	<i>dán biilii</i>	<i>dáidda biillaide</i>	<i>man dálloi</i>	<i>maidda dáluide</i>
Kom	<i>dáinna biillain</i>	<i>dáiguin biillaiguin</i> ~ <i>dáid biillaiguin</i>	<i>mainna dáluin</i>	<i>maiguin dáluiguin</i> ~ <i>maid dáluiguin</i>
Ess	<i>dánin biilan</i>		<i>manin dálun</i>	

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>(gii nissoniid)</i>	<i>geat nissonat</i>	<i>buorre filbma</i>	<i>buorit filmmat</i>
Gen	<i>gean nissona</i>	<i>geaid nissoniid</i>	<i>buori filmma</i>	<i>buriid filmmaid</i>
Lok	<i>gean nissonis</i>	<i>geain nissoniin</i>	<i>buori filmmas</i>	<i>buriin filmmain</i>
Ill	<i>gean nissonii</i>	<i>geaidda nissoniidda</i>	<i>buori filbmii</i>	<i>buriide filmmaide</i>
Kom	<i>geainna nissoniin</i>	<i>geaiguin nissoniiguin</i> ~ <i>geaid nissoniiguin</i>	<i>buriin filmmain</i>	<i>buriiguin filmmaiguin</i> ~ <i>buriid filmmaiguin</i>
Ess	<i>geanin nisun</i>		<i>buorrin filbman</i>	

	yks	yks	yks	mon
Nom	<i>(golbma gávpoga)</i>	<i>okta almmái</i>	<i>(mánnga olbmo)</i>	<i>mánnggat olbmot</i>
Gen	<i>golmma gávpoga</i>	<i>ovtta albmá</i>	<i>mánngga olbmo</i>	<i>mánnggaid olbmuid</i>
Lok	<i>golmma gávpogis</i>	<i>ovtta albmás</i>	<i>mánngga olbmos</i>	<i>mánnggain olbmuin</i>
Ill	<i>golmma gávpogii</i>	<i>ovtta albmái</i>	<i>mánngga olbmui</i>	<i>mánnggaide olbmuide</i>
Kom	<i>golmmain gávpogiin</i>	<i>ovttain albmáin</i>	<i>mánnggain olbmuin</i>	<i>mánnggaiguin olbmuiguin</i> ~ <i>mánnggaid olbmuiguin</i>
Ess	<i>golbman gávpogin</i>	<i>oktan almmájin</i>	<i>mánngan olmmožin</i>	

C. Aspektia ilmaisevista verbijohdoksista

Saamen kielen verbijohtojärjestelmä on hyvin rikas. Eri verbijohdoksilla voidaan ilmaista mm. aspektia, eli sitä kuinka perusverbin kuvaama toiminta tapahtuu suhteessa aikaan. Alla on esimerkkejä erilaisista mahdollisista aspekteista:

momentaaninen (hetkellinen):	<i>čurvet</i> ‘huutaa (kerran), huudahtaa’
subitiivinen (äkillinen, nopea):	<i>čuorvvádit</i> ‘kiljaista, huutaa (yhtäkkiä)’
kontinuaatiivis-frekventatiivinen (jatkuva, toistuva):	<i>čuorvut</i> ‘huutaa (jatkuvasti, useita kertoja)’
frekventatiivinen (toistuva):	<i>čurvvodit</i> ‘huudella’
inkoatiivinen (alkava):	<i>čuorvugoahtit</i> ‘alkaa huutaa’

Aspektijärjestelmä on kokonaisuudessaan varsin mutkikas. Koska järjestelmä kuuluu sananjohdon eikä taivutuksen piiriin, siihen liittyy myös paljon epäsystematiikkaa ja ennustamattomia poikkeuksia. Jotkut aspektia ilmaisevista johdostyypeistä ovat nykykielen kannalta fossiloituneita, eli niitä ei voi enää vapaasti muodostaa uusista sanoista. Sitä paitsi samaa aspektia ei kaikilla verbeillä välttämättä ilmaista samalla johdostyyppillä, eikä kaikkia aspekteja eroteta samalla verbillä.

Tässä vaiheessa kannattaa oppia tunnistamaan saamen tärkein aspektiero. Monet verbit muodostavat pareja, joissa toinen on aspektiltaan momentaaninen ja toinen kontinuaatiivis-frekventatiivinen. Usein jälkimmäinen on *ut*-loppuinen astevaihteluverbi, ensimmäinen taas kaksivartaloisen *et*-loppuinen verbi:

	<u>momentaaninen</u>	<u>kontinuaatiivis-frekventatiivinen</u>
‘puristaa’	<i>čárvet</i>	<i>čárvut</i>
‘huutaa’	<i>čurvet</i>	<i>čuorvut</i>
‘tarttua, ottaa kiinni’	<i>dohppet</i>	<i>doahput</i>
‘levittää’	<i>lebbet</i>	<i>leabbut</i>
‘halkaista’	<i>luddet</i>	<i>luoddut</i>
‘hypätä / hyppiä’	<i>njuiket</i>	<i>njuikut</i>

Toisenkinlaisia pareja on olemassa:

	<u>momentaaninen</u>	<u>kontinuaatiivis-frekventatiivinen</u>
‘työntää’	<i>hoigadit</i>	<i>hoigat</i>
‘lyödä nyrkillä’	<i>čorbmadit</i>	<i>čorbmat</i>

Myös suomessa on verbijohdoksia, joilla ilmaistaan samanlaisia eroja: esim. *tönäistä* vs. *töniä*, *hypätä* vs. *hyppiä*. Saamessa tällaisia pareja on kuitenkin enemmän.

Harjoituksia.

1. Muuta lauseiden alleviivatut osat monikkoon.

Biillas leat njeallje juvlla.

Eadni fálai guos'sái gáfe ja gáhku.

Don galggat dikšut dávdá dáلكasiin.

Mun gádden du badjeolmmožin.

Oidnen Máhte gávppis muhtun nissoniin.

Leago mánás hehti, go čieru?

Ohcejoga gávppis vuvdet biepmu ja earáge.

Dan ságas gal ii leat olus duohta.

Višatgo doalvut dán reivve bostii ja viežžat máná skuvllas?

Ohcen gápmaga seangga vuolde ja skáhpes.

Min bargobáikái oste ođđa beavddi, bargostuolu ja dihtora.

Ođđa dihtoriin lea somá bargat.

Áhčči osttii mánái ođđa jáhka ja gahpira.

Mu eanu lea badjealmmái.

Man gávpogis don fitnetge geassit?

Áhčči vulggii olggos beatnagiin.

Sáhtátgo addit biepmu bus'sái?

2. Käännä sulkeissa olevat lauseiden osat saameksi.

Go ledjen Duiskkas, fitnen ... (...kahdessa suuressa kaupungissa).

... don leat fitnan? (monessako maassa...)

Lea fitnan oktiibuot ... (...viidessä maassa)

... ii leatge dállu ná čáppa sajis. (monella ihmisellä...)

... eai mu mielas lean čáppa biktasat. (tässä kaupassa...)

Man'nu ... geahččat (...tuohon kauppaan...)

Leatgo vuodján ... (... tuolla autolla?)

... dat lei, gii jearai du? (kuka mies...)

Leatgo lohkan ... mañimus áiggiid? (...hyviä kirjoja...)

Na, lean mun ovttá ... lohkan. (...hyvän kirjan...)

Biret-Ingá láibbui nisoláibbi ... (...kuudelle ihmiselle)

Liikotgo ...? (...näistä pullista?)

Liikon gal. Ja liikon maiddáí ... (...tuosta kakusta.)

Amma it bala ... (...tätä koiraa?)

3. Käännä lauseet saameksi. Kiinnitä huomiota aspektieroihin!

a) Äiti huutaa lapsia syömään.	f) Matti työntää veneen veteen.
b) El'le levittää karkit pöydälle.	g) Miehet työntävät autoa pihalla.
c) Isä halkoo puita.	h) Poromiehet ottavat vasat kiinni.
d) Jouni huutaa: "laske koira irti!"	i) Poromies ottaa vasan kiinni.
e) Lapset levittävät makeisia joka paikkaan.	j) Salama voi halkaista puun.

KAPPALE 9

Gávpmátki Dáža beallai (1)

Bearjadaga Biret-Iŋgá beasai dego dábálaččat árrat barggus. Nuba soai Máhtiin jurddašeigga vuolgit fitnat Dáža bealde gávppis. Go Máhte oappát gulle dan, de sii maddái diedusge hálidedje vuolgit fárrui.

Máhte lei jo beavit bohtán Ohcejohkii ja go Biret-Iŋgá beasai barggus, de sii besse dalán vuoddját. Máhte lei dánken biilla Ohcejogas, Suomas lei oainnat bensiidna ollu hálbbit go Dážas. Biret-Iŋgá lei jo ovddit beavve lonuhan bánkkus Dáža ruđa. Gal dat ruvno kursa lei mannan vulos. Son muittii vel dan áiggi, go ruvno mávssii čiežalogigávccii benne. Dál dat lei hálbes ruhta, mávssii dušše guhttalogigolbma benne.

Máhte, Biret-Iŋgá ja Máhte oappát vuoddjájedje eahketbeavve. Vuos sii vudje duollu lusa, njoahcudedje fártta, muhto duol'loalmmái dušše loktii gieđa, ja nu sii jotke mátkki. Sii vudje gulul odđa Sámi Šalddi rastá ja fargga sii ledje Dáža bealde ja dollejedje davás. Biret-Iŋggá mielas lei somá geahččat mii Suoma bealde oidno: lei govda Deatnu, ledje alla Suoma várit ja oahpes dálut ja turisttaid geasseviesut.

Go sii bohte Sirbmái, sii orustedje doppe. Máhte oappát hálidedje oastit silkebáttiid sámegeahpiriidda ja nu sii manne gávpaí. Silkebáttit gávdnojedje ja sii oste vel šukkuládebáhka ja geahčadedje dávviriid. Doppe ledje gal as'sás lád'đit, litna silkkit ja earáge čáppa diŋggat, muhto Máhte oappát gárte dušše šuohkkit, go sis eai lean dan vuoro ruđat oastit eambo diŋggaid.

– Ohcejogas lea oanehis mátki fitnat Sirpmás, gal geargabeahhti oastit daid maŋŋáge, jeđ'dii Biret-Iŋgá.

Go nieiddat ledje doarvái geahčadan, de sii jotke mátkki.

Sis lei nu ollu áigi, ahte sáhte orustit Geavvŋás. Dáža bealde lei vuollegis dearbmi ja gáddái lei álki njiedjat. Sii gehčče stuorra báruid ja guldaledje go Geavvŋis šuvai. Buohkat jaskkodedje Geavvŋá fámu ovddas. Lei coages áigi, geađggit ledje oidnosis, ja stuorra Šuvvageađgige ceaggái dego Deanu gonagas.

– Gehččet deike, stuorra bárutge garvet mu! Ja nu dat duođai garvege. Čáhci fal'lehii julain geađggi vuostá, muhto ii lean ávki, soktan dat gárttai garvit guovtte beale Šuvvageađggi.

Sanasto

beallai	/peä'llaj/	puolelle
dábálaččat	/täävääläččah(t)/	tavallisesti
árrat	/aarraah(t)/	aikaisin
jurddašit – jurddašan	/juurttaših(t) – juurttašan/	ajatella
dáža – dáža	/taača – taača/	norjalainen (ihminen)
Dáža – Dáža		Norja
bealde	/pěälte/	puolella, -lta
beaivit	/pěäjviih(t)/	päivällä; päivisin
vuoddját – vuoddján	/vüēđ'ť'ääh(t) – vüēđ'ť'ään/	lähteä ajamaan
dánket – dánken	/tän ^h keh(t) – tän ^h ken/	tankata
Suopma – Suoma	/suopma – suoma/	Suomi
bensiidna – bensinna	/pensijna – pensijnna/	bensiini
hálbi – hálbbi, #hálbbes	/hálpii – häälp pii, hää'lppes/	halpa
ovddit – ovddibu	/oovttiuh(t) – oovttiipu/	edellinen
lonuhit – lonuhan	/loonuuh(t) – loonuuh(t)an/	vaihtaa (jotain johonkin toiseen)
kursa – kurssa	/k'ursa – k'uurssa/	kurssi
vulos	/vuu'los/	alas
máksit – mávssán	/mäksiih(t) – määvssään/	maksaa
ben'ne – benne	/penne – peenne/	penni
dušše	/tuu'sše/	vain
duo'llu – duollu	/tűēlluu – tuolluu/	tulli
njoahcudit – njoahcudan	/n'juahcuuh(t) – n'juahcuuh(t)an/	hidastaa
fárta – fártta	/far ^h ta – faarhta/	vauhti
loktet – lokten	/lokteh(t) – lokten/	nostaa
joatkit – joatkkán	/jōatkiuh(t) – juätkään/	jatkaa
mátki – mátkki	/mätkii – määtkii/	matka
gulul	/kuuluul/	hiljaa, hitaasti
šaldi – šalddi	/šáltii – šäälttii/	silta
rastá	/rástää/	poikki
dol'let – dol'len	/tolleh(t) – tollen/	tarttua kiinni; suunnata, lähteä jhkin suuntaan
davás	/tâävääs/	pohjoiseen
govdat – govdaga, #govda	/kovtah(t) – kovta.a, kovta/	leveä
Deatnu – Deanu	/tiätnuu – tiänuu/	Teno (joennimi)
allat – allaga, #alla	/ââllaah(t) – ââlla.a, ââlla/	korkea
várri – vári	/väärii – väärii/	vaara, vuori, tunturi
oahpis – oahppása, #oahpes	/uähpiis – oähpääsa, oä'hpes/	tuttu
turista – turistta	/turista – turista/	turisti
geassi – geasi	/kiässii – kiäsii/	kesä
Sirbmá – Sirpmá	/sirmää – siirpmää/	(paikannimi, merkitys tuntematon)
orustit – orustan	/ooruustih(t) – ooruustan/	pysyhtyä
silki – silkki	/sil ^h kii – siilhkii/	silkki

báddi – bátti	/pädtii – päättii/	naru, nauha
šukkuláde – šukkuláde	/šukkulaade/	suklaa
dávvir – dávvira	/täävviir – täävviira/	tavara
as'sái – as'sá, #as'sás	/âssäj – âssää, âssääs/	paksu (litteistä esineistä)
lád'đi – lád'đi	/lädđii/	verka
linis – litnása, #litna	/liiniis – liitnäása, #liitna/	pehmeä
diŋga – diŋgga	/t'ingka – t'iiŋkka/	esine
gártat – gárttan	/kar ^h tah(t) – kaarhtaan/	joutua
šuoħkkit – šuoħkán	/šüehkiih(t) – šuoħkään/	huokaila
vuorru – vuoru	/vuorruu – vuoruu/	vuoro
dan vuoro	/tân vue'ro/	sillä kertaa, sillä erää
oanehaš – oanehačča, #oanehis	/oä'nehkaš – oä'nehkâčča, oä'nehkis/	lyhyt
geargat – geargga	/kěärkah(t) – kiärkkaan/	ehtiä
jeđ'det – jeđ'den	/jeđdeh(t) – jeđden/	lohduttaa
doarvá	/tõarváj/	tarpeeksi
geavŋŋis – geavŋŋá	/kiävŋŋiis – kěävŋŋää/	suuri koski, köngäs
vuollegaš – vuolegačča, #vuollegis	/vue'lle.aš – vuelle.ačča, vue'lle.is/	matala (ei vedestä)
dearbmi – dearpmi	/těärmii – tiärpmii/	törmä
njiedjat – njiejan	/n'iet't'iaah(t) – n'iejaan/	laskeutua (rinnettä tms.)
bárru – báru	/paarruu – paaruu/	aalto
guldalit – guldalan	/kultalih(t) – kultalan/	kuunnella
šuvvat – *šuvan	/šuuuvaah(t) – šuuvaan/	kohista, suhista
jaskkodit – jaskkodan	/jââ'skodih(t) – jââ'skodan/	hiljetä
coahki – coagi, #coages	/cuähkii – cuäjii, coä'jes/	matala (vedestä)
geađgi – geađggi	/kěäđkii – kiäđkkii/	kivi
leat oidnosis	/liäh ojnosis/	olla näkyvissä
šuvva – šuva	/šuuuva – šuuva/	kohina, suhina
ceaggát – ceaggán	/cěägkääh(t) – cěägkään/	olla pystyssä, törröttää
gonagas – gonagasa	/koonas – koonasa/	kuningas
garvit – garvván	/kârviih(t) – kârvvään/	kiertää
čáhci – čázi	/čäähcie – čääcie/	vesi
fal'lehit – fal'lehan	/fallehtih(t) – fallehtan/	hyökätä
julla – jula	/juulla – juula/	jylinä, jyminä
vuostá	/vüestää/	vastaan
ávki – ávki	/äv ^h kii – äävkhii/	hyöty
sokta – sovta	/sokta – soovhta/	vahto
bealli – beali	/piällii – piälii/	puoli (sekä 'side' että 'half')
guovtte beale	/kue'vhte peä'le/	kahta puolta

Kielioppia

A. Verbien preteritimuodot

A.1. Yleistä

Preteritimuoto viittaa menneeseen aikaan; sitä käytetään samalla tavoin kuin suomenkin preteritiä (eli imperfektiä). Preteritillä ei ole saamen verbitaivutuksessa omaa tunnustaan, vaan keskeisin preteritimuotoja preesensistä erottava tuntomerkki on se, että niissä käytetään erilaisia persoonapäätteitä. Preteritissä on kaksi eri sarjaa persoonapäätteitä kuten preesensissäkin; sarja (A) liittyy vokaalivartaloon, sarja (B) konsonantivartaloon:

(A)	yks	kaks	mon	(B)	yks	kaks	mon
1p	-n	-ime	-imet	1p	-in	-eimme	-eimmet
2p	-t	-ide	-idet	2p	-it	-eidde	-eiddet
3p	-i	-iga	–	3p	-ii	-eigga	-edje

A.1. Astevaihteluberbit. Tähän mennessä olet oppinut astevaihteluberbien yksikön preteritimuodot ja kielteiset preteritimuodot (kertaa ne kappaleen 5 kielioppiosasta, ellet muista niitä). Preteritin koko paradigma on astevaihteluberbeillä seuraavanlainen; huomaa sarjan (A) persoonapäätteet.

		yks	kaks	mon
<i>geahččat</i> ‘katsoa’	1p	<i>gehčče-n</i>	<i>geahča-ime</i>	<i>geahča-imet</i>
	2p	<i>gehčče-t</i>	<i>geahča-ide</i>	<i>geahča-idet</i>
	3p	<i>geahča-i</i>	<i>geahča-iga</i>	<i>gehčče</i>
<i>vuolgit</i> ‘lähteä’	1p	<i>vulgen</i>	<i>vulggiime</i>	<i>vulggiimet</i>
	2p	<i>vulget</i>	<i>vulggiide</i>	<i>vulggiidet</i>
	3p	<i>vulggii</i>	<i>vulggiiga</i>	<i>vulge</i>
<i>doalvut</i> ‘viedä’	1p	<i>dolvon</i>	<i>doalvvuime</i>	<i>doalvvuimet</i>
	2p	<i>dolvot</i>	<i>doalvvuide</i>	<i>doalvvuidet</i>
	3p	<i>doalvvui</i>	<i>doalvvuiga</i>	<i>dolvo</i>

Kaikki kaksikon ja monikon preteritimuodot monikon 3. persoonaa lukuunottamatta voi muodostaa helpolla kaavalla, kunhan vain ensin opettelee preteritin persoonapäätteet:

heikko aste (+ mahdollinen diftongin oikeneminen) + preteritin persoonapäätte

Diftongi oikenee *i*-vartaloisilla verbeillä jälkitavuun syntyvän *ii*-yhtymän vaikutuksesta.

Astevaihteluberbien monikon kolmannen persoonan preteritimuodoilla ei ole päätettä, vaan muoto perustuu vartalon muunnokseen. Muodostuskaava on sama kuin kaksikon 1. persoonan preesensmuodolla; muodot ovat siksi identtiset:

diftongin oikeneminen + vahva aste + vokaalimuutos ($a > e$, $i > e$, $u > o$)

A.2. Kolmitavuiset verbit. Koska kolmitavuisilla verbeillä ei esiinny astevaihtelua eikä vokaalivaihteluita, sinun tarvitsee vain liittää sopivat preteritin persoonapäätteet verbin vartaloon. Kolmitavuiset verbit ottavat sarjan (B) päätteet.

		yks	kaks	mon
<i>muitalit</i> ‘kertoa’	1p	<i>muital-in</i>	<i>muital-eimme</i>	<i>muital-eimmet</i>
	2p	<i>muital-it</i>	<i>muital-eidde</i>	<i>muital-eiddet</i>
	3p	<i>muital-ii</i>	<i>muital-eigga</i>	<i>muital-edje</i>
<i>beroštit</i> ‘välittää’	1p	<i>beroštin</i>	<i>berošteimme</i>	<i>berošteimmet</i>
	2p	<i>beroštit</i>	<i>berošteidde</i>	<i>berošteiddet</i>
	3p	<i>beroštii</i>	<i>berošteigga</i>	<i>beroštedje</i>

Kolmitavuuisten verbien preteritin kieltomuodon päätte on *-an*, esimerkiksi:

in muitalan ‘en kertonut’, *ii beroštan* ‘ei välittänyt’, *eat geahčadan* ‘emme katselleet’

A.3. Kaksivartaloiset verbit. Kaksivartaloisten verbien preteritissä käytetään *j*-vartaloa (*čohkkáj-*, *fertej-*, *liikoj-*) yksikön 1. ja 2. persoonan ja monikon 3. persoonan muodoissa. Muissa muodoissa on vokaalivartalo (*čohkká-*, *ferte-*, *liiko-*). *J*-vartalo saa sarjan (B) päätteet, vokaalivartalo taas sarjan (A) päätteet.

Huomaa myös vokaalinmuutokset *e > i* ja *o > u* persoonapäätteen edellä. Nämä tapahtuvat, koska sanan 2. tavussa ei voi esiintyä äänneyhtymiä *-ei-* ja *-oi-*. Samat muutokset tavataan myös mm. useimmissa monikon sijamuodoissa (ks. kappale 8, kielioppia, A).

		yks	kaks	mon
<i>čohkkát</i> ‘istua’	1p	<i>čohkkáj-in</i>	<i>čohkká-ime</i>	<i>čohkká-imet</i>
	2p	<i>čohkkáj-it</i>	<i>čohkká-ide</i>	<i>čohkká-idet</i>
	3p	<i>čohkká-i</i>	<i>čohkká-iga</i>	<i>čohkkáj-edje</i>
<i>fertet</i> ‘täytyä’	1p	<i>fertejin</i>	<i>fertiime</i>	<i>fertiimet</i>
	2p	<i>fertejit</i>	<i>fertiide</i>	<i>fertiidet</i>
	3p	<i>fertii</i>	<i>fertiiga</i>	<i>fertejedje</i>
<i>liikot</i> ‘pitää’	1p	<i>liikojin</i>	<i>liikuime</i>	<i>liikuimet</i>
	2p	<i>liikojit</i>	<i>liikuide</i>	<i>liikuidet</i>
	3p	<i>liikui</i>	<i>liikuiga</i>	<i>liikojedje</i>

A.4. Verbi *leat*. Verbin *leat* preterititaivutus on osin epäsäännöllinen:

	yks	kaks	mon
1p	<i>ledjen</i>	<i>leimme</i>	<i>leimmet</i>
2p	<i>ledjet</i>	<i>leidde</i>	<i>leiddet</i>
3p	<i>lei</i>	<i>leigga</i>	<i>ledje</i>

Preteritin kieltomuoto on *lean*: *in lean* ‘en ollut’, *eat lean* ‘emme olleet’, jne.

B. Nelitavuisien nominien taivutus

Nelitavuiset nominit muodostavat vokaalivartaloisten nominien erikoistapauksen. Pääpiirteisissään ne käyttäytyvät kuten kaksitavuiset vokaalivartaloiset nominit: sanan kaksi viimeistä tavua osallistuvat taivutukseen, ja kaksi ensimmäistä vain seuraavat mukana muuttumattomina (vrt. nelitavuisiin verbeihin). Ainoana poikkeuksena kaksitavuisiin vartaloihin nähden on, että useimpien nelitavuisien nominien yksikön nominatiivi on lyhentynyt kolmitavuiseksi. Nelitavuisuus näkyy kuitenkin sanan taivutuksessa. Ks. taivutusmalleja (esimerkkisanat *sápmelaš* ‘saamelainen’, *muitalus* ‘kertomus’, *gorostat* ‘ommel’ ja *gonagas* ‘kuningas’):

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>sápmelaš</i>	<i>sápmelaččat</i>	<i>muitalus</i>	<i>muitalusat</i>
Gen	<i>sápmelačča</i>	<i>sápmelaččaid</i>	<i>muitalusa</i>	<i>muitalusaid</i>
Lok	<i>sápmelaččas</i>	<i>sápmelaččain</i>	<i>muitalusas</i>	<i>muitalusain</i>
Ill	<i>sápmelažžii</i>	<i>sápmelaččaide</i>	<i>muitalussii</i>	<i>muitalusaide</i>
Kom	<i>sápmelaččain</i>	<i>sápmelaččaiguin</i>	<i>muitalusain</i>	<i>muitalusaiguin</i>
Ess	<i>sápmelažžan</i>		<i>muitalussan</i>	

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>gorostat</i>	<i>gorostagat</i>	<i>gonagas</i>	<i>gonagasat</i>
Gen	<i>gorostaga</i>	<i>gorostagaid</i>	<i>gonagasa</i>	<i>gonagasaid</i>
Lok	<i>gorostagas</i>	<i>gorostagain</i>	<i>gonagasas</i>	<i>gonagasain</i>
Ill	<i>gorostahkii</i>	<i>gorostagaide</i>	<i>gonagassii</i>	<i>gonagasaide</i>
Kom	<i>gorostagain</i>	<i>gorostagaiguin</i>	<i>gonagasain</i>	<i>gonagasaiguin</i>
Ess	<i>gorostahkan</i>		<i>gonagassan</i>	

Esimerkkisanat siis taipuvat ikään kuin niiden perusmuodot olisivat **sápmelažža*, **muitalussa*, **gorostahka* ja **gonagassa*. Astevaihtelu ja vokaalivaihtelut ovat samanlaiset kuin kaksitavuisilla sanoilla; ainoana erona on lyhentynyt yksikön nominatiivimuoto. Huomaa, että lyhentyminen aiheuttaa myös loppukonsonanttien muutoksia (*ss* > *s*, *žž* > *š*, *hk* > *t*). Näin vältetään sellaiset sananloppuiset konsonantit ja yhtymät, jotka eivät ole saamessa sallittuja.

C. Adjektiivien attribuuttimuodot

Tähän mennessä olet joutunut opettelemaan adjektiivien attribuuttimuodot ulkoa. Vaikka attribuuttimuotojärjestelmä ei olekaan täysin säännönmukainen, siinä on kuitenkin tiettyä systematiikkaa, mikä helpottaa muotojen muistamista. Uusien adjektiivien attribuuttimuodot voi usein päätellä, vaikka monia poikkeuksia onkin. Adjektiivit voidaan jakaa neljään ryhmään.

C.1. Ei erillistä attribuuttimuotoa

a) Nelitavuiset *aš* ja *as*-adjektiivit

<i>dábálaš</i>	<i>dábálačča</i>	<i>dábálaš ášši</i>	tavallinen
<i>dehálaš</i>	<i>dehálačča</i>	<i>dehálaš ášši</i>	tärkeä
<i>duhtavaš</i>	<i>duhtavačča</i>	<i>duhtavaš olmmoš</i>	tyytyväinen
<i>gierdavaš</i>	<i>gierdavačča</i>	<i>gierdavaš ustit</i>	kärsivällinen

lihkolaš	lihkolačča	lihkolaš nieida	onnellinen
ráfálaš	ráfálačča	ráfálaš olmmoš	rauhallinen
váralaš	váralačča	váralaš báiki	vaarallinen
vejolaš	vejolačča	vejolaš bargu	mahdollinen
issoras	issorasa	issoras ášši	kauhea, kamala

Poikkeuksellisia ovat:

asehaš	asehačča	asehis girji	ohut (litteistä esineistä)
oanehaš	oanehačča	oanehis báddi	lyhyt
vuollegaš	vuollegačča	vuollegis beavdi	matala (ei vedestä)

b) Useat konsonanttivartaloiset adjektiivit, joilla on astevaihtelu (ei *-is*-loppuiset)

amas	apmasa	amas olbmot	vieras, outo
bahča	bahččaga	bahča gáffe	pahanmakuinen, karvas
čiegus	čihkosa	čiegus ášši	salainen, kätkeyty
dearvvas	dearvasa	dearvvas gánda	terve
dievas	dievvasa	dievas gohppa	täysi
guohca	guohccaga	guohca biergu	mätä, pilaantunut
rabas	rahpasa	rabas ukša	avoin
rihča	rihččaga	rihča vuolla	kitkerä
suohtas	suohtasa	suohtas olmmoš	mukava, hauska
varas	varrasa	varas luossa	tuore

Tähän ryhmään kuuluu poikkeuksellisesti myös astevaihteluton *alit* 'sininen':

alit	aliha	alit albmi	sininen

c) Kaikkien adjektiivien vertailumuodot (nämä opit vasta myöhemmin)

buoret	buorebu	buoret girji	parempi
buoremus	buoremusa	buoremus filbma	paras

d) Muutamat kaksitavuiset vokaalivartaloiset adjektiivit

buorre	buori	buorre filbma	hyvä
duohta	duođa	duohta muitalus	tosi
nuorra	nuora	nuorra nieida	nuori

C.2. Attribuuttimuodossa *-is* > *-es*

Useimmilla konsonanttivartaloisilla *-is*-loppuisilla adjektiiveilla tapahtuu attribuuttimuodon 2. tavussa muutos *i* > *e* (muttei kuitenkaan diftongin oikeenemistä!).

boaris	boarrása	boares gáma	vanha
buhtis	buhttása	buhtes biktasat	puhdas
gárvvis	gárvása	gárvves biebmui	valmis
oahpis	oahppása	oahpes olmmoš	tuttu
ollis	oll'lásá	olles beaivi	koko(nainen)

ránis	rátnása	ránes soffá	harmaa
váttis	váddása	váttes (~ váttis) bargu	vaikea

Poikkeuksellisia ovat mm.:

ládis	láddása	ládis eadni	lempeä
ráhkis	ráhkkása	ráhkis olmmoš	rakas
(váttes	váddása	váttes ~ váttis bargu	vaikea)

C.3. Attribuuttimuodossa päätte -s.

a) Useimmat kaksitavuiset adjektiivit

Attribuuttimuodossa on heikko aste, vokaalimuutos $i > e$ tai $u > o$ (yleensä), ja päätte -s. Huomaa, että diftongi ei silti oikene!

álki	álki (~ álkki)	álkis (~ álkkes) bargu	helppo
bahá	bahá	bahás beana	paha; vihainen (koira)
buoidi	buoiddi	buoiddes almmái	lihava
čeahppi	čeahpi	čeahpes nieida	taitava
čuoربی	čuoربbi	čuoربbes bárdni	taitamaton, tunari
falli	fali	falis čuoigi	nopea
fasti	fastti	fasttes dálki	huono (ilma); iljettävä, hyvin ruma
gárži	gáržži	gáržžes geaidnu	kapea
gievra	gievrra	gievrras almmái	vahva
guhkki	guhki	guhkes vuovttat	pitkä
hálbi	hálbbi	hálbbes biebm	halpa
headju	heaju	heajos biila	heikko, huono
jal'la	jalla	jallas gánda	hullu
jállu	jálu	jálus olmmoš	rohkea, peloton
ropmi	romi	romes lássaliinnit	ruma
somá	somá	somás olmmoš	hauska, mukava

b) Konsonanttivartaloiset adjektiivit, joilla ei ole astevaihtelua

Attribuuttimuodossa on päätte -is.

bastil	bastila	bastilis niibi	terävä
bivval	bivvala	bivvalis dálki	lauha
heittot	heittoga	heittogis biila	heikko, huono
johtil	johtila	johtilis biila	nopea
viššal	viššala	viššalis bargi	ahkera, viitseliäs

Astevaihtelullinen *čieŋal* 'syvä' kuuluu poikkeuksellisesti tähän ryhmään:

čieŋal	čiekŋala	čiekŋalis jávri	syvä

c) Kolmitavuiset *-at* : *-ada*-adjektiivit

Useilla tämän tyypin adjektiiveilla on attribuuttimuodossa diftongin oikeneminen, konsonantinvahvennus ja päätte *-es* (predikaatiivimuodon *-at* putoaa pois).

čáhppat	čáhppada	čáhppes beana	musta
fiskat	fiskada	fiskes dállu	keltainen
jaskat	jaskada	jaskes dállu	hiljainen
ruoksat	ruoksada	rukkes lássaliinnit	punainen
šearrat	šearrada	šer'res beavi	kirkas
seavdnjat	seavdnjada	sevdnjes idja	pimeä
suohkat	suohkada	suhkkes vuovdi	sakea, tiheä

Poikkeuksellinen on:

lossat	lossada	lossa (~ los'ses) diŋga	raskas, painava

d) *-heapmi*-loppuiset adjektiivit

Attribuuttimuodossa *-heapmi* > *-his*

bealjeheapmi	-heami	bealjehis áhkku	kuuro
čalmmeheapmi		čalmmehis áddjá	sokea
lihkoheapmi		lihkohis olmmoš	onneton
lobiheapmi		lobihis dahku	luvaton

e) *-ái*-loppuiset adjektiivit

Attribuuttimuodossa *-ái* > *-ás*

as'sái	as'sá	as'sás girji	paksu (litteistä esineistä)
jierbmái	jierbmá	jierbmás olmmoš	järkevä

C.4. Attribuuttimuoto päättyy *-a*

a) Useat *s*-loppuiset konsonanttivartaloiset adjektiivit (mutta harvat *-is*-loppuiset)

ođas	ođdasa	ođđa mohtorgielká	uusi
čielggas	čielgasa	čielga ášši	selvä
galmmas	galbmasa	galbma čáhci	kylmä
dimis	dipmása	dipma láibi	pehmeä
garas	garrasa	garra bieggá	kova
liekkas	lieggasa	liegga latnja	lämmin
nanus	nannosa	nana báddi	luja, kestävä

b) Supistuvat *is*-adjektiivit

čáppis	čábbá	čáppa nieida	kaunis
njálggis	njálgá	njálgga nisoláibi	hyvänmakuinen
stuoris	stuor'rá	stuorra dállu	suuri

Poikkeuksellinen on:

rikkis riggá rikkis almmái rikas

c) Astevaihtelulliset konsonanttivartaloiset -at - aga-adjektiivit

allat	allaga	alla várri	korkea
gassat	gassaga	gassa almmái	paksu (ei litteistä esineistä)
govdat	govdaga	govda johka	leveä

d) Muutamat kaksitavuiset adjektiivit

seaggi	seakki	seakka muorra	ohut
uhcci	uhci	uhca gánddaš	pieni
un'ni	unni	unna mánáš	pieni

D. Ajan ilmauksista

Muutamia keskeisiä ajan ilmauksissa käytettäviä sanoja:

- *gidđa* ‘kevät’, *geassi* ‘kesä’, *čakča* ‘syksy’, *dálvi* ‘talvi’
- *boahhte* ‘seuraava, ensi’ (sanamuk. ‘tuleva’), *mannan* ‘viime’ (sanamuk. ‘mennyt’)

D.1. Genetiivissä esiintyvät:

- viikonpäivät, esim. *gaskavahko* ‘keskiviikkona’, *bearjadaga* ‘perjantaina’, *sotnabeaivve* ‘sunnuntaina’
- sanat *jahki* ‘vuosi’, *beaivi* ‘päivä’, *idja* ‘yö’ ja vuodenajat, kun niiden edellä esiintyy jokin määre, esim.
 - *mannan jage* ‘viime vuonna’
 - *ovddet beaivve* ‘toissapäivänä’ (sanamuk. ‘edempänä päivänä’)
 - *don beaivve* ‘ylihuomenna’ (sanamuk. ‘tuona (etäisenä) päivänä’)
 - *mannan ija* ‘viime yönä’
 - *boahhte gease* ‘ensi kesänä’
 - *ovddet dálvve* ‘toissa talvena’
- sanat *idit* ‘aamu’ ja *eahket* ‘ilta’, kun niiden edellä on määre *ovddet* ‘toissa’:
 - *ovddet eahkeda* ‘toissa iltana’
 - *ovddet idida* ‘toissa aamuna’

Huomaa, että ajan ilmauksissa käytetään ns. ‘lyhentynyttä’ genetiivimuotoa, jossa 2. tavussa tapahtuu vokaalinmuutos $i > e$ tai $u > o$ (muttei kuitenkaan diftongin oikenemistä). Lyhentynyt genetiivi on tavallinen myös mm. postpositiorakenteissa (esim. *beavdde alde* ‘pöydällä’, tavallisempi kuin *beavddi alde*).

D.2. Lokatiivissa esiintyvät:

- sanat *vahkku* ‘viikko’, *mánnu* ‘kuu(kausi)’ ja kuukautten nimet, esim.
 - *boahhte vahkus* ‘ensi viikolla’
 - *mannan mánus* ‘viime kuussa’
 - *njukčamánuš* ‘maaliskuussa’

- sanat *iđit* ‘aamu’ ja *eahket* ‘ilta’, kun ne esiintyvät yksinään tai kun niiden edellä on määre *ikte* ‘eilen’, *odne* ‘tänään’ tai *ihttin* ‘huomenna’ (huomaa, että näistä sanoista käytetään myös epäsäännöllisesti lyhentyneitä lokatiivimuotoja)
 - *iđidis* ~ *iđ’đes* ‘aamulla’
 - *odne iđidis* ~ *iđ’đes* ‘tänä aamuna’
 - *ikte* / *ihttin eahkedis* ~ *eahkes* ‘eilen / huomenna illalla’

D.3. Seuraavat ajan ilmaukset ovat joko nykykielen kannalta hämärtyneitä johdoksia tai itsenäisiä perussanoja, jotka on opetettava sellaisenaan:

<i>beaivit</i>	päivällä; päivisin	<i>ikte</i>	eilen
<i>ihkku</i>	yöllä; öisin	<i>odne</i> ~ <i>otne</i>	tänään
<i>gidđat</i>	keväällä; keväisin	<i>ihttin</i>	huomenna
<i>geassit</i>	kesällä; kesäisin	<i>diibmá</i>	viime vuonna
<i>čakčat</i>	syksyllä; syksyisin	<i>gieskat</i>	hiljattain, vähän aikaa sitten
<i>dálvit</i>	talvella; talvisin	<i>áigá</i>	kauan sitten

Harjoituksia.

1. Lisää adjektiivesta sopivat muodot.

- Leatgo geahččan vahkuloahpa filmmaid?

- De lean, ovttá. Muhto dat gal ii lean /somá/ _____ filbma. Dat lei ieš alddes nu /issoras/ _____, ahte ballen vel mánga diimmu maŋŋáge.

- Já nu, váivi! Mun fas gehččen hui /somá/ _____ filmma ikte.

- Leago mis /varas/ _____ láibi?

- Na iigo doppe beavdde alde leat?

- Ii leat. Dáppe lea dušše dákkár /boaris/ _____ /garas/ _____ láibi.

- Dáppe leat dušše /amas/ _____ olbmot. Mun in goit dovdda geange.

- Do oidnojit /oahpis/ _____ olbmot! Vuolgu dohko háleštit.

- Dáppe lea dušše /galmmas/ _____ gáffe!

- Na njoara dan eret ja vuošša /ođas/ _____ gáfe, jos hálidat /báhkas/ _____ gáfe.

- Olgun lea /čáppis/ _____ dálki, nu /šearrat/ _____ beaivi. Vuolgu čuoigat!

- Juo, somá! Ikte leige /fasti/ _____ dálki, nu /seavdnjat/ _____ beaivi ahte in viššan fitnatge olgun.

- Mu mielas biđus lea hui /njálggis/ _____ biebmui. Muhto gal luossamálli lea maiddá /njálggis/ _____.

- Mun fas in liiko lussii, mu mielas dat lea /bahča/ _____. Muhto eará guliide gal liikon, dat leat /njálggis/ _____.

Anárjávri lea hui /čieŋal/ _____ jávri. Kuivasjärvi fas lea /coahki/ _____ jávri.

Máret lea vuodján hui olu mohtorgielkkáin. Son lea /čeahppi/ _____ vuoddji.

Jovvna fas vujji mohtorgielkkáin muora njeaiga. Son lea /čuoorbi/ _____ vuoddji.

Máhtte lea hui /falli/ _____ čuoigi. Biera fas lea /njoahci/ _____ čuoigi.

Márjjás leat /guhkki/ _____ vuovttat, Birehis fas /oanehaš/ _____. Niillasis leat áibbas /oanehaš/ _____ vuovttat.

- Mus lea vuossárgga /válttis/ _____ girjetente. Mun ferten lohkat /ollis/ _____ vahkuloahpa.

- Vuoi, gal dutnje šaddá /váivi/ _____ vahkuloahppa! Leatgo ollu girjjit?

- De leat, guokte /as'sái/ _____ girjji.
- Mun fas ledjen ikte tenttes. Muhto dat gal lei lihkus oalle /álki/ _____ tente, inge dárbbášan lohkat go ovtta /asehaš/ _____ girjji.
- Dáppe leat ná /hálb/ _____ vuosttát! Dat leat fálddagas.
- Buot márfitt fas leat /divrras/ _____. Oastu vuosttá.

2. Keskusteluharjoitus. Valitse pari. Kyselkää toistenne kotona olevista esineistä yms. siten, että joudutte käyttämään erilaisia adjektiiveja. Käytä esim. alla olevia sanoja ja mallikeskusteluja apunasi.

<i>visti</i>	asunto
<i>lássaliinnit</i>	verhot
<i>sof'fá</i>	sohva
<i>bargobeavdi</i>	työpöytä
<i>beaivegovččas</i>	päiväpeitto
<i>láhtterátnu</i>	matto
<i>dihtor</i>	tietokone

- Makkár du visti lea?
- Dat lea oalle unni.
- Já, dus lea unna visti! Mu visti maid lea unni.
- Makkár dihtor dus lea?
- Mus lea ođđa dihtor.
- Já, du dihtor lea ođas! Mu dihtor fas lea hui boaris.

3. Muuta seuraavat lauseet preteritiin.

- Áhčči veal'lá seanggas.
- Niillas vázzila eahkes ruoktot.
- Soai vuolgiba Heahttái jo id'des.
- Geahččabeahttigo filmma televišuvnnas?
- Amma muitibeahti doalvut reivviid bostii?
- Moai dolvo mánáid skuvlii.
- Mii vuodjit Oului Elle biillain.
- Soaihan oastiba ođđa biilla.
- Máhte guovttos fitnaba Guovdageainnus.
- Ehpetgo astta boradit?
- Mun in beroš nisoláibbis.
- Máhte oappát sihtaba beassat fárrui gávpemátkái.
- Moai nu balle Máhte bahás beatnagiin.

Borrabeahttigo láibbi máliin?
Mii áigut gal'lestallat áhku ja ádjá.
Váldibehtetgo dii bus'ságe fárrui mátkái?
Moai dolastalle johkagáttis odne.
Soai nággeba nu garrasit vuostá, ahte moai ean viša sihtat sudnos maidege.
Sii eai geargga fitnat gávpojis, ovdalgo gávppit mannet gitta.
Sii lávejit fitnat dálvit duoddaris mohtorgielkkáin.
Mii boahit ruovttoluotta Ruotas.
Gokčabeahttigo lása?
Liikobehtetgo dán filbmii?
Moai riŋgejetne oabbái Dáža beallai.
Sii liikojit eanet bus'sáide go beatnagiidda.

4. Kerro preteritissä päivästä, jonka vietit esim. kaupungilla ystäväsi kanssa. Voit otsikoida kirjoitelman esimerkiksi *Gávpemátki ustibiiguin*. Kirjoita vähintään 15 lausetta.

KAPPALE 10

Gávpemátki Dáža beallai (2)

Go sii vudje vulosguvlui, de bohte Fanasgieddái. Dat lea unna giláš Geavngá vulobealde. Deatnu lei doppe dego eará johka, doaččes čáhci, ii oktage geađgi oidnon, iige makkárge jietna gul'lon, maid dal mearralottit bárgo go ohce borramuša. Sii vudje gulul jaskes gili čađa, eaige orustan doppe.

Deanu Šaldái sis lei mátki. Deanu Šaldi lea Deanu gieldda, Ohcejoga rán'njágieldda, guovddáš. Go sii jovde dohko, sii manne vuos guollegávpái. Doppe vuvdet mánggalágan varas guoli – luosa, dorskki, sáiddi ja báldá – ja maiddái iešguđetlágan gárvves guolleborramušaid. Biret-Ingá osttii álo Deanu Šalddi guollegávppis báldá. Dál son válddii golmma kilo stuhka, ja siđai vuovdi báhkket dan bábersehkki. Bálddis mávssii čiežalogiguokte ruvno kilo.

Dan maŋŋá sii manne biebmogávpái. Biret-Ingá osttii logi kilo nisojáfuid. Dat ledje nu hálbbit, eai máksán go vihtta ruvno kilo, muhto dat ledjege fáladagas. Dáža gávpegasat lávejedje doallat dihto gálvvuid fáladagas, dat geasuhii Suoma olbmuid gávppašit.

Márgariidna lei maiddái hui hálbi. Go Suoma olmmoš vuolga Dážii gávpái, de son ii oaste kilobeale, son oastá oppa kássa. Biret-Ingá maiddái osttii logi kilo kássa márgariinna.

Máhte oappáin lei fárus listu man eadni lei addán, ja sii vázze miehtá gávppi ja ohce jáffuid, surbmiid ja sohkkariid. Sii oste vel gohtá ja gehčče njálggeshilduide. Biret-Ingá fikkai ráv'vet, ahte Dáža njálgáin lea hui ollu sohkar, iige daid galgga borrat ollu hávil. Muhto gal nieiddat datte oste njálgáid ja ollu ostege.

Máhte hálidii fitnat vuollagávppis. Son liikui Dáža vullii, vaikko dat leige divrras. Muhto go háreve osttii, de ii dárbbasan nu rehkenastit.

Ovdal go vuoddjájedje ruovttoluotta, fitne vel kafeas gáfestallamin. Vuovdi moddjái čábbát, njoarai gáfe gohpaide ja nu sii mákse ja manne beavdá vuoiŋnastit gáfegohpa gurrii.

Lei jo seavdnjat, go sii jovde Ohcejohkii. Máhte oabbá lebbii njálgáid soffá ala, loktii julggiid beavddi ala ja dajai: – Váiban, muhto lihkolaš!

Sanasto

vulosguvlui	/vuu'loskuvluj/	alaspäin
gieddi – gietti	/kiědtii – kiettii/	kenttä
gilli – gili	/kiillii – kiilii/	kylä
giláš – giláža	/kiilääš – kiilääča/	pieni kylä, “kylänen”
vulobealde	/vuu'lopěälte/	alapuolella
doaččis – doažžása, #doaččes	/tuáččiiis – tōažčääsa, toä'ččes/	hiljaa virtaava (joesta)
makkár – makkára	/mâkkäär – mâkkäära/	millainen
gul'lot – gul'lon	/kulloh(t) – kullon/	kuulua
mearra – meara	/miärra – miära/	meri
loddi – lotti	/lodtii – loottii/	lintu
bárgut – bárggun	/parkuuh(t) – paarkkuun/	parkua; huutaa (lokeista tms.)

borramuš – borramuša	/poorramuš – poorramuša/	ruoka
jaskat – jaskada, #jaskes	/jâskah(t) – jâskaða, jâskes/	hiljainen
čaða	/čââða/	läpi
rán'njá – ránnjá	/rán'n'já – ráän'n'já/	naapuri
guovddáš – guovddáža	/kuovttáš – kuovttáča/	keskus
joavdat – joavddan	/joavtah(t) – juavttaan/	päästä perille, ehättää
varas – varrasa, # =	/vââraas – vâârrasa/	tuore
guolli – guoli	/kuollii – kuolii/	kala
vuovdit – vuovddán	/vüëvtiih(t) – vuovttään/	myydä
mánŋgalágan, # =	/maanŋkkaalaa.an/	monelainen
dorski – dorskki	/torskii – toorskii/	turska
sáidi – sáiddi	/sájtii – sääjtii/	sei
bálddis – báldá	/päälttiis – pälttä/	pallas
iešguðetlágan, # =	/ieškuu'ðehlaa.an/	monenlainen, erilainen
kilo – kilo	/k'iiilo – k'iiilo/	kilo
stuhka – stuhka	/stuhka – stuuhka/	palanen, kappale
vuovdi – vuovdi	/vüëvtii/	myyjä
báhkket – báhkken	/páhkeh(t) – páhken/	pakata, paketoita
bábir – báhpára	/pääviir – päähpäära/	paperi
seahkka – seahka	/sěähka – siähka/	säkki, pussi
mañná	/maññää/	jälkeen
nisojáfut (mon.)	/nii'sojaffuuh(t)/	vehnäjauhot
fálaldat – fálaldaga	/faalaaltah(t) – faalaaltâ.a/	tarjous
gávpegas – gávpegasa	/käv ^h pe.as – käv ^h pe.asa/	kauppias
dihto	/tii'hto/	tietty
gálvu – gálvvu	/kalvuu – kaalvvuu/	tavara
geasuhit – geasuhan	/kiäsuuhtih(t) – kiäsuuhtan/	houkutella
gávppašit – gávppašan	/kaavhpaših(t) – kaavhpašan/	käydä kauppa; käydä ostoksilla
márgariidna – márgariinna	/markarijna – markarijnna/	margariini
kilobealle – kilobeale	/k'iiilopeä'le – k'iiilopeä'le/	puoli kilo
oppa	/oo'ppa/	koko (= 'entire')
kás'sa – kássa	/k'assa – k'aassa/	laatikko
listu – listtu	/listuu – liistuu/	luettelo, lista
vázzit – váccán	/väzciih(t) – vääccään/	kävellä
miehtá	/miehtää/	pitkin
jáfut (mon.)	/jaaffuuh(t)/	jauhot
surbmit (mon.)	/surmiih(t)/	suurimot
gohtá – gohtá	/kohtää – koohtää/	leivos, viineri
njálggis – njálgá	/n'äälkkiiis – n'älkkää/	makeinen
figgat – fikkan	/figkah(t) – fiikkaan/	pyrkiä
ráv'vet – ráv'ven	/rävveh(t) – rävven/	neuvoa
hávil	/hääviil/	kerralla, yhdellä kertaa
datte	/tââ'tte/	silti, siitä huolimatta

vuolla – vuola	/vuolla – vuola/	olut
liikot – liikon (+ ill.!)	/lij ^h koh(t) – lij ^h kon/	pitää jstak
divrras – divrasa, # =	/tiivrras – tivrasa/	kallis
hárve	/hárve/	harvoin
rehkenastit – rehkenasttán	/ree'hkenâstit – ree'hkenâasttään/	laskea
ruovttoluotta	/rue'vhtoluotta/	takaisin
gáfestallat – gáfestalan	/k'ääfestállah(t) – k'ääfestâlan/	juoda kahvia
moddját – moddján	/mod ^t jááh(t) – mod ^t jáän/	hymyillä
čábbát	/čábpááh(t)/	kauniisti
vuoiŋŋastit – vuoiŋŋastan	/vue'jŋŋastih(t) – vue'jŋŋastan/	levätä
gurrii	/kuurrij/	viereen, ääreen
seavdnjat – seavdnjada, #sevdnjes	/sěavn ^j ah(t) – sěavn ^j ada, sevn ^j es/	pimeä
lebbet – lebben	/lebpeh(t) – lebben/	levittää
juolgi – juolggi	/jüelkii – juolkkii/	jalka
lihkolaš – lihkolačča, # =	/liihkolaš – liihkolačča/	onnellinen

Kielioppia

A. Adjektiivien vertailumuodot

Saamessa adjektiivien vertailumuodot (komparatiivi ja superlatiivi) ovat johdoksia, ja siksi niitä voidaan taivuttaa itsenäisesti kuten suomessakin. Vertailumuodoilla ei ole koskaan erillistä attribuuttimuotoa, vaikka vertailumuodon pohjana olevalla adjektiivilla muuten sellainen olisikin. Adjektiivien vertailumuodot muodostetaan aina predikatiivimuodosta. Vertailumuotojen johtimet valitaan adjektiivin taivutustyyppin mukaan:

<u>taivutustyyppi:</u>	<u>vokaalivart.</u>	<u>supistuva -is</u>	<u>konsonanttivart.</u>
komparatiivijohdin:	-t	-t	-et (~ murt. -at, -ut)
superlatiivijohdin:	-mus	-mus	-eamos (~ murt. -amos)

Johdin liitetään siihen vartaloon, joka on adjektiivin predikatiivimuodon yksikön genetiivissä.

yNom	yGen	komparatiivi	superlatiivi
<i>nuorra</i> ‘nuori’	<i>nuora</i>	<i>nuorat</i>	<i>nuoramus</i>
<i>hálbi</i> ‘halpa’	<i>hálbbi</i>	<i>hálbbit</i>	<i>hálbbimus</i>
<i>uhcci</i> ‘pieni’	<i>uhci</i>	<i>uhcit</i>	<i>uhcimus</i>
<i>álki</i> ‘helppo’	<i>álki</i>	<i>álkit</i>	<i>álkimus</i>
<i>lihkolaš</i> ‘onnellinen’	<i>lihkolačča</i>	<i>lihkolaččat</i>	<i>lihkolaččamus</i>
<i>as'sái</i> ‘paksu’	<i>as'sá</i>	<i>as'sát</i>	<i>as'sámus</i>
<i>čáppis</i> ‘kaunis’	<i>čábbá</i>	<i>čábbát</i>	<i>čábbámus</i>
<i>njálggis</i> ‘hyvänmakuinen’	<i>njálgá</i>	<i>njálgát</i>	<i>njálgámus</i>
<i>ođas</i> ‘uusi’	<i>ođđasa</i>	<i>ođđaset</i>	<i>ođđaseamos</i>
<i>boaris</i> ‘vanha’	<i>boarrása</i>	<i>boarráset</i>	<i>boarráseamos</i>
<i>seavdnjat</i> ‘pimeä’	<i>seavdnjada</i>	<i>seavdnjadet</i>	<i>seavdnjadeamos</i>

Epäsäännöllisiä ovat:

yNom	yGen	komparatiivi	superlatiivi
<i>buorre</i> ‘hyvä’	<i>buori</i>	<i>buoret</i>	<i>buoremus</i>
<i>stuoris</i> ‘suuri’	<i>stuor'rá</i>	<i>stuorát, stuorit</i>	<i>stuorámus, stuorimus</i>
<i>allat</i> ‘korkea’	<i>allaga</i>	<i>alit</i>	<i>alimus</i>
<i>gassat</i> ‘paksu’	<i>gassaga</i>	<i>gasit</i>	<i>gasimus</i>
<i>govdat</i> ‘leveä’	<i>govdaga</i>	<i>govddit</i>	<i>govddimus</i>
<i>árrat</i> ‘varhainen’	<i>árrada</i>	<i>árat</i>	<i>áramus</i>
<i>lossat</i> ‘raskas’	<i>lossada</i>	<i>losit</i>	<i>losimus</i>
(<i>čáppis</i> ‘kaunis’)	<i>čábbá</i>	<i>čábbásat, -ut</i>	<i>čábbáseamos</i>
(<i>njálggis</i> ‘hyvänmakuinen’)	<i>njálgá</i>	<i>njálgásat, -ut</i>	<i>njálgáseamos</i>

Jos komparatiivimuoto on konsonanttivartaloinen, se taipuu astevaihteluttomana. Loppukonsonantti *-t* vaihtelee *-b-:n* kanssa. Komparatiivimuotojen taivutuksessa kuitenkin sijapäätteet alkavat poikkeuksellisesti vokaalilla *-u-* (tällaista ei tavata millään muilla sanoilla).

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>buoret</i>	<i>buorebut</i>	<i>lihkolaččat</i>	<i>lihkolaččabut</i>
Gen	<i>buorebu</i>	<i>buorebuid</i>	<i>lihkolaččabu</i>	<i>lihkolaččabuid</i>
Lok	<i>buorebus</i>	<i>buorebuin</i>	<i>lihkolaččabus</i>	<i>lihkolaččabuin</i>
Ill	<i>buorebui</i>	<i>buorebuidda</i>	<i>lihkolaččabui</i>	<i>lihkolaččabuidda</i>
Kom	<i>buorebuin</i>	<i>buorebuiguin</i>	<i>lihkolaččabuin</i>	<i>lihkolaččabuiguin</i>
Ess	<i>buorebun</i>		<i>lihkolaččabun</i>	

Nelitavuiset vokaalivartaloiset komparatiivimuodot taipuvat samoin kuin taipuisi nomini, jonka perusmuoto olisi **eabbo*. Yksikön nominatiivimuoto on lyhentynyt kolmitavuiseksi kuten useimmilla muillakin nelitavuisilla sanoilla:

	yks	mon
Nom	<i>ođđaset</i>	<i>ođđaseappot</i>
Gen	<i>ođđaseappo</i>	<i>ođđaseappuid</i>
Lok	<i>ođđaseappos</i>	<i>ođđaseappuin</i>
Ill	<i>ođđasebbui</i>	<i>ođđaseappuide</i>
Kom	<i>ođđaseappuin</i>	<i>ođđaseappuiguin</i>
Ess	<i>ođđaseabbon</i>	

Neli- tai kuusitavuiset vokaalivartaloiset superlatiivit taipuvat samoin kuin taipuisi sana **mussa*. Yksikön nominatiivi on lyhentynyt kolmitavuiseksi.

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>buoremus</i>	<i>buoremusat</i>	<i>lihkolaččamus</i>	<i>lihkolaččamusat</i>
Gen	<i>buoremusa</i>	<i>buoremusaid</i>	<i>lihkolaččamusa</i>	<i>lihkolaččamusaid</i>
Lok	<i>buoremusas</i>	<i>buoremusain</i>	<i>lihkolaččamusas</i>	<i>lihkolaččamusain</i>
Ill	<i>buoremussii</i>	<i>buoremusaide</i>	<i>lihkolaččamussii</i>	<i>lihkolaččamusaide</i>
Kom	<i>buoremusain</i>	<i>buoremusaiguin</i>	<i>lihkolaččamusain</i>	<i>lihkolaččamusaiguin</i>
Ess	<i>buoremusan</i>		<i>lihkolaččamusan</i>	

Konsonanttivartaloiset (viisitavuiset) superlatiivit taipuvat astevaihtelullisten konsonanttivartaloisten *-us*-nominien tavoin (siis samoin kuin esim. *boadus* ‘tulos’), sillä erolla että myös yksikön nominatiivissa on 2. tavussa *o*:

	yks	mon
Nom	<i>ođđaseamos</i>	<i>ođđasepmosat</i>
Gen	<i>ođđasepmosa</i>	<i>ođđasepmosiid</i>
Lok	<i>ođđasepmosis</i>	<i>ođđasepmosiin</i>
Ill	<i>ođđasepmosii</i>	<i>ođđasepmosiidda</i>
Kom	<i>ođđasepmosiin</i>	<i>ođđasepmosiiguin</i>
Ess	<i>ođđaseamosin</i>	

Komparatiivin käyttö. Saamessa voidaan käyttää kahdenlaisia vertailurakenteita, aivan kuten suomessakin:

komparatiivi + <i>go</i> ‘kuin’:	<i>Máhtte lea guhkit go mun.</i>	Matti on pidempi kuin minä.
	<i>Girji lei buoret go filbma.</i>	Kirja oli parempi kuin elokuva.
genetiivi + komparatiivi:	<i>Máhtte lea mu guhkit.</i>	Matti on minua pidempi.

Superlatiivin käyttö: Sanaa *buot* ‘kaikki’ voidaan käyttää vahvistavana sanana superlatiivin edellä:

Máhtte lea buot guhkimus. Matti on kaikkein pisin.

B. Deminutiivi

Deminutiivijohdokset ilmaisevat pienuutta: esim. *mánáš* ‘pieni lapsi, lapsonen’ (< *mánná* ‘lapsi’), *giláš* ‘pieni kylä’ (< *gilli* ‘kylä’). Myös suomessa on deminutiivijohdin *-nen*, mutta se ei ole nykykielessä enää yleisessä käytössä (lukuunottamatta tiettyjä vakiintuneita johdoksia, esim. *poikanen*, *palanen*). Saamessa deminutiivi sen sijaan on yleinen. Deminutiivijohdoksen käyttö on (lähes) pakollista silloin, kun attribuuttina on pienuutta ilmaiseva adjektiivi, esim.

<i>unna giláš</i> ‘pieni kylä’	(ei: <i>*unna gilli</i>)
<i>uhca stoboš</i> ‘pieni mökki’	(ei: <i>*uhca stohpu</i>)
<i>smávva bihtáš</i> ‘pikkuinen pala’	(ei: <i>*smávva bihtá</i>)

Deminutiivijohdin on *-š* ~ *-aš*. Deminutiivit muodostetaan seuraavien kaavojen mukaan:

vokaalivartaloiset:	heikko aste + vokaalinmuutos (<i>i > á, u > o</i>) (+ dift. oik.) + johdin <i>-š</i>
supistuvat <i>is</i> -nomininit:	supistunut vartalo + johdin <i>-š</i>
muuntovartaloiset:	muuntunut vartalo + johdin <i>-š</i>
konsonanttivartaloiset:	yksikön genetiivin vartalo + johdin <i>-aš</i>

Esimerkkejä:

<i>guolli</i>	> <i>guoláš</i> ‘pieni kala’	<i>vielppis</i>	> <i>vielpáš</i> ‘pieni (koiran)pentu’
<i>mánná</i>	> <i>mánáš</i> ‘pieni lapsi’	<i>gávpot</i>	> <i>gávpogaš</i> ‘pieni kaupunki’
<i>viessu</i>	> <i>visoš</i> ‘pieni talo’	<i>beana</i>	> <i>beatnagaš</i> ‘pieni koira’
<i>suolu</i>	> <i>sul’loš</i> ‘pieni saari’		

Konsonanttivartaloiset deminutiivit taipuvat astevaihteluttomina. Johdin -š vaihtelee -ž:-n kanssa. Nelitavuiset vokaalivartaloiset deminutiivit taipuvat samalla tavoin kuin *sápmelaš* ‘saamelainen’ (ks. kappale 9, kielioppia, B)

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>mánaš</i>	<i>mánážat</i>	<i>beatnagaš</i>	<i>beatnagaččat</i>
Gen	<i>mánáža</i>	<i>mánážiid</i>	<i>beatnagačča</i>	<i>beatnagaččaid</i>
Lok	<i>mánážis</i>	<i>mánážiin</i>	<i>beatnagaččas</i>	<i>beatnagaččain</i>
Ill	<i>mánážii</i>	<i>mánážiidda</i>	<i>beatnagažžii</i>	<i>beatnagaččaide</i>
Kom	<i>mánážiin</i>	<i>mánážiiguin</i>	<i>beatnagaččain</i>	<i>beatnagaččaiguin</i>
Ess	<i>mánážin</i>		<i>beatnagažžan</i>	

Adjektiivin komparatiivimuodosta voi myös muodostaa deminutiivin:

stuorát : yGen *stuorábu* ‘suurempi’ > *stuorábuš* ‘vähän, hiukan suurempi’
uhcit : yGen *uhcibu* ‘pienempi’ > *uhcibuš* ‘vähän, hiukan pienempi’

C. *min*-infinitiivi

min-infinitiivi kuuluu keskeisiin verbien infiniittimuotoihin. Se muodostetaan seuraavasti:

astevaihteluverbit: vahva-asteinen vartalo + päätte *-min*
kolmitavuiset verbit: vartalo + päätte *-eamen*
kaksivartaloiset verbit: vokaalivartalo + *-min*

Esimerkkejä:

geahčča ‘katsoa’ > *geahččamin*
gal'lestallat ‘vieraila’ > *gal'lestallamin*
muitalit ‘kertoa’ > *muitaleamen*
čohkkát ‘istua’ > *čohkkámin*

Huomaa, että verbillä *leat* muoto on *men*-päätteinen:

leat ‘olla’ > *leamen*

-min-infinitiiviä käytetään:

1) ilmaisemaan progressiivista aspektia (vrt. suom. 3. infinitiivin inessiivi *-massa*, *-mässä*), esim.

Mii leat filmma geahččamin. Olemme katsomassa elokuvaa.
Ledjen boradeamen, go riŋgejit. Olin syömässä, kun soitit.

2) verbin *orrut* yhteydessä merkityksessä ‘näyttää/vaikuttaa/tuntuu siltä, että...’

Mánná orru oadđimin. Lapsi näyttää nukkuvan.
Dat orui leamen buorre jurdda. Se tuntui olevan hyvä ajatus.

3) edestakaista matkaa ilmaisevien liikeverbien yhteydessä:

Fina oastimin mielkki.

Käy ostamassa maitoa.

Viega viežžamin doaktára.

“Juokse hakemassa lääkäri.”

4) lauseenvastikkeissa, jotka vastaavat suomen partisiippia *-van, -vän*:

Gulan beatnaga ciellamin.

Kuulen koiran haukkuvan.

Oidnen Máhte boahtimin.

Näin Matin tulevan.

Máhte oidno boahtimin.

Matti näkyy tulevan.

Harjoituksia.

1. Ystäväsi soittaa matkapuhelimeesi, ja kysyy mitä olit tekemässä. Kerro saameksi, että olit juuri...

- a. ...lähdössä kauppaan.
- b. ...lukemassa hyvää kirjaa.
- c. ...aikomassa soittaa hänelle.
- d. ...katsomassa televisiota.
- e. ...menossa hiihtämään.
- f. ...syömässä.
- g. ...kävelemässä kaupunkiin.
- h. ...ajamassa autolla.
- i. ...nukkumassa.
- j. ...opettelemassa saamea.
- k. ...kirjoittamassa kirjettä.
- l. ...etsimässä lakkiasi.
- m. ...kuuntelemassa musiikkia.
- n. ...lähdössä ajamaan Lappiin.
- o. ...näyttämässä asuntoasi vieraille.
- p. ...juttelemassa kaverisi kanssa.
- q. ...työskentellessä tietokoneella.
- r. ...ostoksilla.
- s. ...et ollut tekemässä mitään.

2. Muodosta kuhunkin kohtaan sopivia lauseita, joissa käytät annettujen adjektiivin komparatiivi- ja superlatiivimuotoja.

a. Ánne (163 cm), Máhtte (173 cm), Márjá (175 cm)	(guhkki / oanehaš)
b. Máhtte (23 jagi), Ingá (30 jagi), Sámmol (35 jagi)	(nuorra / boaris)
c. Stereot (500€), televisiuvdna (800€), dihtor (1200€)	(divrras / hálbi)
d. Máhtes lea ruhta 3000€, El'les 800€ ja Jovnnas dušše 10€.	(rikkis / geaffi)
e. Duiskkagiella, sámegiella, dárogiella	(álki / váttis)
f. Máreha biila (2004), Inggá biila (1999), Máhte biila (1983)	(ođas / boaris)
g. Hálđi (1100 m), Giebnegáisi (2100 m), Mount Everest (8800 m)	(allat / vuollegaš)
h. bábir, girji, áviisa	(as'sái / asehaš)
i. luossa, sáidi, dorski	(njálggis / bahča)
j. alit, ruoksat, ruškat	(čáppis / ropmi)
k. sihkkel, biila, mohtorgielká	(njoahci / johtil)
l. láttu, jávri, mearra	(coahki / čieŋal)
m. Suopma, Fránkriika, Equador	(liekkas / galmmas)
n. beana, bus'sá, boazu	(stuoris / uhcci)
o. bálggis, geaidnu, mohtorgeaidnu	(govdat / baski)

3. Kirjoita kirjoitelma (n. 15 lausetta) otsikolla *somámus báiki, gos lean fitnan*. Käytä kirjoitelmassa myös superlatiivimuotoja.

KAPPALE 11

Inger Halvari: Dalle go áddjá jámii (1. lohku)

Deatnogáttis livvadit gálbbit. Ovttas lea biel'lu čeahpáhis. Gálbi čuoččasta ja savnnjaša, biel'lu skállá. Fargga lea juohke gálbi čuoččat. Lea árra idit.

Olbmot leat ain oadđimin liegga gávnniid siste. Idja leamašan galmmas. Beaivi badjána, suotnjarat deivet Detnui, fiskes ja ruškes vuovdá. Deatnu šleađgu gol'lin ja silban. Nuppe bealde Deanu gul'lo maiddá biel'loskállá.

Deatnogáttis vuolgá bálggis miel'lái. Bálgá gurut bealde lea johkaroggi. Rokkis leat sieđggat ja stuorra soagit. Gidđageassit jogas šaddet cubborásit. Cubborásiin leat stuorra lasttat ja čáppa fiskes diehpit.

Bálgá olgeš bealde fas lea dearbmenjunni. Dan alde leat bovnnat, main šaddet jonat, sarridat, ehtemasat ja čáhppesmuorjjit. Jonaid ja sarridiid leat unna mánáziid gieđat čoaggán ovdalگو čakčagalbmasat bohte. Dearbmeravddas ruoksá skáhpi suvrra murjjiidisguin.

Juos váccát bálgá mielde gitta dearbmái, de boadát vuosttas verráha duohkai. Dat lea čadnojuv'von gitta nuov'vebáttiin. Áiddi siskkobealde leat fierbmeholggat ja hirssat, mat leat gáddjojuv'von Deanus gidđat.

Báikki čađa manná geaidnu. Das'sá lea dušše golbma jagi go dat bođii. Doppe leat čieža dálu, buohkat leat sápmelaččat.

Vuolimus dálus orru Sámmol-áddjá. Son orru okto. Sus leamašan mánát, buohkat leat ollesolbmot ja mannan. Sámmol-ádjás lea sávzabuvri geainnu bajábealde. Sus maid leamašan gusat. Dál lea buvri guorusin.

Nuppi dálus orru Jusse guovttos Káriin ja sudno mánát El'le-Máret, Sára-Ingá, Ivvár ja Risten. Vel das orru sin áddjá. Sis leat bohccot, moadde gusa ja sávzzat.

Sin bajábealde, goalmát dálus orrot Jusse eadni, áhčči ja su vieljat. Sin luhtte orru maiddá okta nieiddaš. Su namma lea Susánna. Sis leat maid gusat, sávzzat ja bohccot, ja stuorra čáhppes ore.

Njealját dálus orru Mihkkil guovttos Birehiin. Sudnos leat čieža máná; golbma gándda ja njeallje nieidda. Boarráseamos lea juo geargan skuvllas. Nuoramus lea vihtta jagi; su namma lea Birgget. Sis lea hirsánávet, mii lei stohpun ovdalگو odđa stohpu huksejuv'vui. Sis leat gusat, sávzzat ja heasta.

Go mii fas vuolgit vázzit bálgá mielde ovddosguvlui, de mii boahit Jovvna geahčai. Mii oaidnit stobu, áitti, uhca stoboža, skajá, lavdnjenáveha, láddo, heastastálla ja stuorra, odđa náveha. Stobu bajábealde geaidnuguoras leamašan ovdal bádji. Das leat ain geađggit, vuos'su ja ruovddit. Dálus orrot njeallje máná, sin áhčči, eadni, áddjá ja áhkku.

Ovllá lea ovcci jagi boaris. Son lea vázzimin skuvlla goalmát jagi. Ovllá lea hui duorššas ja skuvllas gohčodit su spiidnin. Son ii liiko dasa ja son láve sealgádit earáid. Ovllás leat rukses vuovttat ja sus leat maid čáihnnit.

Márjá lea vihtta jagi. Son lea áhku ja ádjá nieida. Márjjás leat guhkes vuovttat. Maiddá sus leat čáihnnit. Márjá láve lávlut. Muhtumin son maid suhtada ja bárgu. Máhtte lea Márjjá nuorat. Son lea

golbma jagi. Máhtte lea šiega gánda, gii ii gal láve suhtadit. Buohkaid mielas Máhtte lea erenomáš šiega.

Ovllás, Máhtes ja Márjjás lea uhca vieljaš, gean namma lea Jovvna. Son lea beannotjahkásaš. Eadni finai su oktii viežžamin. Dalle Jovvna lei uhcci ja ropmi. Muođut ledje ruoksadat ja čalmmitt ledje gitta. Máhtte lea muitalan ahte uhca viellja bođii badjel Geađgevári daid sabehiiguin maid son lei ráhkadan. Áhkku ja áddjá fas leaba muitalan, ahte uhca mánážat bohtet almmis. Márjá lea ollu gerddiid smiehttan mo doppe lei, muhto son ii sáhte gal muitit maidege.

De lea Márjá maid gullan ahte unna mánážat bohtet eatni čoavjjis. Oktii son jearai áhkus leago dat duohta. Áhkku vástidii ahte son ii galgga duššiid jearahit. Ja de Márjá ii šat hállan dan birra maidege.

Sin áhči namma lea Ándaras, eatni namma lea Liissá. Áhku namma lea Rávdná ja ádjá namma lea Sámmol. Áhkku lea 75-jahkásaš ja áddjá lea 87-jahkásaš. Dál lea áddjá gávpogis buohceveiesus. Son lea geasi jo buohcan. Ja dál son lea nuppi geardde buohceveiesus.

Sin bajábealde leat guokte dálu. Rođus lea Ándde dállu. Das leat orrumin láigolaččat. Dál lea Piera su bearrašiin. Sii leat badjeolbmot. Piera eamida namma lea Biret-Ánne. Sudnos leat golbma máná. Boarráseamos lea nieida, Injá. Earáid namat leat Lás'se ja Mággá. Geassit sii leat mearragáttis.

Bajimus dálus dan báikkis orruva Erkke-Lemet guovttos Gutneliin. Sudnos leat guokte olles máná.

Sanasto

jápmitt – jámán	/jääpmiit(t) – jäämään/	kuolla
livvadit – *livvadan	/liivvađih(t) – liivvađan/	maata (sorkkaeläimistä yms.)
gálbi – gálbbi	/kälpii – käälppii/	vasikka
čeabi – čeahpáha	/čievvi – čiahpäähta/	kaula
čuoččastit – čuoččastan	/čuoččastih(t) – čuoččastan/	nousta seisomaan
savnnjašit – savnnjašan	/sââvn ⁿ âših(t) – sââvn ⁿ âšan/	pudistella, ravistella
skállat – *skálan	/skaallaah(t) – skaalaan/	kalista, kilistä
juohke	/jue'hke/	joka ('every')
čuoččat	/čuoččaah(t)/	seisaalla
árrat – árrada, #árra	/aarraah(t) – aarrađa, aarra/	varhainen
liekkas – lieggasa, #liegga	/liekkaas – liēgkasa, liēgka/	lämmin
gávnnit	/käävnniit(t)/	vuodevaatteet (monikollinen sana)
leamašan	/läämašan/	= <i>leamaš</i> (verbin <i>leat</i> partisiipin perfekti)
galmmas – galbmasa, #galbma	/kââlmmaas – kâalmasa, kâalma/	kylmä
badjánit – badjánan	/pâât ^t âänih(t) – pâât ^t âänan/	kohota
suonjar – suotnjara	/suon ⁿ jaar – suotn ⁿ ara/	säde
vuovdi – vuovddi	/vüēvtii – vuovttii/	metsä
šleađgut – *šleađggun	/šlääđkuuh(t) – šliäđkkuun/	välkkyä
gol'li – gollii	/kollii – koollii/	kulta
silba – silbba	/silpa – siilppa/	hopea
skálla – skála	/skaalla – skaala/	kalina, kilinä

bálggis – bálgá	/päälkkiis – pälkää/	polku
miel'li – mielli	/miěllii – miellii/	(jyrkkä) rantatörmä, jokitörmä
gurut – guruha, # =	/kuuruuh(t) – kuuruuhta/	vasen
roggi – rokki	/rogkii – rookkii/	kuoppa; (joki)laakso
siedga – siedgga	/siěđka – sieđkka/	paju
šaddat – šattan	/šâdtah(t) – šâattaan/	kasvaa
cuoppu – cubbo	/cuoppuu – cubpo/	sammakko
rássi – rási	/räässii – rääsii/	ruoho, heinä; kukka
cubborássi	/cubporäässii/	korte
diehppi – diehpi	/tiěhpii – tiehpii/	tupsu
olgeš, # =	/olgeš/	oikea (vs. vasen)
dearbmi – dearpmi	/těärmii – tiärpunii/	törmä
njunni – njuni	/n'juunnii – n'juunii/	nenä; nenäke (maankohoumassa)
bovdna – bovnna	/povna – poovnna/	(iso) mätäs
jokŋa – joŋa	/jookŋa – jooŋa/	puolukka
sarrit – sarrida	/sâârriih(t) – sâârriiđa/	mustikka
ehtemas – ehtemasa	/ee'htemas – ee'htemâsa/	juolukka
muorjji – muorjji	/müějji – muorjji/	marja
čáhppesmuorjji	/čähpesmüějji/	variksenmarja
čoaggit – čoakkán	/čöäggkiih(t) – čuäkkään/	kerätä
ravda – ravdda	/râvta – râávta/	reuna
ruoksát – ruoksán	/rűěksääh(t) – rűěksään/	näkyä, olla punaisena, “punottaa”
suvrris – suvrása, #suvrra	/suuvrris – suvrääsa, suu'vrra/	hapan
murjjiidisguin	/muurjjiidiskujn/	marjoiheen, marjoinensa (omistus- liitteellinen muoto!)
vázziit – váccán	/vâzciih(t) – vääccään/	kävellä; käydä (koulu tms.)
gitta	/kiitta/	kiinni; jhkin saakka
ver'ráit – ver'ráha	/verrääh(t) – verräähä/	veräjä
čatnat – čanan	/čââtnaah(t) – čâânaan/	sittoa
nuov'vebáddi – -bátti	/nüěvvepâdtii – -pâättii/	hamppuköysi, -naru
áidi – áiddi	/äjti – ääjtti/	aita
siskkobealde	/sii'skopěälte/	sisäpuolella
fierbmi – fierpmi	/fiěrmii – fierpmii/	verkko
holga – holgga	/holka – hoolkka/	vave, poikkipuu (verkkojen kuivaamiseen tms.)
hirsa – hirssa	/hirsa – hiirssa/	hirsi
gádjut – gájun	/kaat'juuh(t) – kaajuun/	pelastaa
das'sá	/tâssää/	... sitten, siitä asti (ajan ilmauksissa)
vuolimus – vuolimusa	/vuoliimus – vuoliimusa/	alimmainen, alin
ollis – ol'lása, #olles	/oollis – olläsa, oo'lles/	kokonainen; aikuinen (ihmisistä)
ollesolmmoš	/oo'llesoo'lmmoš/	aikuinen (subst.)
sávza – sávzza	/savca – saavcca/	lammas
buvri – buvrii	/puvrii – puuvrii/	kömmänä, puura

bajábealde	/pââjääpěälte/	yläpuolella
gussa – gusa	/kuussa – kuusa/	lehmä
guorus – gurrosa, #guoros	/kuoruus – kuurrosa, kue'ros/	tyhjä
ore – ore	/oore/	ori
geargat – gearrgan	/kěärkah(t) – kiärkkaan/	ehtiä (ajoissa); saada valmiiksi, keretä (työstä tms.)
návet – náveha	/nääveh(t) – näävehta/	navetta
hukset – huksen	/hukseh(t) – huksen/	rakentaa (talo, rakennus)
heasta – heastta	/hěästa – hiästa/	hevonen
áiti – áitti	/äj ^h tii – ääjhtii/	aitta
skadjá – skajá	/skâât ^t ää – skââjää/	venevaja
lavdnji – lavnnji	/lâvn ⁿ ii – lââvn ⁿ ii/	turve
láttu – láddo	/laattuu – ladto/	lampi
stál'la – stálla	/stalla – staalla/	talli
ovdal	/ovtal/	ennen
bádji – báji	/pää ^t tii – pääjii/	paja
vuos'su – vuossu	/vüěssuu – vuossuu/	palje, palkeet
ruovdi – ruovddi	/rüěvtii – ruovttii/	rauta
duorššas – duoršasa, # =	/tuorššas – tūěřšasa/	litteänaamainen, lättänaamainen
spiidni – spiinni	/spijnii – spijnnii/	sika
sealgádit – sealgádan	/sěälkääđih(t) – sěälkääđan/	antaa selkään, rökittää
vuokta – vuovtta	/vüěkta – vuovhta/	hius
čáihni – čáihnni	/čäjNii – čääjNNii/	pisama
lávlu – lávllun	/lavluuh(t) – laavlluun/	laulaa
muhtumin	/muhtuumin/	joskus, toisinaan
suhtadit – suhtadan	/suuhtđih(t) – suuhtađan/	kiukutella
šiega – šiega, # =	/šie.a/	kiltti, hyvätapainen
erenomáš – erenomáša, # =	/ee'renoomääš – ee'renoomääča/	erityinen
beannot	/peä'nnoh(t)/	puolitoista
oktii	/oktij/	kerran (oik. illatiivi sanasta <i>okta</i>)
muohtu – muođu	/muohtuu – muođuu/	poski; (monikossa myös:) kasvot
badjel	/pâât ^t iel/	yli
sabet – sabeha	/sââveh(t) – sââvehka/	suksi
ráhkadit – ráhkadan	/raahkađih(t) – raahkađan/	valmistaa, tehdä (jokin esine, ruokaa, tms.)
albmi – almmi	/âlmii – ââlmmii/	taivas
geardi – gearddi	/kěärtii – kiärttii/	kerta
vástidit – vástidan	/västiiđih(t) – västiiđan/	vastata
duš'si – dušši	/tuššii – tuuššii/	turhuus, joutava asia, tyhjänpäiväisyys
buohcat – buozan	/puohcaah(t) – puocaan/	sairastaa
rohtu – rođu	/rohtuu – roođuu/	lehto; ryteikkö
lájgolaš – lájgolačča	/lajkolaš – lajkolačča/	vuokralainen

bearaš – bearraša	/piäraaš – piärraša/	perhe
bajimus – bajimusa	/pääjimimus – pääjimusa/	ylin, ylimmäinen

Kielioppia

Passiivi

a. Saamen passiivin pääpiirteet. Saamen passiivi vastaa funktioltaan läheisesti suomen kielen passiivia, ja eroaa esim. germaanisten kielten passiivirakenteista. Saamessa ja suomessa passiivin päätehtävä on tekijän häivyttäminen. Usein myös vastaavan aktiivilauseen objekti topikaalistetaan, eli nostetaan lauseen keskeisimmäksi elementiksi. Ks. esimerkkejä:

Matti kirjoitti kirjan saameksi.	> Kirja kirjoitettiin saameksi.
Máhtte čálii girjji sámegillii.	> Girji čál'lojuv'vui sámegillii.

Esimerkiksi englannin passiivissa objekti topikaalistetaan, mutta tekijää ei välttämättä häivytetä:

Matthew wrote the book.	> The book was written (by Matthew).

Lisäksi englannissa sellaisia lauseita, joiden subjekti ei ilmaise tekijää, voidaan muuttaa passiiviin:

The storm destroyed the boat.	> The boat was destroyed by the storm.
(Myrsky rikkoi veneen.	> *Vene rikottiin.)
(Stoarbma biđgii fatnasa.	> *Fanas biđgejuv'vui.)

Saamessa ja suomessa passiivi siis edellyttää tietoisien, inhimillisten tekijän olemassaoloa, vaikkei tekijää passiivilauseessa ilmaistakaan. Lisäksi saamen ja suomen passiivit yleensä edellyttävät toiminnan tahallisuutta; siksi seuraavanlainen passiivin muodostus ei ole mahdollista:

Matti rikkoi pyörän peruuttamalla vahingossa sen päälle.	
> *Pyörä rikottiin (peruuttamalla vahingossa sen päälle).	

Eräässä suhteessa saamen passiivi kuitenkin poikkeaa suomen passiivista ja muistuttaa esim. englannin passiivia. Kun aktiivilause muutetaan saamessa passiiviin, aktiivilauseen objektista tulee passiivilauseen subjekti:

Máhtte [subj.] čállá girjji [obj.].	> Girji [subj.] čál'lojuv'vo.

b. Passiivin muodostus. Sekä suomesta että englannista poiketen saamen passiivit eivät ole taivutusmuotoja, vaan johdettuja verbejä. Passiiviverbit muodostetaan seuraavien kaavojen avulla:

astevaihteluverbit:	konsonantinvahvennus + dift. oikeneminen + johdin - <i>ojuv'vo-t</i>
kolmitavuiset verbit:	verbin vartalo + johdin - <i>uv'vo-t</i>
kaksivartaloiset verbit:	<i>j</i> -vartalo + johdin - <i>uv'vo-t</i>

Esimerkkejä:

<i>čállit</i>	‘kirjoittaa’	> <i>čál'lojuv'vot</i>	‘to be written’
<i>čatnat</i>	‘sitoa’	> <i>čadnojuv'vot</i>	‘to be tied’
<i>lohkat</i>	‘lukea’	> <i>lohkkojuv'vot</i>	‘to be read’
<i>dadjat</i>	‘sanoa’	> <i>daddjojuv'vot</i>	‘to be said’
<i>váldit</i>	‘ottaa’	> <i>váldojuv'vot</i>	‘to be taken’
<i>oaidnit</i>	‘nähdä’	> <i>oidnojuv'vot</i>	‘to be seen’
<i>čuohppat</i>	‘leikata’	> <i>čuhppojuv'vot</i>	‘to be cut’
<i>gávdnot</i>	‘löytää’	> <i>gávdnojuv'vot</i>	‘to be found’
<i>jearrat</i>	‘kysyä’	> <i>jer'rojuv'vot</i>	‘to be asked’
<i>muitalit</i>	‘kertoa’	> <i>muitaluv'vot</i>	‘to be told’
<i>ráhkadit</i>	‘valmistaa’	> <i>ráhkaduv'vot</i>	‘to be made’
<i>loktet</i>	‘nostaa’	> <i>loktejuv'vot</i>	‘to be lifted’
<i>hukset</i>	‘rakentaa’	> <i>huksejuv'vot</i>	‘to be built’
<i>lebbet</i>	‘levittää’	> <i>lebbejuv'vot</i>	‘to be spread’

Astevaihteluverbeistä käytetään usein myös lyhyempiä passiiveja, joiden johtimena on pelkästään *-o-*. Esimerkkejä:

<i>čállit</i>	‘kirjoittaa’	> <i>čál'lot</i>	‘to be written’
<i>čatnat</i>	‘sitoa’	> <i>čadnot</i>	‘to be tied’
<i>lohkat</i>	‘lukea’	> <i>lohkkot</i>	‘to be read’
<i>dadjat</i>	‘sanoa’	> <i>daddjot</i>	‘to be said’
<i>váldit</i>	‘ottaa’	> <i>váldot</i>	‘to be taken’
<i>jearrat</i>	‘kysyä’	> <i>jer'rot</i>	‘to be asked’

Lyhyemmällä *-o-*johtimella muodostetuilla verbeillä on kuitenkin usein erityinen automaatiivinen merkitys. Ne ilmaisevat, että kantaverbin ilmaisema toimi tapahtuu “itsestään”, ilman inhimillisen tekijän tietoista tai tarkoituksellista toimintaa:

<i>oaidnit</i>	‘nähdä’	> <i>oidnot</i>	‘näkyä’
<i>gullat</i>	‘kuulla’	> <i>gul'lot</i>	‘kuulua’
<i>haksit</i>	‘haistaa’	> <i>haksot</i>	‘haista’
<i>gávdnat</i>	‘löytää’	> <i>gávdnot</i>	‘löytyä’
<i>doadjit</i>	‘taittaa’	> <i>doddjot</i>	‘taittua’
<i>geassit</i>	‘vetää’	> <i>ges'sot</i>	‘raahautua’
<i>čoaggit</i>	‘kerätä’	> <i>čoggot</i>	‘kertyä’
<i>deaddit</i>	‘painaa’	> <i>deddot</i>	‘nähdä painajaisia’

Tällaista lyhyempää verbiä ei voida käyttää passiivina silloin, kun se voisi sekoittaa automatiiviin: esimerkiksi *gahpir gávdnui skáhpes* ei voi tarkoittaa ‘lakki löydettiin kaapista’, vaan ainoastaan ‘lakki löytyi kaapista’.

c. Passiivilauseiden muodostaminen. Koska passiivit ovat itsenäisiä, johdettuja verbejä, ne taipuvat kaikissa luvuissa ja persoonissa. Passiiviverbit taipuvat aivan samoin kuin muutkin *-ot-*loppuiset kaksivartaloiset verbit (ks. kappale 7, kielioppia, A.2.; kappale 9, kielioppia, A.3.). Koska aktiivilauseen objektista tulee passiivilauseessa subjekti, taivutetaan passiiviverbi sitä vastaavaan lukuun ja persoonaan. Katso esimerkkejä:

Áhčči doalvu máná skuvlii biillain.
‘isä vie lapsen kouluun autolla’

Mánná dolvojuv'vo skuvlii biillain.
‘lapsi viedään kouluun autolla’

Áhčči doalvu mánáid skuvlii biillain.
‘isä vie lapset kouluun autolla’

Mánát dolvojuv'vojit skuvlii biillain.
‘lapset viedään kouluun autolla’

Čatnen beatnaga gitta.
‘sidoin koiran kiinni’

Beana čadnojuv'vui gitta.
‘koira sidottiin kiinni’

Universitehtas stuđeanttat lohket ollu girjjiid.
‘yliopistossa opiskelijat lukevat paljon kirjoja’

Universitehtas lohkkujuv'vojit ollu girjjiid.
‘yliopistossa luetaan paljon kirjoja’

Moai čuohpaimme muoraid ákšuin.
‘me (2) kaadoimme puut kirveellä’

Muorat čuhppojuv'vojedje ákšuin.
‘puut kaadettiin kirveellä’

Dii geassibehtet fatnasa gáddái.
‘te vedätte veneen rantaan’

Fanas ges'sojuv'vui gáddái.
‘vene vedettiin rantaan’

Hoavda mearridii mu vuolgit Dážii.
‘johtaja määräsi minut lähtemään Norjaan’

Mun mearriduv'vojin vuolgit Dážii.
‘minut määrättiin lähtemään Norjaan’

Mii válljet du čál'lin.
‘me valitsemme sinut sihteeriksi’

Don válljejuv'vot čál'lin.
‘sinut valitaan sihteeriksi’

Myös intransitiivisista verbeistä (eli niistä, jotka eivät voi saada objektia) voidaan toisinaan muodostaa passiiveja, vaikka ne eivät olekaan kovin tavallisia. Silloin passiivilauseella ei ole lainkaan subjektia, ja verbin täytyy olla yksikön 3. persoonassa:

Dii ehpet vuolgge dohko.
‘te ette lähde sinne’

Dohko ii vulgojuv'vo.
‘sinne ei lähdetä’

Olbmot elle dolin gođiin.
‘ihmiset elivät muinoin kodissa’

Dolin el'lojuv'vui gođiin.
‘muinoin elettiin kodissa’

Buohkat čuiget dáppe dálvit.
‘kaikki hiihtävät täällä talvisin’

Dáppe čuigojuv'vo dálvit.
‘täällä hiihdetään talvisin’

Passiiviverbit voivat toisinaan myös esiintyä infinitiivimuodossa “apuverbin” jäljessä (ks. kappale 2, kielioppia, B), ja jopa *min-*infinitiivissä ilmaisemassa progressiivista aspektia:

Sii galget bargat dán barggu.
‘heidän on tehtävä tämä työ’

Dát bargu galgá bargujuv'vot.
‘tämä työ on tehtävä’

Sii leat jo bargamin dan.
‘he ovat jo tekemässä sitä’

Dat lea jo bargujuv'vomin.
‘sitä tehdään jo’

Harjoituksia.

1. Muodosta verbeistä passiivijohdokset. Tarvitset niitä seuraavissa tehtävissä!

addit	_____	juhkat	_____
bassat	_____	láibut	_____
báhkket	_____	lonuhit	_____
buktit	_____	mearkut	_____
čájehit	_____	njiedjat	_____
čoaggit	_____	njuovvat	_____
dikšut	_____	oahpahit	_____
doallat	_____	oastit	_____
dutkat	_____	orustit	_____
fállat	_____	ráv'vet	_____
gáfestallat	_____	šiehttat	_____
geahččat	_____	viežžat	_____
goarrut	_____	vuojehit	_____
gokčat	_____	vuoš'šat	_____
guldalit	_____	vuovdit	_____

2. Muuta lauseet passiiviin.

- Bearjadaga sii orustedje Ohcejogas.
- Dákko mii njiejaimet ovdal johkagáddái.
- Sii leat jo dikšon ášši.
- Nieiddat leat láibon láibbi gussiide.
- Manin leahppi gokčan buot lásaid?
- Galli áigge mii gáfestallat?
- Man gávppis leahppi oastán dáid lássaliinniid?
- Badjeolbmot merkot misiid ihttin.
- Don galggat doallat beatnaga gitta gávpogis.
- Doaktárat ráv'vejit dán girjjis, ahte njálgáid ii galgga borrat ollu.
- Doaktárat fertejit dutkat dudno, ovdalgo addet dálkasiid.
- Sii basset lihtiid lihttebassanmašinnain.
- Ovdal badjeolbmot njuvve bohccuid gárdde luhtte.
- Soai vuojeheigga gusaid áidái.
- Son buvttii dán girjji Duiskkas.

3. Käännä saameksi.

- a. Ruokaa tarjotaan kello kaksitoista.
- b. Nämä hillat on kerätty Lapista.
- c. Rahaa vaihdetaan pankissa.
- d. Tässä huoneessa kuunnellaan musiikkia.
- e. Kahvi on näköjään keitetty meille.
- f. Autot myytiin Norjaan.
- g. Onko kaikki tee juotu?
- h. Vaatteet ommellaan ompelukoneella.
- i. Paketti haettiin postista jo aamulla.
- j. Saamen kieltä opetetaan Oulun yliopistossa.
- k. Rahat on annettu Matille.
- l. Kalat on pakattu paperipusseihin.
- m. Elokuva näytettiin lapsille.
- n. Sitten sovittiin, että Matti opettaa saamen kieltä.
- o. Elokuva katsottiin illalla.

KAPPALE 12

Inger Halvari: Dalle go áddjá jámii (2. lohku, 1. oassi)

Márjá moriha. Son čierostuddá ja huikkáda:

– Eadni, gos don leat?

Eadni jienáda:

– Márjá, bargga dal nohkkat. Dál lea vuos menddo árrat lihkkat.

Márjá láve nohkkat viehka árrat eahkedis. Mánjii son nohkasta beavdegeahčái boradettiin. Son gáskkesta láibbi, suoská váháš ja de álgá njammat dan. Loahpas son ii nagat čalmmi šat doallat rabasin. Eadni ferte su dalle gurput seŋgii.

Márjá vuolga eatni lusa. Muhto eatni bálddas oadđá unna vieljaš iige son sáhte mannat dohko. Márjá jurddaša easkká niegu birra.

Eadni ja Márjá leigga suhkamin rastá Deanu. Go soai bođiiga guovdu Deanu, čuoččastii eadni ja gahčai badjel fatnasa. Márjá áiggui dohppet eatni gihtii, muhto eadni jávkkehii čáze vuollái. Márjá bázii okto fatnasii čierut. Márjá čohkána ja bálkesta njuoska gokčasa eret. – Eadni lea iežas seŋggas, Márjá dadjá jitnosit.

Áhči bálddas fas lea Máhtte. Ovllá lea oadđimin iežas seŋggas. Ovllá seŋga lea uksaguoras.

Márjá njuike seŋggas. Láhtti lea galmmas. Son doarggista. Lea buoremus ahte son nuolasta eret njuoska biktasiid. Márjá nuollá báiddi, liivva ja buvssaid, ja bálkesta daid seŋgga vuollái.

Son njáhka beavdde lusa. Beavdde alde leat buhtes biktasat. Son borve das'sá go gávdná buvssaid ja báiddi. Báiddis lea hirbmat stuorra ráigi, muhto maid dat dahká.

– Mun in áiggo nohkkat, áiggun vuolgit bodnái, son dadjá. Son leahkasta uvssa. Feaskáris lea oalle seavdnjat. Ovdalgo son vuolga bodnái, son guovlala áhku latnjii. Áhkku lea gokčasa vuolde. Márjá ferte geahččat dárkilit, oidnogo gosge gobmi. Gievkkanis leat lássaliinnit guktuid lásaid ovddas. Gámmeruksa lea gitta. Orru váháš issoras leat okto, lea nu jaskat. Márjá ii láve ballat, muhto dál sus lea ain dat váivves deattán čalmmiid ovddas.

Áhčči lea oahpahan su bidjat dola oapmanii. Oapmana vuolde leat beassit ja goikemuorat. Márjá coggá bessiid vuos ja de bidjá guokte goikemuora. Riššaidhan son maid dárbbáša.

– Gosa áhčči lea daid bidjan? Son ohcá ja gávdná.

Dolla buollá. Márjá lasiha oapmanii muoraid.

Márjá doidá gáffegievnni. Son bumpe buhtes čázi gievdnái ja bidjá dan oapmana ala.

Bus'sá njuike lássii. Márjá healkkeha. Bus'sá lea juo ráhpa alde go Márjá leahkasta olgouvssa. Bus'sá lea buorre mielas ja dušše batná. Márjá lea buorre bus'sái. Son váldá dan askái ja njávkkada. Márjá ráhkada bus'sái lávlaga:

Čáppa šiega bus'sá leat, banát dál mu askkis

Dus lea liegga náhkki maid ja don máhtát batnit

Geassit gávnnai eadni du, dalle ledjet don un'ni nu

Eadni attii mielkki dutnje ja nu don sturrot bus'sáš.

Márjjá mielas dát lávlla orru leamen nu čáppis, ahte son fertte dan máŋgii lávlut. Bus'sá njoallu su giedaid.

– Bussás lea earalágan njuovčča go mus. Oaččungo mun geahččat du njuokčama? jearrá Márjá. Son rahpá bussá njálmmi.

– O, man ollu čohka bánít dus leat! Ja man ártegis njuovčča, masá seammalágan go fiilu, dadjá Márjá. Bus'sa ii liiko dasa ollege. Dat njuike ja manná oapmana vuollái.

Sanasto

morihit – morihan	/mooriihtih(t) – mooriihtan/	havahtua
čierostuddat – čierostuttan	/čie'rostudtah(t) – čie'rostuttan/	tehdä itkua
huikkádit – huikkádan	/huujhkääđih(t) – huujhkääđan/	huudahtaa (< <i>huikit</i> 'huutaa')
jienádit – jienádan	/jienääđih(t) – jienääđan/	äännähtää
bargat – barggan	/pârkah(t) – pâárkkaan/	(myös:) pyrkiä
nohkkat – nohkan	/nohkah(t) – noohkaan/	nukahtaa; (harv.) nukkuu
menddo	/mee'ntto/	liian
lihkkat – lihkan	/lihkah(t) – liihkaan/	herätä
máŋgii	/máŋkij/	monesti (yIII sanasta <i>máŋga</i>)
nohkastit – nohkastan	/noo'hkastih(t) – noo'hkastan/	nukahtaa (äkkiä); nukkuu (hetki)
geahči – geaži	/kiähčii – kiäčii/	kärki, pää ('end')
boradettiin	/poorađeettijn/	syödessä, aterioidessa (ns. gerundimuoto verbistä <i>boradit</i>)
gáskkestit – gáskkestan	/kää'skestih(t) – kää'skestan/	puraista (< <i>gáskit</i> 'purra')
suoskat – suoskkan	/süěskah(t) – suoskaan/	pureskella
njammat – njaman	/n'ââmmaah(t) – n'ââmaan/	imeä
nagadit – nagadan	/nââ.ađih(t) – nââ.ađan/	kyetä, jaksaa
rabas – rahpasa, # =	/rââvaas – rââhpasa/	avoin
gurput – gurppun	/kur ^h puuh(t) – kuurhpuun/	kantaa
easkká	/iäskää/	äskäinen (vain attribuuttina!)
niehku – niegu	/niehkuu – nie.uu/	uni
suhkat – sugan	/suuhkaah(t) – suu.aan/	soutaa
guovdu	/küěvtuu/	keskellä
gahččat – gahčan	/kâhčah(t) – kââhčaan/	pudota
jávkkehit – jávkkehan	/jää'vhkehtih(t) – jää'vhkehtan/	kadota (nopeasti, yllättäen tms.)
čohkánit – čohkánan	/čoohkäänih(t) – čoohkäänan/	istuutua
bálkestit – bálkestan	/pâlhkestih(t) – pâlhkestan/	heittää, viskata
njuoskkas – njuoskasa, #njuoska	/n'juoskaas – n'jüěskasa, n'jüěska/	märkä
govččas – gokčasa	/koovhčaaas – kokčasa/	peitto, peite
jitnosit	/jii'tnosih(t)/	ääneen
njuiket – njuiken	/n'uj ^h keh(t) – n'uj ^h ken/	hypätä
doarggistit – doarggistan	/tuärkkiistih(t) – tuärkkiistan/	täristä, väristä
nuolastit – nuolastan	/nüělastih(t) – nüělastan/	riisua (äkkiä, nopeasti tms.) (< <i>nuollat</i>)
nuollat – nuolan	/nuollaah(t) – nuolaan/	riisua

báidi – báiddi	/päjtii – pääjtii/	paita
liiva – liivva	/lijva – liijvva/	liivi
buvssat	/puuvssaah(t)/	housut (monikollinen sana)
njáhkát – njágan	/n ¹ aahkaah(t) – n ¹ aa.aan/	hiipiä
buhtis – buhtása, #buhtes	/puuhtiis – puhtäasa, puu'htes/	puhdas
borvet – borven	/porveh(t) – porven/	pöyhiä, penkoa
hirmat – hirmada, # =	/hirmah(t) – hirmaða/	hirveä, hirmuinen
ráigi – ráiggi	/räjkii – rääjkkii/	reikä
bodni – botni	/potnii – pootnii/	pohja; (tässä:) alakerta
leahkastit – leahkaskan	/lea'hkastih(t) – lea'hkaskan/	aukaista, avata (ovi tms.)
guovlalit – guovlalan	/küëvlalih(t) – küëvlalan/	vilkaista (< guovlat 'kurkkia')
dárkilit	/tär ^h kiiliht(t)/	tarkasti
gobmi – gopmi	/kopmii – koopmii/	kummitus
guktot – guktuid	/kuktoh(t) – kuktuj/	molemmat (muuntovartaloinen u-nomini, monikollinen sana!)
issoras – issorasa, # =	/iissoras – iissorasa/	hirveä, kamala, pelottava
deattán – deattána	/tiättään - tiättäána/	painajainen
oahpahit – oahpahan	/uahpahtih(t) – uahpahtan/	opettaa
dolla – dola	/toolla – toola/	tuli
oapman – oapmana	/uapmaan – uapmana/	uuni
beas'si – beassi	/pěässii – piässii/	tuohi
goikkis – goikása, #goike-	/koojhkiis – koj ^h kääsa, kojhke-/	kuiva
coggat – cokkan	/cogkah(t) – cookkaan/	sujauttaa, panna jhkin; pukea (vaate); tunkea
riš'sa – rišša	/rišša – riišša/	tulitikku; rikki
buollit – buolán	/puolliih(t) – puolään/	palaa
lasihit	/lââsiihtih(t) – lââsiihtan/	lisätä
doidit – doiddán	/tojtiih(t) – toojttään/	huhu
gievdni – gievnni	/kiëvnnii – kievnii/	ämpäri; (kahvi)pannu
bumpet – bumpen	/pum ^h peh(t) – pum ^h pen/	pumpata
ráhpa – ráhpa	/rahpa – raahpa/	rappu, porras
aski – askki	/âskii – ââskii/	syli
njávkadit – njávkadan	/n ¹ aavhkaðih(t) – n ¹ aavhkaðan/	silittää, silitellä (kädellä)
lávlla – lávelaga	/laavlla – lavla.a/	laulu
náhkki – náhki	/nähkii – näähkii/	nahka
stuorrut – suorun	/stuorruuh(t) – suorun/	suureta, kasvaa isommaksi
njoallut – njoalun	/n ¹ ualluuh(t) – n ¹ ualuun/	nuolla
njuovčča – njuokčama	/n ¹ uovhča – n ¹ üëkčama/	kieli ('tongue')
njálbmi – njálmmi	/n ¹ älmii – n ¹ äälmii/	suu
čogas – čohkasa, #čohka	/čoo.aas – čoohkasa, čoo'hka/	terävä (päästä, kärjestä, ei reunasta)
bátmi – báni	/päätnii – päännii/	hammas
ártet – ártega, #ártegis	/är ^h teh(t) – är ^h te.a, är ^h te.is/	erikoinen, outo
seammalágan, # =	/seä'mmalâ.an/	samanlainen
fiilu – fiillu	/fiiluu – fiijlluu/	viila
ollege	/oo'lleje/	[ei] ollenkaan, lainkaan

Kielioppia. Sijojen käyttö.

A. Nominatiivia käytetään:

a) subjektin sijana:

Máhtte lea hui guhkki.

Matti on hyvin pitkä.

Mánát vulget skuvlii.

Lapset lähtevät kouluun.

Niillas borrá láibbi.

Niilo syö leipää.

Huomaa, että passiivilauseeseen subjekti vastaa aktiivilauseeseen objektia:

Mánát dolvojuv'vojedje skuvlii.

Lapset vietiin kouluun.

Omistuslauseessa omistettava on subjekti:

Mus lea biila.

Minulla on auto.

Áhčis eai leat vieljat.

Isällä ei ole veljiä.

b) predikatiivin sijana (verbien *leat* 'olla' ja *šaddat* 'tulla joksikin' yhteydessä):

El'le lea studeanta.

Elli on opiskelija.

El'le lea viehka oanehaš.

Elli on melko lyhyt.

Lássaliinnit leat ruoksat.

Verhot ovat punaiset.

Sabehat šadde oanehaččat.

Suksista tuli lyhyet.

c) objektin sijana, jos objektina on muu lukusana kuin okta 'yksi':

Mun oasttán guokte láibbi.

Ostan kaksi leipää.

Mun válddán golbma.

Otan kolme.

(vrt. *Mun válddán ovtta.*)

Otan yhden.)

B. Genetiiviä käytetään:

a) objektin sijana (paitsi jos objekti on muu lukusana kuin *okta* 'yksi').

Niillas borrá láibbi.

Niilo syö leipää.

Áhčči doalvu mánáid skuvlii.

Isä vie lapset kouluun.

Inká lea filmma geahččamin.

Inka on katsomassa elokuvaa.

In juga deaja.

En juo teetä.

Loga dán girji!

Lue tämä kirja!

Huomaa, että verbit *gal'lestallat* ja *gal'ledit* 'vierailta' saavat objektin:

Gal'ledin áhku ikte.

Kävin isoäidin luona kylässä eilen.

b) omistuslausekkeessa:

Máhte beana lea šilljus

Matin koira näkyy pihalla.

Dát leat mánáid biktasat.

Nämä ovat lasten vaatteita.

c) lukusanojen (paitsi *okta* ‘yksi’) yhteydessä:

Mus leat guokte oappá. Minulla on kaksi sisarta.
Osten mátkkis vihtta báiddi. Ostin matkalla viisi paitaa.

d) post- ja prepositioiden yhteydessä:

Girji lea beavdde alde. Kirja on pöydällä.
Vuolgu Máreha geahčai. Lähdetään Maaritille.
Sámmol muitalii Dáža mátkki birra. Samuli kertoi Norjan matkasta.
Mii leat vuodján birra Sámi. Olemme ajaneet ympäri Lappia.

e) eräissä ajan ilmauksissa (ks. kappale 9, kielioppia, D):

Mii vuolgit boahhte gease Fránkriikii. Me lähdemme ensi kesänä Ranskaan.
Mannan jage moai oruime Helssegis. Viime vuonna me asuimme Helsingissä.
Ovddet iđida mun lihkken diibmu čieža. Toissa aamuna heräsin kello seitsemän.

f) Vertailurakenteissa komparatiivin edellä:

Máhtte lea mu guhkit. Matti on minua pidempi.

g) *guovttos*-rakenteessa:

Máhte guovttos leaba ruovttus. Matti ja hänen vaimonsa (tms.) ovat kotona.
Ahči guovttos Lássiin bođiiga ikte. Isä ja Lassi tulivat eilen.

h) lauseenvastikkeen subjektin sijana:

Oainnán Máhte čuohppamin muoraid. Näen Matin kaatamassa (~ kaatavan) puita.
Gullen Elle lávlumin. Kuulin Ellin laulavan.

i) monikon genetiiviä käytetään nominatiivimuotoisten kysyvien pronomiinien *mii* ja *gii* jäljessä:

Mii mášiinnaid dát lea? Mikä kone tämä on?
Gii olbmuid dat lei? Kuka ihminen se oli?

Huomaa, että kohtien d) ja e) rakenteissa käytetään usein lyhentyntä yksikön genetiiviä, jossa toisen tavun $i > e$, $u > o$.

C. Lokatiivia käytetään:

a) paikallissijana, ilmaisemassa jossakin olemista ja jostain tulemista tai poistumista:

Inká lea boasttas. Inka on postissa.
Máhtte lea universitehtas. Matti on yliopistolla.
Moai bohte ruovttus. Tulemme kotoa.
Sii vulge Oulus eahkes. He lähtivät Oulusta illalla.

b) omistuslauseessa ilmaisemaan omistajaa:

Mus lea bus'sá.

Minulla on kissa.

Elles eai leat mánát.

Ellillä ei ole lapsia.

c) ilmaisemaan ”luovuttajaa”:

Ožžon ruđaid Máhtes.

Sain rahat Matilta.

Gullen dan áhčis.

Kuulin sen isältä.

d) eräissä ajan ilmauksissa (ks. kappale 9, kielioppia, D):

Boahhte vahkus manan Osloi.

Ensi viikolla menen Osloon.

Vuoššan biergomáli eahkedis.

Keitän lihakeiton illalla.

e) verbien *ballat* ’pelätä’ ja *váruhit* ’varoa’ yhteydessä:

Balan Máhte beatnagis.

Pelkään Matin koiraa.

Várut beatnagis!

Varo koiraa!

D. Illatiivia käytetään:

a) tulosijana, ilmaisemassa jonnekin tulemista, saapumista, menemistä, siirtymistä; lisäksi myös verbin *báhcit* ’jäää’ yhteydessä:

Boađán Ohcejohkii eahkedis.

Tulen Utsjoelle illalla.

Vuolgu gávpogii!

Lähdetään kaupunkiin!

Bijatgo girjjiid hildui?

Laitatko kirjat hyllyyn?

Moai báziime gávpogii.

Me jäimme kaupunkiin.

b) ilmaisemassa vastaanottajaa tai hyötyjää:

Adden girjji Márehii.

Annoin kirjan Maaritille.

Muital dan nieiddaidege!

Kerro se tytöillekin!

Ráhkadin biđđosa gussiide.

Tein poronkäritystä vieraille.

Raba munnje uvssa.

Avaa minulle ovi.

Čájeheadnu govaid earáidege!

Näytetään kuvia muillekin!

c) ajan ilmauksissa, jotka vastaavat kysymyksiin *man ráđjai* ’mihin saakka’ ja *man guhkes áigái* ’kuinka pitkäksi aikaa’:

Mii leimmet doppe gaskaidjii.

Olimme siellä keskiyöhön saakka.

Mun manan Anárii olles beaivái.

Menen Inariin koko päiväksi.

d) verbin *liikot* ’pitää jostakin’ yhteydessä:

Mun in liiko dedjii.

En pidä teestä.

Liikotgo J. R. R. Tolkiena girjjiide?

Pidätkö J. R. R. Tolkienin kirjoista?

e) kielten nimistä, kun ilmaistaan millä kielellä jotain sanotaan, luetaan, kirjoitetaan jne.

Lohken girjji dárogillii.

Luin kirjan norjaksi.

Muitalin dan suomagillii.

Kerroin sen suomeksi.

Huomaa: sanalla *ruoktu* 'koti' ei ole illatiivia (**ruktui*), vaan sen sijasta käytetään muotoa *ruoktot*:

Itgo jo boade ruoktot?

Etkö jo tule kotiin?

Gáddat báhce ruoktot.

Pojat jäivät kotiin.

E. Komitatiivia käytetään:

a) ilmaisemaan osallistujaa tai seuralaista, harvoin myös jonkin mukana olevaa tai johonkin yhteen kuuluvaa esinettä, osaa tms.:

Láibbun gáhku Márehiin.

Leivon kakun Maaritin kanssa.

Vulgot gávpegii earáiguin!

Lähdetään ulos muiden kanssa!

Orun dáppe ovttas bearrašiin.

Asun täällä perheeni kanssa.

Osten biilla dálvejvllaiguin.

Ostin auton talvirenkailla.

b) ilmaisemaan välinettä tai keinoa:

Vuoddju duoddarii mohtorgielkkáin!

Ajetaan tunturiin moottorikelkalla!

Čálátgo reivve beannain?

Kirjoitatko kirjeen kynällä?

Maid don goarrunmásiinnain áiggut?

Mitä sinä ompelukoneella aiot [tehdä]?

It sáhte eallit dušše njálgáiguin.

Et voi elää pelkillä karkeilla.

Osten bierggu čuđiin ruvnnuin.

Ostin lihaa sadalla kruunulla.

c) *guovttos*-rakenteen jälkiosana ja *moai*- ja *doai* pronominiin määreenä:

Máhte guovttos Issáhiin vuolgiba meahccái.

Matti ja Iisakki lähtevät metsään.

Moai Máhtiin vulge olggos čuoigat.

Minä ja Matti lähdemme ulos hiihtämään.

F. Essiiviä käytetään:

a) ilmaisemaan (yleensä oletettua tai ei-pysyvää) tilaa, ominaisuutta tai identiteettiä:

El'le bargá gielddas čál'lin.

Elli työskentelee kunnassa sihteerinä.

Mánnán lávejin fitnat čuoigamin.

Lapsena minulla oli tapana käydä hiihtämässä.

Veal'lájin olles vahku buohccin.

Makasin koko viikon sairaana.

Gádden su ollesolmmožin.

Luulin häntä aikuiseksi.

Jáhkán dán filmma buorrin.

Uskon tämän elokuvan olevan hyvä.

Huomaa, että myös *säätilan* ilmaukset ovat essiivimuotoisia:

Čáppa dálkin lea somá čuoigat.

Kauniilla säällä on mukava hiihtää.

Sii jovde ruoktot easka seavdnjadin.

He ehättivät kotiin vasta pimeällä.

In viša vuolgit gávpái arvin.

En viitsi lähteä kauppaan sateella.

Liite A. Astevaihtelutapaukset.

1.1. Kaksoiskonsonantin ja yhden konsonantin vaihtelu (KA II – KA I)

đđ	đ	oaddit – oadán	/uäððiih(t) – uädään/	nukkua
ff	f	geaffi – geafi	/kiäffii – kiäfi/	köyhä
ll	l	giella – giela	/kiella – kiela/	kieli (language)
mm	m	namma – nama	/nââmma – nââma/	nimi
nn	n	mánná – máná	/mäännää – määnää/	lapsi
nnj	nj	mannji – manji	/mâân ⁿ ji – mâân ^j ji/	miniä
ŋŋ	ŋ	maŋŋi – maŋi	/mââŋŋii – maŋii/	taka-, perä-
rr	r	muorra – muora	/muorra – muora/	puu
ss	s	gussa – gusa	/kuussa – kuusa/	lehmä
šš	š	vašši – vaši	/vââššii – vââšii/	viha
tt	t	Ruotta – Ruota	/ruoθθa – ruoθa/	Ruotsi
vv	v	suovva – suova	/suovva – suova/	savu

1.2. ”Pitkän” ja ”lyhyen” kaksoiskonsonantin vaihtelu (KA III – KA II)

ff	ff	jáf’fu – jáffu	/jaffuu – jaaffuu/	jauhot
ll	ll	steal’li – stealli	/stěällii – stiällii/	tasanne
llj	lj	viellja – vielja	/viěll’ja – vieł’ja/	veli
m’m	mm	cum’má – cummá	/cummää – cuummää/	suudelma
n’n	nn	bean’na – beanna	/p’ěänna – p’iänna/	kynä (kuulakärki- tms.)
ŋ’ŋ	ŋŋ	haŋ’ŋá – haŋŋá	/hâŋŋää – hââŋŋää/	alli
r’r	rr	skear’ru – skearru	/skěärruu – skiärruu/	kiekko
s’s	ss	bus’sá – bussá	/pussää – puussää/	kissa
š’s	šš	vuoš’sat – vuosšan	/vüěššah(t) – vuoššan/	keittää
v’v	vv	neav’vu – neavvu	/něävvue – niävvue/	neuvo; väline

2.1. Preaspiraatio vahvassa asteessa, yksi konsonantti heikossa asteessa (KA II – KA I)

hp	b	lohpi – lobi	/loohpii – loovii/	lupa
ht	đ	giehta – gieda	/kiehta – kieda/	käsi
hk	g	johka – joga	/joohka – joo.a/	joki
		ahki – agi	/ââhki – ââjii/	ikä
hc	z	beahci – beazi	/piähcii – piäcii/	mänty
hč	ž	geahči – geaži	/kiähčii – kiäčii/	pää (ei ’head’), kärki

2.2. Preaspiraatio molemmissa asteissa (KA III – KA II)

hpp	hp	vuohppa – vuohpa	/vüěhpa – vuohpa/	appi
htt	ht	Máhtte – Máhte	/mähte – määhte/	Matti
hkk	hk	lohkka – lohka	/lohka – loohka/	lukko
hcc	hc	fáhcca – fáhca	/fahca – faahca/	lapanen
hčč	hč	áhčči – áhči	/ähčii – äähčii/	isä

3.1. Heikossa asteessa yksittäinen nasaali, vahvassa asteessa klusiili + nasaali (KA II – KA I)

pm	m	Sápmi – Sámi	/sääpmii – säämii/	Lappi
tn	n	vuotna – vuona	/vuotna – vuona/	vuono
tnj	nj	botnjat – bonjan	/pootn ^j aah(t) - poon ^j aan/	vääntää
knj	ŋ	jiiekŋa – jieŋa	/jiiekŋa – jieŋa/	jää

3.2. Klusiili + nasaali molemmissa asteissa (KA III – KA II)

bm	pm	gobmi – gopmi	/kopmii – koopmii/	aave, haamu
dn	tn	bodni – botni	/potnii – pootnii/	pohja
dnj	tnj	boadnji – boatnji	/põatn ^j ii – puatn ^j ii/	aviomies
gnj	knj	duogŋat – duokŋan	/tũekŋah(t) – tuokŋaan/	paikata

4. Liudentunut kaksoiskonsonantti /tʲtʲ/ (KA II – KA I)

dj	j	vuodjit – vuoján	/vuot ^{tʲ} iih(t) – vuojään/	ajaa

5. Osittain soinnilliset kaksoiskonsonantit (KA III – KA II):

bb	pp	oabbá – oappá	/õäbpää – uäppää/	sisar
dd	tt	haddi – hatti	/hâdtii – hâättii/	hintaa
gg	kk	biegga – biekká	/piěgka – piekka/	tuuli
ddj	dj	áddjá – ádjá	/ädt ^{tʲ} ää – äät ^{tʲ} ää/	isoisä
zz	cc	gazza – gacca	/kâzca – kâacca/	kynsi
žž	čč	viežžat – vieččan	/viěžčah(t) – vieččaan/	hakea

6.1. Sonorantin ja toisen konsonantin yhtymät (KA III – KA II)

đb	đbb	beađbi – beađbbi	/pěäđpii – piäđppii/	lapaluu
đg	đgg	geađgi – geađggi	/kěäđkii – kiäđkkii/	kivi
đv	đvv	báđva – báđvva	/pađva – paađvva/	visa, kova puu
ib	ibb	láibi – láibbi	/läjpii – läjppii/	leipä
id	idd	nieida – nieidda	/niějta – niejtta/	tyttö, tytär
if	iff	riifu – riiffu	/rijfuu – riijffuu/	etana
ig	igg	čuoigat – čuoiggan	/čüějkah(t) – čuojkkaan/	hiihtää
ihl	ihll	máihli – máihlli	/mäjLii – määjLLii/	mahla
ihm	ihmm	duihmi – duihmmi	/tujMii – tuujMMii/	tyhmä
ihn	ihnn	čáihni – čáihnni	/čäjNii – čääjNNii/	tikka
il	ill	biila – biilla	/pijla – piijlla/	auto
ir	irr	láiri – láirri	/läjrri – läjrrri/	savi
is	iss	gáisá – gáissá	/kâjsää – kâäjssää/	lumihuippuinen vuori
iv	ivv	deaivat – deaivvan	/těäjvah(t) – tiäjvvaan/	osua; tavata
lb	lbb	silba – silbba	/silpa – siilppa/	hopea
ld	ldd	guoldu – guolddu	/küěltuu – kuolttuu/	kova lumituisku
lf	lff	skuolfi – skuolffi	/sküělfii – skuolffii/	pöllö
lg	lgg	vuolgit – vuolggán	/vüělkiih(t) – vuolkkään/	lähteä
ls	lss	goalsi – goalssi	/kõälsii – kuälssii/	koskelo

lš	lšš	álša – álšša	/alša – aalšša/	kunto, voimat
lv	lvv	balva – balvva	/pâlva – pââlvva/	pilvi
mb	mbb	bumbá – bumbbá	/pumpää – puumppää/	arkku
nd	ndd	gánda – gándda	/kanta – kaantta/	poika
nž	nžž	stánži – stánžži	/stänčii – stäänččii/	loka
ŋg	ŋgg	mánġa – mánġga	/maŋka – maanġka/	moni
rb	rbb	árbi – árbbi	/ärpii – äärppii/	perintö
rd	rdd	čearda – čeardda	/ččárta – ččiártta/	heimo
rf	rff	márfi – márffi	/márfii – máärffii/	makkara
rg	rgg	biergu – bierggu	/piērkuu – pierkkuu/	liha
rj	rjj	muorji – muorjji	/müērjii – muorjiii/	marja
rs	rss	bursa – burssa	/pursa – puurssa/	kukkaro
rš	ršš	morša – moršša	/morša – mooršša/	mursu
rv	rvv	arvi – arvvi	/ârvii – âârvvii/	sade
rž	ržž	gárži – gáržži	/kärčii – käärchčii/	ahdas, kapea
vd	vdd	ravda – ravdda	/râvta – rââvtta/	reuna
vg	vgg	čuovga – čuovgga	/čüēvka – čuovkka/	valo
vhl	vhl	skávhli – skávhlili	/skävLii – skäävLLii/	lokki
vj	vjj	čoavji – čoavjji	/čöāvjjii – čüāvjjii/	vatsa
vl	vll	lávlut – lávllun	/lavluuh(t) – laavlluun/	laulaa
vr	vrr	jávri – jávrii	/jävrii – jäävrii/	järvi
vz	vzz	sávza – sávzza	/savca – saavcca/	lammas
vž	vžž	guovža – guovžža	/küēvča – kuovčča/	karhu

6.2. Sonorantti + h + klusiili (KA III – KA II)

ic	icc	gáica – gáicca	/kaj ^h ca – kaajhca/	vuohi
ik	ikk	čuoika – čuoikka	/čüēj ^h ka – čuojhka/	sääski
ip	ipp	biipu – biippu	/pij ^h puu – piijhpuu/	piippu
it	itt	áiti – áitti	/äj ^h tii – ääjhtii/	aitta
lk	lk	mielki – mielkki	/miēl ^h ki – mielhki/	maito
lp	lpp	stoalpu – stoalppu	/stöäl ^h puu – stualhpuu/	tolppa
lt	ltt	sálti – sáltti	/säl ^h tii – säälhtii/	suola
mp	mpp	gumpe – gumppe	/kum ^h pe – kuumhpe/	susi
ŋk	ŋkk	bánġku – bánġkku	/paŋ ^h kuu – paanġkuu/	pankki
rc	rcc	bircu – birccu	/pir ^h cuu – piirhcuu/	noppa
rč	rčč	skurču – skurčču	/skur ^h čuu – skuurhčuu/	rotko, kuru
rk	rkk	mearka – mearkka	/mēär ^h ka – miärhka/	merkki
rp	rpp	árpu – árppu	/ar ^h puu – aarhpuu/	(ohut) lanka
rt	rtt	bárti – bártti	/pär ^h tii – päärhtii/	onnettomuus
vk	vkk	lávka – lávikka	/lav ^h ka – laavhka/	laukka
vp	vpp	gávpi – gávppi	/käv ^h pii – käävhpii/	kauppa

6.3. Konsonanttiyhtymät, joiden ensijäsen on *s, š* tai *t* (KA III – KA II)

sk	skk	goaski – goaskki	/koaskii – kuaskii/	täti (äitiä vanhempi)
sm	smm	bisma – bismma	/pisma – piisma/	piispa
st	stt	astat – asttan	/âstah(t) – ââstaan/	joutaa, ehtiä
šk	škk	reaškit – reaškkán	/reäškit – riäškään/	räkättää
šm	šmm	šušmi – šušmmi	/šušmii – šuušmii/	kantapää
šp	špp	rušpi – rušppi	/rušpi – ruušpii/	porkkana
tk	tkk	mátki – mátkki	/mätkii – määtkii/	matka
tm	tmm	fátmi – fátmmi	/fätmii – fäätmii/	syli

6.4. Tyypin *v/j/l* + nasaali konsonanttiyhtymät (KA III – KA II)

ibm	imm	áibmu – áimmu	/ajmuu – aajmmuu/	ilma
idn	inn	suoidni – suoidni	/süějnnii – suojnnii/	heinä, ruoho
ign	ijn	vuoiḡḡa – vuoiḡḡa	/vüějḡa – vuojḡḡa/	henki ('spirit' ja 'breath')
lbm	lmm	čalbmi – čalmmi	/čálmii – čálmii/	silmä
ldn	lnn	suoldni – suolnni	/süělnii – suolnnii/	kaste
lgḡ	lḡḡ	algḡa – alḡḡa	/álgḡa – ââlgḡa/	ien
vdn	vnn	sávdni – sávnni	/sävnnii – säävnnii/	sauna
vdnj	vnnj	lavdnji – lavnnji	/lâvn ^j ii – lââvn ^j n ^j ii/	turve

6.5. Tyypin *r* + nasaali konsonanttiyhtymät (KA III – KA II)

rbm	rpm	čorbma – čorpma	/čorma – čoorpma/	nyrkki
rdn	rtn	bárdni – bártni	/pärnii – päärttii/	poika
rdnj	rtnj	skurdnji – skurtnji	/skurn ^j ii – skuurn ^j ii/	vätys, heittiö
rgḡ	rkḡ	goarḡḡut – goarkḡḡun	/kõärḡuuh(t) – kuarkḡḡun/	mennä ylämäkeen / vastavirtaan

6.6. Konsonanttiyhtymät, joiden ensijäsen on *k* (KA III – KA II)

kc	vcc	gakcut – gavccun	/kâkcuuh(t) – kââvhcuun/	kiivetä
kč	včč	čakča – čavčča	/čâkča – čââvhčča/	syksy
ks	vss	uksa – uvssa	/uksa – uuvssa/	ovi
kš	kšš	dikšut – divššun	/tikšuu(t) – tiivššun/	hoitaa
kst	vstt	teaksta – teavstta	/t'ëäksta – t'ïävstta/	teksti
kt	vtt	okta – ovtta	/okta – oovhta/	yksi

6.7. Kolmen konsonantin yhtymät (KA III – KA II)

isk	iskk	Duiska – Duiskka	/t'ujska – t'uujska/	saksa
ist	istt	máistit – máisttán	/mäjstiih(t) – mäjästään/	maistaa
mšk	mškk	limški – limškki	/limškii – liimškii/	rääsy
nst	nstt	goansta – goanstta	/k'õänsta – k'uansta/	konsti, keino
rst	rstt	Girste – Girstte	/k'irste – k'iirste/	Kirsti
stm	stmmástmá	ástmmá	/ástmää – äástmää/	astma
vsk	vskk	hávski – hávskki	/hävskii – häävskii/	hauska
vst	vstt	návstu – návsttu	/navstuu – naavstuu/	vaja

Konsonantinvahvennuksen vaikutus:

astev.	vahvennus		infinitiivi – prees. yks1p	imperatiivi kaks2p	(merk.)
đđ	đ	> đ'đ	oaddit – oadán	oad'đi	nukkua
ll	l	> l'l	fállat – fálan	fál'li	tarjota
mm	m	> m'm	njammat – njaman	njam'mi	imeä
nn	n	> n'n	mannat – manan	man'ni	mennä
rr	r	> r'r	jearrat – jearan	jear'ri	kysyä
ss	s	> s's	bassat – basan	bas'si	pestä
šš	š	> š'š	viššat – višan	viš'ši	viitsiä
vv	v	> v'v	njuovvat – njuovan	njuov'vi	teurastaa
hp	b	> hpp	rahpat – raban	rahppi	avata
ht	đ	> htt	boahtit – boadán	boahtti	tulla
hk	g	> hkk	juhkat – jugan	juhkki	juoda
hc	z	> hcc	báhcit – bázán	báhcci	jäädä
hč	ž	> hčč	báhčit – bážán	báhčči	ampua
pm	m	> bm	doapmat – doaman	doabmi	kiirehtiä
tn	n	> dn	čatnat – čanan	čadni	sitoa
tnj	nj	> dnj	botnjat – bonjan	bodnji	vääntää
kŋ	ŋ	> gŋ	čákŋat – čáŋan	čágŋi	kömpiä sisään
dj	j	> ddj	vuodjit – vuoján	vuoddji	ajaa

Liite B. Nominativumsmallit.

1. Vokaalivartaloiden nominatit

	yks	mon	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>guolli</i>	<i>guolit</i>	<i>mánná</i>	<i>mánát</i>	<i>giehta</i>	<i>gieđat</i>
Gen	<i>guoli</i>	<i>guliid</i>	<i>mána</i>	<i>mánaid</i>	<i>gieđa</i>	<i>gieđaid</i>
Lok	<i>guolis</i>	<i>guliin</i>	<i>mánás</i>	<i>mánaín</i>	<i>gieđas</i>	<i>gieđain</i>
Ill	<i>guollái</i>	<i>guliide</i>	<i>mánnái</i>	<i>mánaide</i>	<i>gihtii</i>	<i>gieđaide</i>
Kom	<i>guliin</i>	<i>guliiguin</i>	<i>mánaín</i>	<i>mánaiguin</i>	<i>gieđain</i>	<i>gieđaiguin</i>
Ess	<i>guollin</i>		<i>mánnán</i>		<i>giehtan</i>	

	yks	mon	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>biergu</i>	<i>bierggut</i>	<i>reive</i>	<i>reivvet</i>	<i>belko</i>	<i>belkkot</i>
Gen	<i>bierggu</i>	<i>biergguid</i>	<i>reivve</i>	<i>reivviid</i>	<i>belkko</i>	<i>belkkuid</i>
Lok	<i>bierggus</i>	<i>biergguin</i>	<i>reivves</i>	<i>reivviin</i>	<i>belkkos</i>	<i>belkkuin</i>
Ill	<i>birgui</i>	<i>biergguide</i>	<i>reivii</i>	<i>reivviide</i>	<i>belkui</i>	<i>belkkuide</i>
Kom	<i>biergguin</i>	<i>biergguiguin</i>	<i>reivviin</i>	<i>reivviiguin</i>	<i>belkkuin</i>	<i>belkkuiguin</i>
Ess	<i>biergun</i>		<i>reiven</i>		<i>belkon</i>	

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>sápmelaš</i>	<i>sápmelaččat</i>	<i>oddaset</i>	<i>oddaseappot</i>
Gen	<i>sápmelačča</i>	<i>sápmelaččaid</i>	<i>oddaseappo</i>	<i>oddaseappuid</i>
Lok	<i>sápmelaččas</i>	<i>sápmelaččain</i>	<i>oddaseappos</i>	<i>oddaseappuin</i>
Ill	<i>sápmelažžii</i>	<i>sápmelaččaide</i>	<i>oddasebbui</i>	<i>oddaseappuide</i>
Kom	<i>sápmelaččain</i>	<i>sápmelaččaiguin</i>	<i>oddaseappuin</i>	<i>oddaseappuiguin</i>
Ess	<i>sápmelažžan</i>		<i>oddaseabbon</i>	

2. Konsonantivartaloiden nominatit

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>gávpot</i>	<i>gávpogat</i>	<i>bivttas</i>	<i>biktasat</i>
Gen	<i>gávpoga</i>	<i>gávpogiid</i>	<i>biktasa</i>	<i>biktasiid</i>
Lok	<i>gávpogis</i>	<i>gávpogiin</i>	<i>biktasis</i>	<i>biktasiin</i>
Ill	<i>gávpogii</i>	<i>gávpogiidda</i>	<i>biktasii</i>	<i>biktasiidda</i>
Kom	<i>gávpogiin</i>	<i>gávpogiiguin</i>	<i>biktasiin</i>	<i>biktasiiguin</i>
Ess	<i>gávpogin</i>		<i>bivttasin</i>	

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>boaris</i>	<i>boarrásat</i>	<i>boadus</i>	<i>bohtosat</i>
Gen	<i>boarrása</i>	<i>boarrásiid</i>	<i>bohtosa</i>	<i>bohtosiid</i>
Lok	<i>boarrásis</i>	<i>boarrásiin</i>	<i>bohtosis</i>	<i>bohtosiin</i>
Ill	<i>boarrásii</i>	<i>boarrásiidda</i>	<i>bohtosii</i>	<i>bohtosiidda</i>
Kom	<i>boarrásiin</i>	<i>boarrásiiguin</i>	<i>bohtosiin</i>	<i>bohtosiiguin</i>
Ess	<i>boarisin</i>		<i>boadusin</i>	

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>beana</i>	<i>beatnagat</i>	<i>buoret</i>	<i>buorebut</i>
Gen	<i>beatnaga</i>	<i>beatnagiid</i>	<i>buorebu</i>	<i>buorebuid</i>
Lok	<i>beatnagis</i>	<i>beatnagiin</i>	<i>buorebus</i>	<i>buorebuin</i>
Ill	<i>beatnagii</i>	<i>beatnagiidda</i>	<i>buorebui</i>	<i>buorebuidda</i>
Kom	<i>beatnagiin</i>	<i>beatnagiiguin</i>	<i>buorebuin</i>	<i>buorebuiguin</i>
Ess	<i>beanan</i>		<i>buorebun</i>	

3. Supistuvat *is*-nominit

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>njálggis</i>	<i>njálgát</i>	<i>fális</i>	<i>fál'lát</i>
Gen	<i>njálgá</i>	<i>njálgáid</i>	<i>fál'lá</i>	<i>fál'láid</i>
Lok	<i>njálgás</i>	<i>njálgáin</i>	<i>fál'lás</i>	<i>fál'láin</i>
Ill	<i>njálgái</i>	<i>njálgáide</i>	<i>fál'lái</i>	<i>fál'láide</i>
Kom	<i>njálgáin</i>	<i>njálgáiguin</i>	<i>fál'láin</i>	<i>fál'láiduin</i>
Ess	<i>njálggisin</i>		<i>fálsin</i>	

4. Muuntovartaloiset *u*-nominit

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>nuorvvu</i>	<i>nurvot</i>	<i>boazu</i>	<i>bohccot</i>
Gen	<i>nurvo</i>	<i>nurvuid</i>	<i>bohcco</i>	<i>bohccuid</i>
Lok	<i>nurvos</i>	<i>nurvuin</i>	<i>bohccos</i>	<i>bohccuin</i>
Ill	<i>nurvui</i>	<i>nurvuide</i>	<i>bohccui</i>	<i>bohccuide</i>
Kom	<i>nurvuin</i>	<i>nurvuiquin</i>	<i>bohccuin</i>	<i>bohccuiguin</i>
Ess	<i>nuorvvun</i>		<i>boazun</i>	

5. Epäsäännöllisesti taipuvat substantiivit

	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>olmmoš</i>	<i>olbmot</i>	<i>almmái</i>	<i>albmát</i>
Gen	<i>olbmó</i>	<i>olbmuid</i>	<i>albmá</i>	<i>albmáid</i>
Lok	<i>olbmós</i>	<i>olbmuin</i>	<i>albmás</i>	<i>albmáin</i>
Ill	<i>olbmui</i>	<i>olbmuide</i>	<i>albmái</i>	<i>albmáide</i>
Kom	<i>olbmuin</i>	<i>olbmuiquin</i>	<i>albmáin</i>	<i>albmáiguin</i>
Ess	<i>olmmožin</i>		<i>almmájin</i>	

6. Epäsäännöllisesti taipuvat pronominit

6.1. Persoonapronominit

	yks1p	yks2p	kaks1p	kaks2p	mon1p	mon2p
Nom	<i>mun</i>	<i>don</i>	<i>moai</i>	<i>doai</i>	<i>mii</i>	<i>dii</i>
Gen	<i>mu</i>	<i>du</i>	<i>mun'no</i>	<i>dudno</i>	<i>min</i>	<i>din</i>
Lok	<i>mus</i>	<i>dus</i>	<i>mun'nos</i>	<i>dudnos</i>	<i>mis</i>	<i>dis</i>
Ill	<i>munnje</i>	<i>dutnje</i>	<i>munnuide</i>	<i>dudnuide</i>	<i>midjiide</i>	<i>didjiide</i>
Kom	<i>muinna</i>	<i>duinna</i>	<i>muinnuin</i>	<i>dudnuin</i>	<i>minguin</i>	<i>dinguin</i>
Ess	<i>munin</i>	<i>dunin</i>	<i>mun'non</i>	<i>dudnon</i>	<i>minin</i>	<i>dinin</i>

6.2. Demonstratiivi- ja interrogatiivipronominit

	yks	mon	yks	mon	yks	mon
Nom	<i>dat</i>	<i>dat</i>	<i>mii</i>	<i>mat</i>	<i>gii</i>	<i>geat</i>
Gen	<i>dan</i>	<i>daid</i>	<i>man</i>	<i>maid</i>	<i>gean</i>	<i>geaid</i>
Lok	<i>das</i>	<i>dain</i>	<i>mas</i>	<i>main</i>	<i>geas</i>	<i>geain</i>
Ill	<i>dasa</i>	<i>daidda</i>	<i>masa</i>	<i>maidda</i>	<i>geasa</i>	<i>geaidda</i>
Kom	<i>dainna</i>	<i>daiguin</i>	<i>mainna</i>	<i>maiguin</i>	<i>geainna</i>	<i>geaiguin</i>
Ess	<i>danin</i>		<i>manin</i>		<i>geanin</i>	

Liite C. Verbitaivutusmallit.

1. Astevaihteluverbit

(prees.)	yks	kaks	mon	yks	kaks	mon
1p	<i>geahčan</i>	<i>gehčče</i>	<i>geahččat</i>	<i>vuolggán</i>	<i>vulge</i>	<i>vuolgit</i>
2p	<i>geahčat</i>	<i>geahččabeahhti</i>	<i>geahččabehtet</i>	<i>vuolggát</i>	<i>vuolgibeahhti</i>	<i>vuolgibehtet</i>
3p	<i>geahččá</i>	<i>geahččaba</i>	<i>gehččet</i>	<i>vuolgá</i>	<i>vuolgiba</i>	<i>vulget</i>
kielt	<i>geahča</i>			<i>vuolgge</i>		

(prees.)	yks	kaks	mon
1p	<i>doalvvun</i>	<i>dolvo</i>	<i>doalvut</i>
2p	<i>doalvvut</i>	<i>doalvubeahhti</i>	<i>doalvubehtet</i>
3p	<i>doalvu</i>	<i>doalvuba</i>	<i>dolvot</i>
kielt	<i>doalvvo</i>		

(pret.)	yks	kaks	mon	yks	kaks	mon
1p	<i>gehččen</i>	<i>geahčáime</i>	<i>geahčáimet</i>	<i>vulgen</i>	<i>vulggiime</i>	<i>vulggiimet</i>
2p	<i>gehččet</i>	<i>geahčáide</i>	<i>geahčáidet</i>	<i>vulget</i>	<i>vulggiide</i>	<i>vulggiidet</i>
3p	<i>geahčai</i>	<i>geahčáiga</i>	<i>gehčče</i>	<i>vulggii</i>	<i>vulggiiga</i>	<i>vulge</i>
kielt	<i>geahččan</i>			<i>vuolgán</i>		

(pret.)	yks	kaks	mon
1p	<i>dolvon</i>	<i>doalvvuime</i>	<i>doalvvuimet</i>
2p	<i>dolvot</i>	<i>doalvvuide</i>	<i>doalvvuidet</i>
3p	<i>doalvvui</i>	<i>doalvvuiga</i>	<i>dolvo</i>
kielt	<i>dolvon</i>		

2. Kolmitavuiset verbit

(prees.)	yks	kaks	mon	yks	kaks	mon
1p	<i>muitalan</i>	<i>muitaletne</i>	<i>muitalit</i>	<i>beroštan</i>	<i>beroštetne</i>	<i>beroštit</i>
2p	<i>muitalat</i>	<i>mutaleahppi</i>	<i>muitalehpet</i>	<i>beroštat</i>	<i>berošteahppi</i>	<i>beroštehpet</i>
3p	<i>muitala</i>	<i>muitaleaba</i>	<i>muitalit</i>	<i>berošta</i>	<i>berošteaba</i>	<i>beroštit</i>
kielt	<i>muital</i>			<i>beroš</i>		

(pret.)	yks	kaks	mon	yks	kaks	mon
1p	<i>muitalin</i>	<i>muitaleimme</i>	<i>muitaleimmet</i>	<i>beroštin</i>	<i>berošteimme</i>	<i>berošteimmet</i>
2p	<i>muitalit</i>	<i>muitaleidde</i>	<i>muitaleiddet</i>	<i>beroštit</i>	<i>berošteidde</i>	<i>berošteiddet</i>
3p	<i>muitalii</i>	<i>muitaleigga</i>	<i>muitaledje</i>	<i>beroštii</i>	<i>berosteigga</i>	<i>beroštedje</i>
kielt	<i>muitalan</i>			<i>beroštan</i>		

3. Kaksivartaloiset verbit

(prees.)	yks	kaks	mon	yks	kaks	mon
1p	<i>čohkkán</i>	<i>čohkkájetne</i>	<i>čohkkát</i>	<i>láven</i>	<i>lávejetne</i>	<i>lávét</i>
2p	<i>čohkkát</i>	<i>čohkkábeahhti</i>	<i>čohkkábehtet</i>	<i>lávét</i>	<i>lávebeahhti</i>	<i>lávebehtet</i>
3p	<i>čohkká</i>	<i>čohkkába</i>	<i>čohkkájit</i>	<i>láve</i>	<i>láveba</i>	<i>lávejit</i>
kielt	<i>čohkká</i>			<i>láve</i>		

(prees.)	yks	kaks	mon
1p	<i>liikon</i>	<i>liikojetne</i>	<i>liikot</i>
2p	<i>liikot</i>	<i>liikobeahhti</i>	<i>liikobehtet</i>
3p	<i>liiko</i>	<i>liikoba</i>	<i>liikojit</i>
kielt	<i>liiko</i>		

(pret.)	yks	kaks	mon	yks	kaks	mon
1p	<i>čohkkájin</i>	<i>čohkkáime</i>	<i>čohkkáimet</i>	<i>lávejin</i>	<i>láviime</i>	<i>láviimet</i>
2p	<i>čohkkájit</i>	<i>čohkkáide</i>	<i>čohkkáidet</i>	<i>lávejit</i>	<i>láviide</i>	<i>láviidet</i>
3p	<i>čohkkái</i>	<i>čohkkáiga</i>	<i>čohkkájedje</i>	<i>lávii</i>	<i>láviiga</i>	<i>lávejedje</i>
kielt	<i>čohkkán</i>			<i>láven</i>		

(pret.)	yks	kaks	mon
1p	<i>liikojin</i>	<i>liikuime</i>	<i>liikuimet</i>
2p	<i>liikojit</i>	<i>liikuide</i>	<i>liikuidet</i>
3p	<i>liikui</i>	<i>liikuiga</i>	<i>liikojedje</i>
kielt	<i>liikon</i>		

4. Verbi *leat*

(prees.)	yks	kaks	mon	(pret.)	yks	kaks	mon
1p	<i>lean</i>	<i>letne</i>	<i>leat</i>	<i>ledjen</i>	<i>leimme</i>	<i>leimmet</i>	
2p	<i>leat</i>	<i>leahppi</i>	<i>lehpét</i>	<i>ledjet</i>	<i>leidde</i>	<i>leiddet</i>	
3p	<i>lea</i>	<i>leaba</i>	<i>leat</i>	<i>lei</i>	<i>leigga</i>	<i>ledje</i>	
kielt	<i>leat</i>			<i>lean</i>			

partis. perf.: *leamaš ~ leamašan*

5. Kieltoverbi

	yks	kaks	mon
1p	<i>in</i>	<i>ean</i>	<i>eat</i>
2p	<i>it</i>	<i>eahppi</i>	<i>ehpet</i>
3p	<i>ii</i>	<i>eaba</i>	<i>eai</i>

Liite D. SANASTO

- addit – attán** antaa
ahkásaš ikäinen
ahte että
ain yhä
aitto nyt, -pa, -pä, -han, -hän
ala päälle
albma oikea, aito, kunnon
albmi – almmi taivas
alde päällä, -ltä
ale älä (kieltoverbin yks2p imperatiivi)
alit – aliha, # = sininen
allat – allaga, #alla korkea
allergiija – allergiija allergia
almmái – albmá mies
amas – apmasa, # = vieras, outo
amma nu? eikö niin?
Anár – Anára Inari
asehaš – asehačča, #asehis ohut (litteistä esineistä)
aski – askki syli
as'sái – as'sá, #as'sás paksu (litteistä esineistä)
astat – asttan ehtiä, joutaa
áddet – ádden ymmärtää
áddjá – ádjá isoisä
áhčči – áhči isä
áhkku – áhku isoäiti
áibbas aivan
áidi – áiddi aita
áidna ainoa
áigá kauan sitten
áigi – áiggi aika
áigut – áiggun aikoa
áiti – áitti aitta
ákšu – ákšu kirves
álddagas – álddagasa salama
áldu – álddu vaadin
álggos aluksi, ensin
álgit – álggán alkaa
álki – álki, #áلكis helppo
álo aina
ámbulansa – ámbulanssa ambulanssi
árrat aikaisin
árrat – árrada, #árرا varhainen
ártet – ártega, #ártegis erikoinen, outo
ássat – ásan asua
ástmá – ástmmá astma
ášši – ášši asia (astevaihteluton!)
átestit – *átestan ahdistaa
ávki – ávkki hyöty
badjánit – badjánan kohota
badjedilli – badjedili
paimentolaisporonhoito
badjel yli
badjeolmmoš poronhoitaja
bahá – bahá, #bahás paha; vihainen (koira)
bahča – bahččaga, # = pahanmakuinen, karvas
baicce sen sijaan
bajábealde yläpuolella
bajil päällepäin
bajimus – bajimusa ylin, ylimmäinen
ballat – balan (+ lok.) pelätä jtk
bargat – barggan työskennellä, tehdä (työtä tms.); pyrkiä
bargobáiki työpaikka
bargu – barggu työ
bassat – basan pestä
bastil – bastila, #bastilis terävä
-bat -kos, -kös (kysyvä liitepartikkeli)
batnit – banán kehrätä
bábir – báhpára paperi
báddi – bátti naru, nauha
bádji – báji paja
báhcit – bázán jäädä
báhkka – báhka paketti
báhkket – báhkken pakata, paketoida
báidi – báiddi paita
báiki – báikki paikka
báitit – *báittán paistaa (auringosta)
bálddas vieressä, -stä
bálddis – báldá pallas
báldii viereen
bálggis – bálgá polku
bálkestit – bálkestan heittää, viskata
bárdni – bártni poika, nuori mies
bárgut – bárggun parkua; huutaa (lokeista tms.)
bárru – báru aalto
bátni – báni hammas
bávččas – bákčasa kipu; kipeä
beaivi – beaivvi päivä; aurinko

beaivit päivällä; päivisin
beakkán – beakkána, #beakkánis kuuluisa
beal puoli (kellonaikaa ilmaistaessa)
bealde puolella, -lta
beallai puolelle
bealli – beali puoli
beallji – bealji korva
beana – beatnaga koira
bean'na – beanna kynä
beannot puolitoista
beaŋka – beaŋkka penkki
bearaš – bearraša perhe
bearjadat – bearjadaga perjantai
beassat – beasan päästä
beas'si – beassi tuohi
beavdi – beavddi pöytä
ben'ne – benne penni
bensiidna – bensinna bensini
beroštit – beroštan välittää
bidjat – bijan laittaa, panna
bidget – bidgen rikkoo, hajottaa
bidus – biddosa poronkärstys
biebmu – biepmu ruoka
biel'lu – biellu (soiva) kello
biergu – bierggu liha
bihtta – bihtá pala, palanen
Biret–Ingá – -Inggá naisen nimi
birra ympäri(-llä,-ltä); jstak asiasta, jtak koskien
bivttas – biktasa vaate
bivval – bivvala, #bivvalis lauha
boadus – bohtosa tulos
boagán – boahkána vyö
boagustit – boagustan nauraa
boahhte seuraava, ensi (ajan ilmauksissa)
boaris – boarrása, #boares vanha
boasta – boastta posti
boazoalmmái poromies
boazoolmmoš poronhoitaja
boazu – bohcco poro
bodni – botni pohja; (harv.) alakerta
boradit – boradan syödä (ateria)
borgemánnu – -mánu elokuu
borramuš – borramuša ruoka
borranmiella ruokahalu
borrat – boran syödä
borvet – borven pöyhiä, penkoa
botnjat – bonjan vääntää

bovdna – bovonna (iso) mätäs
buhtis – buhttása, #buhtes puhdas
buktit – buvtán tuoda
bumpet – bumpen pumpata
buohcat – buozan sairastaa
buohcceviessu sairaala
buohcci – buohcci potilas
buohkat (mon.) kaikki (ihmisistä)
buoidi – buoiddi, #buoiddes lihava; (subst.) kiinteä rasva, läski
buolaš – buollaša pakkanen
buollit – buolán palaa
buorre – buori, # = hyvä
buot kaikki; (superlatiivin yhteydessä) kaikkein
buozus sairaana
buress hyvin
buress boahtin tervetuloa
busir – busira pusero
bus'sá – bussá kissa
buvri – buvrri kömmänä, puura
buvssat (mon.) housut
ceaggát – ceaggán olla pystyssä, törröttää
ciellat – *cielan haukkua (koirasta)
coahki – coagi, #coages matala (vedestä)
coggat – cokkan sujauttaa, panna jhkin; pukea (vaate); tunkea
cubborássi korte
cuoŋománnu – -mánu huhtikuu
cuoppu – cubbo sammakko
čada läpi
čaibmat – čaimman nauraa
čakča – čavčča syksy
čakčamánnu – -mánu syyskuu
čakčat syksyllä; syksyisin
čalbmi – čalmmi silmä
čatnat – čanan sitoa
čábbát kauniisti
čáhci – čázi vesi
čáhppat – čáhppada, #čáhppes musta
čáhppesmuorji variksenmarja
čáihni – čáihnni pisama
čájehit – čájehan näyttää
čákŋat – čáŋan kömpiä (jostain läpi, sisään), mennä sisään (esim. pienestä oviaukosta)
čála – čállaga kirjoitus
čál'li – čál'li sihteerii

čállit – **čálán** kirjoittaa
čáppis – **čábbá**, #**čáppa** kaunis
čárvet – **čárven** puristaa (kerran)
čárvut – **čárvvun** puristaa, puristella
čeabi – **čeahpáha** kaula
čeahci – **čeazi** setä (isää nuorempi)
čeahppi – **čeahpi**, #**čeahpes** taitava
čiegus – **čihkosa**, # = salainen, kätkeyty
čielggas – **čielgasa**, #**čielga** selvä
čieŋal – **čiekŋala**, #**čiekŋalis** syvä
čierostuddat – **čierostuttan** tehdä itkua
čierrut – **čierun** itkeä
čieža – **čieža** seitsemän
čihčcet – **čihčceda** seitsemäs
čikŋa – **čiŋa** koriste, koriste-esine
čiŋadit – **čiŋadan** koristautua
čoaggit – **čoakkán** kerätä
čoalli – **čoali** suoli
čoavji – **čoavjji** vatsa, maha
čogas – **čohkasa**, #**čohka** terävä (päästä,
 kärjestä, ei reunasta)
čohkánit – **čohkánan** istuutua
čohkkát – **čohkkán** istua
čuoččastit – **čuoččastan** nousta seisomaan
čuoččat seisaalla
čuodjat – ***čuojan** soida
čuodát – **čuodáda** sadas
čuodi – **čuodi** sata
čuohppat – **čuohpan** leikata
čuoigat – **čuoiggan** hiihtää
čurbi – **čurbbi**, #**čurbbes** taitamaton,
 tunari
čurpmas – **čurbmasa** (jää)rae
čurvut – **čurvvun** huutaa
čuovvut – **čuovun** seurata
čuozžut – **čuoččun** seistä
čurvet – **čurven** huutaa (kerran)
dadjat – **dajan** sanoa
dahkat – **dagan** tehdä
dakkár – **dakkára** sellainen
dalán heti
dalle silloin
dan vuoro sillä kertaa, sillä erää
danin siksi
danin go siksi että, siksi koska
dajas – **dakŋasa** varpu
das'sá ... sitten, siitä asti (ajan ilmauksissa)
dat – **dan** se; (puhek.) hän

datte silti, siitä huolimatta
davás pohjoiseen
dá tässä
dábálaččat tavallisesti
dábálaš – **dábálačča**, # = tavallinen
dáfus jkun suhteen, jssak suhteessa
dáhttut – **dáhtun** tahtoa, haluta
dáidit – **dáiddán** taitaa
dál nyt
dálá nykyinen, tämänhetkinen
dálki – **dálkki** sää
dálkkas – **dálkasa** lääke
dállu – **dálu** talo
dálostallat – **dálostalan** asua, pitää taloa
dáŋket – **dáŋken** tankata
dáppe täällä
dárbbasit – **dárbbasán** tarvita
dárkilit tarkasti
dát – **dán** tämä
dávda – **dávdda** tauti
dávjá usein
dávvir – **dávvira** tavara
Dáža – **Dáža** Norja
dáža – **dáža** norjalainen (ihminen)
de kyllä (vahvistava myönt. partikkeli)
deadja – **deaja** tee
deaivat – **deavvan** tavata, kohdata; osua;
 sattua, tapahtua sattumalta
dearbmi – **dearpmi** törmä
dearvvahallat – **dearvvahalan** tervehtiä
 (toisiaan)
dearvvas – **dearvasa**, # = terve
Deatnu – **Deanu** Teno (joennimi)
deattán – **deattána** painajainen
dehálaš – **dehálašča**, # = tärkeä
deike tänne
diedusge tietysti, tietenkin
diehppi – **diehpi** tupsu
diehtit – **diedán** tietää
dieppe siellä (missä sinä olet)
diet – **dien** se (joka on sinulla)
dievas – **dievvasa**, # = täysi
dihto tietty
dihtor – **dihtora** tietokone
dii – **din** te (ei kahdesta)
diibmá viime vuonna
diibmu – **diimmu** kello
dikšut – **divššun** hoitaa

dilli (olo)tila
dimis – dipmása, #dipma pehmeä
dinga – dingga esine
divrras – divrasa, # = kallis
doáččis – doažžása, #doáččes hiljaa
 virtaava (vedestä, joesta)
doahput – doabun tarttua (useisiin
 esineisiin), ottaa kiinni (useita)
doai – dudno te (kaksi)
doallat – doalan pitää (kiinni tms.)
doalvut – doalvvun viedä
doapmat – doaman kiiruhtaa
doarggistit – doarggistan täristä, väristä
doarvái tarpeeksi
doavttir – doaktára lääkäri
dohko sinne
dohppet – dohppen tarttua (kerran), ottaa
 kiinni (yksi)
doidit – doiddán huuhtoa
dolastallat – dolastalan pitää nuotiota
dolin muinoin
dolla – dola tuli
dol'let – dol'len tarttua kiinni; suunnata,
 lähteä jhkin suuntaan
dološ – doloža, # = muinainen
don – du sinä
doppe siellä
dorski – dorskki turska
dot – don tuo (tuolla etäällä)
dovdat – dovddat tuntea
dudavaš, # = tyytyväinen
duhtat – duđan tyytyä
duhtavaš – duhtavačča, # = tyytyväinen
duodji – duoji käsityö
duohkái taakse
duohken takana, takaa
duohta – duođa, # = tosi
duol'let dál'le silloin tällöin
duol'lu – duollu tulli
duorastat – duorastaga torstai
duorššas – duoršasa, # = litteänaamainen,
 lättänaamainen
duot – duon tuo (tuolla)
duottar – duoddara tunturi, tundra, vuoret
dus sinulla
dušše vain
dušši – dušši turhuus, joutava asia,
 tyhjänpäiväisyys

dutkat – dutkkan tutkia
eadni – eatni äiti
eahkes illalla
eahket – eahkeda ilta
eahki – eagi setä (isää vanhempi)
eal'li – eal'li eläin
eallit – ealán elää
eallu – ealu (poro)elo, tokka
eambbo enemmän
eamit – eamida vaimo
eana – eatnama maa (ei valtio)
eanu – edno eno
eará muu
easkká äskeinen (vain attrib.)
ehtemas – ehtemasa juolukka
erenomáš – erenomáža, # = erityinen
eret pois
fal vain (ei 'only')
fal'lehit – fal'lehan hyökätä
falli – fali, #falis nopea
fanas – fatnasa vene
fargga kohta, pian; nopeasti
fas taas; puolestaan
fasti – fastti, #fasttes huono (ilma);
 iljettävä, hyvin ruma
fálaldat – fálaldaga tarjous
fális – fál'lá valas
fállat – fálan tarjota
fápmu – fámu voima
fárta – fártta vauhti
fáruhit – fáruhan varoa
fárus mukana
feaskkir – feaskára eteinen
feber – febera kuume
fertet – ferten täytyä (olla pakko)
fierbmi – fierpmi verkko
figgat – fikkan pyrkiä
fiilu – fiillu viila
fioleahhta – fioleahhta, # = violetti
fiskat – fiskada, #fiskes keltainen
fitnat – finan käydä
funet huonosti
fuolla – fuola huoli
fuotni – fuoni, #fuones huono
gahččat – gahččan pudota
gaikut – gaikkun kiskoa, repiä
gal kyllä (vahvistava myönt. partikkeli)
galgat – galggan täytyä

gal'le – **galli** montako
gal'lestallat – **gal'lestalan** (+ obj.!)
 vierailta, käydä kylässä
galmmas – **galbmasa**, #**galbma** kylmä
garas – **garrasa**, #**garra** kova
garrasit kovasti, kovaa
garvit – **garvván** kiertää
gaskavahkku – **gaskavahku** keskiviikko
gaskii väliin
gaskkas välissä, -stä
gassat – **gassaga**, #**gassa** paksu (ei litteistä
 esineistä)
gavjjat (mon.) pöly
gáddi – **gátti** ranta
gáddit – **gáttán** luulla
gádjut – **gájun** pelastaa
gáfestallat – **gáfestalan** juoda kahvia
gáffe – **gáfe** kahvi
gáhkku – **gáhku** kakku
gáhttu – **gáhtu** katto
gákti – **gávtti** lapintakki
gálbi – **gálbbi** vasikka
gálvu – **gálvvu** tavara
gáma – **gápmaga** kenkä
gámmir – **gámmira** makuuhuone
gánda – **gándda** poika
gárdi – **gárddi** aitaus, erit. poroaita
gártat – **gárttan** joutua
gárvvis – **gárvása**, #**gárvves** valmis
gárži – **gáržži**, #**gáržžes** kapea
gáskkestit – **gáskkestan** puraista
gávccát – **gávccáda** kahdeksas
gávcci – **gávcci** kahdeksan
gávdnat – **gávnnan** löytää
gávdnat – **gávdnon** löytyä
gávnnit (mon.) vuodevaatteet
gávpegas – **gávpegasa** kauppias
gávpi – **gávppi** kauppa
gávpot – **gávpoga** kaupunki
gávppašit – **gávppašan** käydä kauppaa;
 käydä ostoksilla
gázzi – **gácci** seurue; perhekunta; porukka
 -ge -kin
geadgi – **geadggi** kivi
geahčadit – **geahčadan** katsella
 (ympäriksen tms.)
geahčai luo, luokse (kotiin)
geahččat – **geahčan** katsoa, katsella

geahčen luona (kotona), luota (kotoa)
geahči – **geaži** kärki, pää ('end')
geaidnu – **geainnu** tie
geardi – **gearddi** kerta
geargat – **gearggan** ehtiä (ajoissa); saada
 valmiiksi, keretä (työstä tms.)
geassemánnu – **-mánu** kesäkuu
geassi – **geasi** kesä
geassit kesällä; kesäisin
geassit – **geasán** vetää
geasuhit – **geasuhan** houkutella
geavņņis – **geavņņá** suuri koski, köngäs
geažes kuluttua (ajasta)
 -ges puolestaan, vuorostaan
gidat keväällä; keväisin
gieddi – **gietti** kenttä
gieldda – **gieldda** kunta
gielis – **giellása** vale
gielká – **gielkká** kelkka
gierdavaš – **gierdavačča**, # = kärsivällinen
gieskat hiljattain, vähän aikaa sitten
gievni – **gievni** ämpäri; (kahvi)pannu
gievkan – **gievkkana** keittiö
gievra – **gievrra**, #**gievrras** vahva
gii – **gean** kuka
giitu kiitos
gilli – **gili** kylä
girdnu – **girtnu** kirnu
girjái – **girjá**, #**girjás** kirjava
girji – **girjji** kirja
gitta kiinni; jhkin saakka
-go -ko, -kö (kysyvä liitepartikkeli)
go kun; kuin
goabbá – **goappá** kumpi
goahti – **goadi** kota
goallut – **goalun** palella
goalmmát – **goalmmáda** kolmas
goarrunmašiidna ompelukone
goarrut – **goarun** ommella
goas koska, milloin
goaski – **goaskki** täti (äitiä vanhempi)
goaskin – **goaskima** kotka
gobmi – **gopmi** kummitus
gohppa – **gohpa** kuppi
gohtá – **gohtá** leivos, viineri
goikkis – **goikása**, #**goike-** kuiva
goit kuitenkin; ainakin
goittotge kuitenkin; ainakin

gokčat – govččan peittää; sulkea (ikkuna, ovi tms.)
gokko missä kohden, missä (täsmälleen)
golbma – golmma kolme
golgat – *golggan valua, vuotaa
golgotmánnu – -mánu lokakuu
gollat – *golan kulua (ajasta, rahasta, yms.)
gol'li – gollu kulta
gonagas – gonagasa kuningas
gopmánit – gopmánan kaatua kumoon, ylösalaisin
gorostat – gorostaga ommel, ompelulanka
gorut – goruda vartalo
gos missä, -stä
govččas – gokčasa peitto, peite
govdat – govda, #govda leveä
guđát – guđáda kuudes
guhká kauan
guhkki – guhki, #guhkes pitkä
guhkkín kaukana
guhtta – guđa kuusi
guktot – guktuid (mon.) molemmat
guldalit – guldalan kuunnella
gullat – gulan kuulla
gul'lot – gul'lon kuulua
gulul hiljaa, hitaasti
guohca – guohccaga, # = mätä, pilaantunut
guoibmi – guoimmi puoliso; avopuoliso; kumppani
guokte – guovtti kaksi
guolli – guoli kala
-guoras ääressä, -stä, laidassa, -sta
guorus – gurrosa, #guoros tyhjä
guos'si – guossi vieras
guovddáš – guovddáža keskus
guovdu keskellä
guovlallit – guovlalan vilkaista, kurkistaa
guovlat – guovllan kurkata, kurkistaa
guovttá kahden, kahdestaan
guovtte beale kahta puolta
guovvamánnu – -mánu helmikuu
gurput – gurppun kantaa
-gurrii ääreen, laitaan
gurut – guruha, # = vasen
gussa – gusa lehmä
gusto näköjään
-han -han, -hän
hálbi – hálbbi, #hálbbes halpa

háleštit – háleštan jutella
hálidit – hálidan haluta
hállat – hálán puhua
hárve harvoin
hávil kerralla, yhdellä kertaa
hávvi – hávi haava
headju – heaju, #heajos heikko, huono
Heahtta – Heahtá Hetta (paikannimi)
Heandarát miehen nimi (Henrikki)
heargi – hearggi porohärkä
hearvá – hearvá, #hearvás huvittava
heasta – heastta hevonen
heittot – heittoga, #heittogis heikko, huono
hildu – hildu hylly
hirbmat – hirbmada, # = hirveä, hirmuinen
hirsá – hirssa hirsi
hivsset – hivssega vessa
hoavda – hoavdda johtaja
holga – holgga vave, poikki puu (verkkojen kuivaamiseen tms.)
hui hyvin, erittäin, varsin
huikit – huikkán huutaa
huikkádit – huikkádan huudahtaa
hukset – huksen rakentaa (talo, rakennus)
idja – ija yö
id'des aamulla
idit – idida aamu
ieš alldes itse asiassa
iešgudetlágan – -lágana, # = monenlainen, erilainen
iežas (hänen) oma
ihkku yöllä; öisin
ihttin huomenna
ikte eilen
illu – ilu ilo
irgi – irggi poikaystävä; sulhanen
isit – isida aviomies
iskat – iskan koettaa (kädellä tms.)
issoras – issorasa, # = hirveä, kamala, pelottava
ivdnái – ivdná, #ivdnás jkun värinen
ivdni – ivnni väri
ja ja
-jahkásaš -vuotias
jahki – jagi vuosi
jal'la – jalla, #jallas hullu
jaskat – jaskada, #jaskes hiljainen
jaskkodit – jaskkoda hiljetä

já jaa, vai niin
jáffut (mon.) jauhot
jáhkka – jáhka takki
jáhkkit – jáhkán uskoa
jállu – jálu, #jálu rohkea, peloton
jápmi – jámán kuolla
jávkkehít – jávkkehan kadota (nopeasti, yllättäen tms.)
járvi – jávrri järvi
jearahit – jearahan kysellä
jearrat – jearan kysyä
jed'det – jed'den lohduttaa
jienádit – jienádan äännähtää
jierbmái – jierbmá, #jierbmás järkevä
jietna – jiena ääni
jietnadit – jietnadan ääntää, äännähtää
jitnosit ääneen
jo jo
joatkit – joatkkán jatkaa
joavdat – joavddan päästä perille, ehättää
johtil – johtila, #johtilis nopea
johtu kulkeminen, liike
johtui liikkeelle
jokŋa – joŋa puolukka
jos jos
juhkat – jukan juoda
julla – jula jylinä, jyminä
juo kyllä; jo
juoga – juoidá jotakin
juogus – juhkosa jaos
juohke joka ('every')
juoigat – juoiggan joikata
juolgi – juolggi jalka
juos jos
juovlamánnu – -mánu joulukuu
juovlaruohtta – juovlaruohta jouluaatto
jurddašit – jurddašan ajatella
juvla – juvlla rengas
kafea kahvila
kansliija – kansliija kanslia
kás'sa – kássa laatikko
kilo – kilo kilo
kilobealle – kilobeale puoli kiloa
kursa – kurssa kurssi
ladas – laddasa nivel
lahka lähellä
lahkonit – lahkonan lähestyä
lasi lisää

lasihit lisätä
lasta – lastta lehti
latnja – lanja huone
lavdnji – lavnnji turve
lád'di – lád'di verka
ládís – láddása, # = lempeä
láhtterátnu matto
láhtti – láhtti lattia
láibi – láibbi leipä
láibut – láibbun leipoa
láigolaš – láigolačča vuokralainen
lássa – lása lasi; ikkuna
lássaliinnit (mon.) verhot
láttu – láddo lampi
lávvet – láven olla tapana, ”ruukata”
lávlla – lávlaga laulu
lávllut – lávllun laulaa
lávvardat – lávvardaga lauantai
leabbut – leappun levitellä
leahkastit – leahkastan aukaista, avata (ovi tms.)
leaibi – leaibbi leppä
leat – lean olla
leat fuolas olla huolissaan
leat ilus olla iloinen
leat oidnosis olla näkyvässä
lebbet – lebben levittää
liekkas – lieggasa, #liegga lämmin
lihkkat – lihkan herätä
lihkolaš – lihkolačča, # = onnellinen
lihtti – lihti astia
liigi liika(a)
liikebiktasat (mon.) alusvaatteet
liiki – liikki iho
liikká (jostain, siitä) huolimatta, siltikin, kuitenkin
liikot – liikon (+ ill.) pitää jstak
liiva – liivva liivi
linis – litnása, #litna pehmeä
listu – listtu luettelo, lista
livvadit – *livvadan maata (sorkkaeläimistä yms.)
loddi – lotti lintu
logát – logáda kymmenes
logi – logi kymmenen
lohkat – logan sanoa; lukea; laskea; pitää jnak
loktet – lokten nostaa

lonuhit – lonuhan vaihtaa (jotain johonkin toiseen)
lossat – lossada, #lossa (~ #los'ses) raskas, painava
luddet – ludden halkaista
luhtte luona, luota
luoddut – luottun halkoa
luohkká – luohká mäki
luoikat – luoikkan lainata
luoitit – luoitán laskea (alas); laskeutua; päästää (irti)
luomi – luopmána hilla, lakka
luoppal – luobbala järvi joen varrella
luossa – luosa lohi
lusa luokse
maid myös; mitä
maiddái myös
maidege [ei] mitään
makkár – makkára, # = millainen
manin miksi
mannan viime (ajan ilmauksissa)
mannat – manan mennä
mañimus, # = viimeinen
mañis perässä (takanapäin), -stä
maññá jälkeen; myöhemmin
maññái perään
maññebárga – maññebárgga tiistai
maññel jälkeen
masá melkein, miltei
mašiidna – mašiinna kone
Máhtte – Máhte miehen nimi (Matti)
máhttit – máhtán osata
máilbmi – máilmmi maailma
máksit – mávssán maksaa
mánnu – mánu kuu; kuukausi
máñga monta
máñggalágan – máñggalágana, # = monelainen
máñgii monesti
márfi – márffi makkara
márgariidna – márgariinna margariini
mátki – mátkki matka
meahcci – meahci asumaton alue, erämaa, ”metsä”
mearka – mearkka merkki
mearkut – mearkkun merkitä (merkillä)
mearra – meara meri

mearridit – mearridan määrätä; päättää (tehdä jtk)
measta melkein
meattá ohi
menddo liian
miehtat – miedan myöntyä
miehtá pitkin
mieiganstuollu – mieiganstuolu nojatuoli
mielde mukana, mukaan
miella – miela mieli; tuuli, mieliala
miel'li – mielli (jyrkkä) rantatörmä, jokitörmä
miessemánnu – -mánu toukokuu
miessi – miesi vasa
mii – man mikä
mii – min me (ei kahdesta)
mo miten, kuinka
moadde – moatti muutama
moai – mun'no me (kaksi)
moarsi – moarsi tyttöystävä; morsian
moddját – moddján hymyillä
mohkki – mohki mutka
mohtor – mohtora moottori
mojohallat – mojohalan hymyillä
morihit – morihan havahtua
muđui muuten
muhto mutta
muhtumin joskus, toisinaan
muhtun – muhtuma joku
muitalit – muitalan kertoa
muitit – muittán muistaa
mun – mu minä
muohtu – muođu poski; (monikossa myös:) kasvot
muorji – muorjji marja
muorra – muora puu
muottá – muotá täti (äidin nuorempi sisar)
naba entä, entäpä
nagadit – nagadan kyetä, jaksaa
namma – nama nimi
nanus – nannosa, #nana luja, kestävä
nágget – nággen inttää, väittää vastaan
náhkki – náhki nahka
návet – náveha navetta
nealgut – nealggun nähdä nälkää, tulla (hyvin) nälkäiseksi
niehku – niegu uni
nieida – nieidda tyttö

nisojáffut vehnäjauhot (mon.)
nisoláibi – **nisoláibbi** pulla
nissut – **nisun** niistä
nisu – **nissona** nainen
njammat – **njaman** imeä
njáhkát – **njágan** hiipiä
njálbmi – **njálmmi** suu
njálggis – **njálgá** makeinen
njálggis – **njálgá**, **#njalgga** hyvänmakuinen
njárga – **njárgga** niemi
njávgut – ***njalvggun** naukua
njávkkadit – **njalvkadan** silittää, silitellä
 (kädellä)
njealját – **njealjáda** neljäs
njeallje – **njealji** neljä
njiedjat – **njiejan** laskeutua (rinnettä tms.)
njoahcudit – **njoahcudan** hidastaa
njoallut – **njoalun** nuolla
njoammil – **njoammila** jänis
njoarostit – **njoarostan** heittää suopunkia
njoarrat – **njoaran** kaataa (nestettä)
njuiket – **njuiken** hypätä
njuikut – **njuikkun** hyppiä
njukčamánnu – **-mánu** maaliskuu
njunni – **njuni** nenä; nenäke
 (maankohoumassa)
njuoskkas – **njuoskasa**, **#njuoska** märkä
njuovčča – **njuokčama** kieli ('tongue')
njuovvat – **njuovan** teurastaa
nohkastit – **nohkastan** nukahtaa (äkkiä);
 nukkuu (hetki)
nohkat – ***nogan** kulua; loppua
nohkkat – **nohkan** nukahtaa; (harv.) nukkuu
nu niin
nubbi – **nuppi** toinen
nugo niin kuin, kuten
nummir – **nummira** numero
nuolastit – **nuolastan** riisua (äkkiä, nopeasti
 tms.)
nuollat – **nuolan** riisua
nuorra – **nuora**, **#** = nuori
nuorvvu – **nurvo** nuha
nuov'vebáddi – **-bátti** hamppuköysi, -naru
o oi
oabbá – **oappá** sisar
oaddinlatnja makuuhuone
oaddit – **oadán** nukkuu
oaggut – **oakkun** onkia

oahpahallat – **oahpahalan** opetella
oahpaheaddji – **oahpaheaddji** opettaja
oahpahit – **oahpahan** opettaa
oahpis – **oahppása**, **#oahpes** tuttu
oahppat – **oahpan** oppia
oaidnit – **oainnán** nähdä
oainnat näet (partikkeli)
oaivi – **oaivvi** pää ('head')
oalle varsin, sangen
oanehaš – **oanehačča**, **#oanehis** lyhyt
oapman – **oapmana** uuni
oarpmealle – **oarpmeale** naisserkku
oastit – **oasttán** ostaa
oažžut – **oaččun** saada
obbalággá – **obbalákká** umpisuoli
odne tänään
odas – **odđasa**, **#odda** uusi
odđajagimánnu – **-mánu** tammikuu
ohcat – **ozan** etsiä
Ohcejohka – **Ohcejoga** Utsjoki
oidnot – **oidnon** näkyä
ojá vai niin
okta – **ovtta** yksi
oktii kerran
oktiibuot yhteensä
okto yksin
olgeš – **olgeša**, **#** = oikea (vs. vasen)
ollege [ei] ollenkaan, lainkaan
ollesolmmoš aikuinen
ollis – **ol'lása**, **#olles** koko(nainen); aikuinen
ollu (+ mNom) paljon
olmmoš – **olbmo** ihminen
olus [ei] juurikaan, paljonkaan
oppa koko (= 'entire')
oránša – **oránšša**, **#** = oranssi
ore – **ore** ori
orrunlatnja olohuone
orrut – **orun** asua; olla (aloillaan tms.);
 vaikuttaa joltakin
ortnet – **ortnega** järjestys
orustit – **orustan** pysyhtyä
otne tänään
ovccát – **ovccáda** yhdeksäs
ovcci – **ovcci** yhdeksän
ovdal ennen
ovdalgo ennen kuin
ovddas edessä, -stä
ovddeš – **ovddeža**, **#** = entinen

ovddit – ovddibu edellinen
ovdii eteen
rabas – rahpasa, # = avoin
rahpat – raban avata
rastá poikki
rašši – raši, #rašěš arka, (vähän) kipeä
ravda – ravdda reuna
rádjai johonkin saakka
ráfálaš – ráfálačča, # = rauhallinen
ráfot – ráfon rauhoittua
ráhkadit – ráhkadan valmistaa, tehdä
 (jokin esine, ruokaa, tms.)
ráhkis – ráhkkása, # = rakas
ráhppa – ráhpa rappu, porras
ráigi – ráiggi reikä
ránis – rátnása, #ránes harmaa
rán'njá – ránnjá naapuri
rássi – rási ruoho, heinä; kukka
rátnu – ránu raanu
ráv'vet – ráv'ven neuvoa
rehkenastit – rehkenasttán laskea ('to count')
reive – reivve kirje
riegádanbeaivi – -beaivvi syntymäpäivä
riegádit – riegádan syntyä
riehpu – riebu raukka, parka
riekta oikein
rihča – rihččaga, # = kitkerä
riika – riikka valtio
rikkis – riggá, # = rikas
riŋget – riŋgen soittaa (puhelimella)
riš'ša – rišša tulitikku; rikki
roggi – rokki kuoppa; uoma, jokilaakso
rohtu – rođu lehto; ryteikkö
ropmi – romi, #romes ruma
rotnu – ronu maho vaadin
ruhta – ruđa raha
ruohttat – *ruohtan juosta (nelijalkaisista)
ruoksat – ruoksada, #rukses punainen
ruoksát – ruoksán näkyä, olla punaisena, "punottaa"
ruoksi – ruovssi tuumi, vedin (utareissa)
ruoktot kotiin; takaisin
ruoktu – ruovttu koti
ruoná – ruoná, # = vihreä
ruovdi – ruovddi rauta
ruovgat – *ruovgган roukua (poron ääntelystä)

ruovttoluotta takaisin
ruškat – ruškada, #ruškes ruskea
ruški – ruškki ruska
ruvssodit – ruvssodan punastua, tulla punaiseksi
sabet – sabeha suksi
sadji – saji paikka, sija
salla – sala syli
sarrit – sarrida mustikka
savnnjašit – savnnjašan pudistella, ravistella
sáhka – sága juttu, puhe, puheenaihe, kerrottava
sáhttit – sáhtán voida (olla mahdollista), saattaa
sáidi – sáiddi sei
sákta – sávttá mehu
sámil – sámmála sammal
sápmelaš – sápmelačča saamelainen
Sápmi – Sámi Lappi
sápmi – sámi saame(lainen), saame-
sávdni – sávnni sauna
sávza – sávzza lammas
seaggi – seakki, #seakka ohut (ei litteistä esineistä)
seahkka – seahka säkki, pussi
sealgádit – sealgádan antaa selkään, rökittää
seamma sama
seammalágan – seammalágana, # = samanlainen
seammás samassa, saman tien
seanŋa – seanŋga sänky
seavdnjat – seavdnjada, #sevdnjes pimeä
seavvit – seaván vilkuttaa
siedga – siedgga paju
siessá – siesá täti (isän sisar)
sihtat – sidan pyytää
sii – sin he (ei kahdesta)
siida – siidda siita, porokylä
silba – silbba hopea
silki – silkki silkki
Sirbmá – Sirpmá Sirma (paikannimi)
Sire naisen nimi (Siiri)
sisá sisään, sisälle
siskkobealde sisäpuolella
siste sisällä, -ltä
skadja – skaja venevaja

skábmamánnu – **-mánu** marraskuu
skáhpi – **skábi** pihlaja
skáhpe – **skáhpe** kaappi
skálla – **skála** kalina, kilinä
skállat – ***skálan** kalista, kilistä
skibir – **skihpára** kaveri
skier'ri – **skierri** vaivaiskoivu
skurbat – **skurbban** kopeloida
skuvla – **skuvlla** koulu
smávis – **smáv'vá**, **#smávva** hyvin pieni,
 pikkuinen
smiehttat – **smiehtan** mieltiä
snuolga – **snuolgga** räkä
soahki – **soagi** koivu
soai – **sudno** he (kaksi)
sof'fá – **soffá** sohva
sohka – **soga** suku
sohkar – **sohkara** sokeri
sokta – **sovtta** vaahto
solon – **solona** hammastikku
somá – **somá**, **#somás** mukava, hauska
sotnabeaivi – **soatnabeaivvi** sunnuntai
son – **su** hän
spiidni – **spiinni** sika
stál'la – **stálla** talli
stereot stereot
stoahkat – **stoagan** leikkiä
stoarbma – **stoarpma** myrsky
stohpu – **stobu** talo, mökki
studeanta – **studeantta** opiskelija
stuhkka – **stuhka** palanen, kappale
stungehít – **stungehan** rynnätä kimppuun
stuollu – **stuolu** tuoli
stuoris – **stuor'rá**, **#stuorra** suuri
stuorrut – **stuorun** suureta, kasvaa
 isommaksi
suhkat – **sugan** soutaa
suhtadit – **suhtadan** kiukutella
suhttat – **suhtan** suuttua
suohkat – **suohkada**, **#suhkkes** sakea, tiheä
suohtas – **suohttasa**, **#** mukava, hauska
suoidnemánnu – **-mánu** heinäkuu
suoli salaa
suolu – **sul'lo** saari
suonjar – **suotnjara** säde
Suopma – **Suoma** Suomi
suoskat – **suoskkan** pureskella
suovasbiergu savuliha

surbmit (mon.) suurimot
suvrris – **suvrása**, **#suvrra** hapan
šaddat – **šattan** kasvaa; tulla joksikin;
 joutua
šaldi – **šalddi** silta
šat enää
šearrat – **šearrada**, **#šer'res** kirkas
šear'rá – ***šear'rán** loistaa, paistaa
 kirkkaasti
šiega – **šiega**, **#** = kiltti, hyvätapainen
šiehttat – **šiehtan** sopia; mahtua
šillju – **šilju** piha
šleadgut – ***šleadggun** välkkyä
šlundut – **šlundun** masentua
šukkuláde – **šukkuláde** suklaa
šuohkkit – **šuohkán** huokailla
šuvva – **šuva** kohina, suhina
šuvvat – ***šuvan** kohista, suhista
telefonnummir puhelinnumero
telefovdna – **telefovna** puhelin
televišuvdna – **televišuvna** televisio
tente – **tentte** tentti
turista – **turistta** turisti
uhcci – **uhci**, **#uhca** pieni
ujostallat – **ujostalan** ujostella
uksa – **uvssa** ovi
universitehta – **universitehta** yliopisto
un'ni – **unni**, **#unna** pieni
ustit – **ustiba** ystävä
vahkku – **vahku** viikko
vaikko vaikka
varas – **varrasa**, **#** = tuore
varra – **vara** veri
váháš vähän
váhnemat (mon.) vanhemmat
váiban, **#váiban** väsynyt (oik. partis. perf.
 verbistä **váibat**)
váibat – **váibban** väsyä
váile vaille (kellonaikaa ilmaistaessa)
váivi, **#váivves** ikävä, vaivalloinen
váldit – **válldán** ottaa
válljet – **válljen** valita
váralaš – **váralačča**, **#** = vaarallinen
várra kai, varmaankin
várri – **vári** vaara, vuori, tunturi
várta – **vártta** vartti, neljännestunti
vástidit – **vástidan** vastata
váttis – **váddása**, **#váttes** ~ **#vátis** vaikea

vázzilit – vázzilit lähteä kävelemään
vázzit – váccán kävellä; käydä (koulu tms.)
veadjit – veaján jaksaa; voida (hyvin, huonosti, tms.)
veahčir – veahčira vasara
veahkehit – veahkehan auttaa
veahkki – veahki apu
veajuheapmi voimaton
veal'lát – veal'lán maata
vejolaš – vejolačča, # = mahdollinen
vel vielä
velá vielä
ver'ráat – ver'ráha veräjää
vidát – vidáda viides
viehka melko, aika
viehkát – viegan juosta (kaksijalkaisista)
vielgat – vielgada, #vilges valkoinen
viellja – vielja veli
vielppis – vielpá koiranpentu
vierru – vieru tapa
viessu – viesu talo
viežžat – vieččan hakea
vihtta – vida viisi
viimmat viimein
vilbealle – vilbeale miesserkku
visot kaikki
vis'sa kai, varmaankin
visti – vitti asunto
viššal – viššala, #viššalis ahkera, viitseliäs
viššat – višan viitsiä
Vulleš (suvun nimi)
vulobealde alapuolella

vulos alas
vulosguvlui alaspäin
vuoddját – vuoddján lähteä ajamaan
vuodja – vuoja voi; (ei-kiinteä) rasva
vuodjit – vuoján ajaa
vuoiñgat – vuoiñgan hengittää
vuoiñgastit – vuoiñgastan levätä
vuojehit – vuojehan ajaa (takaa, edellään)
vuokta – vuovtta hius
vuolde alla, alta
vuolgga – vuolgaga lähtö
vuolgit – vuolggán lähteä, mennä
vuolimus – vuolimusa alimmainen, alin
vuolla – vuola olut
vuollái alle
vuollegaš – vuolegačča, #vuollegis matala (ei vedestä)
vuolšut – *vuolššun tulehtua
vuoni – vuotnáma anoppi
vuordit – vuorddán odottaa
vuorru – vuoru vuoro
vuos vielä; ensin
vuossárga – vuossárgga maanantai
vuos'su – vuossu palje, palkeet
vuostá vastaan
vuostá – vuosttá juusto
vuosttas ~ vuosttaš ensimmäinen
vuoš'sat – vuoššan keittää
vuot taas
vuovdi – vuovddi metsä
vuovdi – vuovdi myyjä
vuovdit – vuovddán myydä